

**”NO KYL MÄ PIÄN SITÄ SILLEE NIINKU SISKONA”  
Sijaissisaruus perheen biologisten lasten näkökulmasta**

**Merja Kerola  
Pro gradu-tutkielma  
Kasvatustiede/Sosiaalityö  
Kasvatustieteen/  
Yhteiskuntatieteiden  
ja filosofian laitos  
Jyväskylän yliopisto  
kevät 2010**

## TIIVISTELMÄ

**”NO KYL MÄ PIÄN SITÄ SILLEE NIINKU SISKONA” Sijaissisaruus perheen biologisten lasten näkökulmasta.** Merja Kerola. Kasvatustieteen ja sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. Ohjaajat: Jouko Huttunen ja Kati Närhi. Kevät 2010. 91 sivua + 6 liitettä.

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää sijaissisaruuutta sijaisperheen biologisen lapsen näkökulmasta. Erityisesti huomiota kiinnitettiin suhteessa koettuihin tunteisiin, vuorovaikutukseen ja rooleihin. Lisäksi tutkittiin, miten lapsen kokemus vanhempien tasapuolisuudesta määrittää sijaissisarussuhdetta. Näitä selvittämällä hahmotettiin myös, mitkä sijaissisarudessa koetaan mahdollisuuksiksi ja voimavaroiksi ja mitkä vastaavasti uhka- ja stressitekijöiksi.

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin temahaastattelua ja tutkimukseen osallistui yhdeksän 6-15- vuotiasta lasta. Lapsista viisi oli poikia ja neljä tyttöjä. Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimustulokset esitetään viiden pääteeman avulla: sijoitusprosessi, tunteet, arjen vuorovaikutus, roolit, vanhempien huomio ja odotukset.

Tuloksista ilmenee, että sijaissisarussuhde on hyvin monivivahteinen suhde, ja sijaissisaruuudesta onkin löydettävissä useita mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä vastaavasti uhkia ja stressitekijöitä. Emotionaalisesti sijaissisarussuhde näyttäisi olevan hyvin voimakas suhde ja sijoitettuja lapsia pidetään oikeina sisaruksina. Silti sijaissisaruuteen liittyvät perheen määrittelyn vaikeus ja perhesuhteiden neuvoteltavuus.

Tutkimuksen perusteella muutokseen sopeutuminen ja kielteisistä tunteista vaikeneminen ovat osa sijaissisaruuutta. Kaikkineen sijaissisarussuhdetta voidaan kuvata vuorovaikutuksen kokonaisuudeksi, johon sisältyy toiminta ja sekä verbaalinen että non-verbaalinen viestintä.

Lasten välinen arjen vuorovaikutus ja yhdessäolo koostuvat leikeistä, peleistä, television ja elokuvien katselusta sekä juttelusta. Riitelyä sijaissisarussuhteessa ilmenee harvoin. Sijaissisaruksena eletään useissa erilaisissa rooleissa ja pääsääntöisesti roolijako tapahtuu lasten iän perusteella.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sijaissisarussuhde on sosiaalisiin ja psykologisiin siteisiin perustuva perhesuhde, jota ei voida määritellä ulkoapäin. Sen sijaan sijaissisaruus määrittyy kunkin sijaissisaruksen omakohtaisena kokemuksena. Vanhemmat voivat lasten tasavertaisella kohtelulla vaikuttaa siihen, kuinka tasavertaiseksi sijaissisarussuhde kaikkineen muodostuu.

Avainsanat: sijaissisaruus, sisarukset, lapset, perhesuhteet, lastensuojelun perhehoito

# SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	5
2 MONINAISET PERHESUHTEET .....	7
2.1 Perhesuhteiden neuvoteltavuus ja kiistanalaisuus .....	7
2.2 Lastensuojelun sijaishuolto ja perhehoito perhesuhteiden säätelijöinä.....	8
2.3 Lapsinäkökulma perheeseen.....	11
3 SISARUSSUHTEET SIAISSISARUUDEN NÄKÖKULMASTA .....	14
3.1 Sisarusuhteen ja sijaissisaruuden määrittelyä .....	14
3.2 Sijaissisaruus tutkimuksen kohteena .....	16
3.3 Miksi tutkia sijaissisaruutta? .....	18
4 SIAISSISARUUDEN ULOTTUVUUKSIA .....	20
4.1 Tunteet.....	20
4.2 Arjen vuorovaikutus ja roolit.....	23
4.3 Myönteisiä ja kielteisiä puolia.....	25
4.4 Suhteeseen vaikuttavia tekijöitä .....	28
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	32
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	33
6.1 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistuneet .....	33
6.2 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu.....	37
6.3 Lasten haastattelemisen.....	38
6.4 Aineiston analyysi .....	41
6.5 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.....	44
6.6 Tutkimuksen luotettavuus .....	46
7 ARJEN YHDESSÄOLOA JA TUNTEIDEN VUORISTORATAA .....	50
7.1 Kun sijoitettu lapsi tulee taloon .....	50
7.2 Tunnekolikon kaksi puolta - viha ja rakkaus - ja kaikkea siltä väliltä .....	52
7.2.1 Tunteiden ilmaisu .....	52
7.2.2 Epävarmuutta ja vastuuta?.....	53
7.2.3 Happamia, sanoi kettu pihlajanmarjoista.....	54
7.2.4 Jos jotain hyvää, niin jotain huonoakin .....	56
7.2.5 ”No kyl mä piän sitä sillee niinku siskona” .....	58
7.3 Leikki on lapsen työtä.....	60
7.3.1 Arjen yhdessäoloa .....	60
7.3.2 Riidat ja konfliktit.....	63
7.4 Mitä isot edellä, sitä pienet perässä .....	64
7.5 Minkämoinen puu, semmoset oksat .....	66

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA .....	68
8.1 Mahdollisuuksia ja voimavaroja, uhkia ja stressitekijöitä.....	68
8.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheita.....	77

LÄHTEET .....	80
---------------	----

LIITE 1: Esite/Lupakirje

LIITE 2: Lehti-ilmoitus

LIITE 3: Tutkimuspyyntö sijaisperheille

LIITE 4: Vanhemman suostumus lapsen tutkimukseen osallistumisessa

LIITE 5: Suostumus aineiston uudelleen käyttämisestä

LIITE 6: Teemahaastattelun kysymykset

# 1 JOHDANTO

*”Sain elämältä lahjan, kun olin kahdeksan kuukauden ikäinen. Reilun vuoden ikäinen sisko saapui elämään ja tuli jäädäkseen...Kokemukseni on lapsesta lähtien ollut se, että Maarit kuuluu meidän perheeseemme niin kuin kaikki muutkin, enkä minä ole sijainen vaan sisko. Aloimme yhdessä pohtia sisaruutemme olemusta, kun oli aika lähteä koulutielle. Miten kertoa muille, että kyllä me olemme sisarukset, vaikka meillä on eri sukunimet ja nenänpäät? Päädyimme yhdessä ajatukseen, että olemme varttia vaille siskot. Enemmän kuin sisarpuolet, mutta ei kuitenkaan ihan oikeita siskoja...Toisaalta Maarit on minulle paljon enemmän kuin varttia vaille sisko...Jo kaksosten rattaista lähtien olemme olleet erottamattomat...Yhteen juurtuminen on ollut myös raskasta ja tehnyt välillä kipeää minun kasvusani...Omista kasvukivuistani huolimatta ajattelen, että sijaissisaruus on antanut minulle lahjan rakastaa väkevästi ja ehdoitta...Sisaruus Maaritin kanssa on ollut minulle vahva kokemus, jonka riemuista ja myrskyistä en ikinä luopuisi. Varttia vaille onkin enemmän, ihan kokonainen.” (Hartikainen 2009, 11.)*

Suomalaisen perhetutkimuksen piirissä on viime aikoina korostettu perheen purkautumista erilaisiksi suhteiksi ja perheestä onkin yhä vaikeampi puhua yhtenä kiinteänä yksikkönä tai ehjänä kokonaisuutena. Sen sijaan on järkevää pureutua erilaisiin perhesuhteisiin. (Castren 2007, 204.) Tässä tutkimuksessa perhesuhteita lähestytään sisarussuhteiden ja edelleen *sijaissisaruruuden* näkökulmasta. Tutkimuksen tasolla sijaissisaruruuden käsitettä ei ole koskaan määritelty tai yleisesti käytetty, ja käsitteellisellä tasolla sijaissisaruustudkimus onkin vasta alkutekijöissään (Janhunen 2008, 119; Kinnunen 2008, 26). Niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin kirjallisuudessa puhutaan sijaissisaruruuden sijaan useimmiten sijaisperheen biologisista tai omista lapsista ja kansainvälisessä kirjallisuudessa esimerkiksi käsitteellä foster sibling viitataan ainoastaan sijoitettuun lapseen (ks. esim. Younes & Harp 2007). Tässä tutkimuksessa tarkoitan sijaissisarussuhteilla sijaisperheen biologisten lasten ja perheeseen sijoitettujen lasten välisiä suhteita ja tutkin niitä sijaisperheen omien, biologisten lasten eli sijaissisarusten näkökulmasta.

Suuri osa ihmisistä varttuu sisarusten parissa ja heidän keskenään viettämänsä aika on usein paljon pidempi kuin esimerkiksi ystävien tai vanhempien kanssa vietetty aika (Dunn 1984, 14). Sisarukset vaikuttavat toistensa elämään monin tavoin ja heidän välistä ainutlaatuista suhdettaan tulisi pitää yhtenä tärkeimmistä ja vivahteikkaimmista ihmissuhteista, johon mahtuu hyvin monenlaisia tunteita ja vaiheita (Jarasto & Sinervo 1998, 84–85). Cicirelli'n (1982, 268) mukaan sisarussuhteen voidaan sanoa alkavan sisaruksen syntymästä ja kestävän läpi elämän. Jo pelkästään keston vuoksi sitä voidaan pitää erityislaa-

tuisena ihmissuhteena. Usein myös sijoitettujen lasten ja sijaissisarusten välille muodostuu pitkiä ja pysyviä ihmissuhteita. Sijaissisaruuudessa tie vaan ei ole välttämättä niin selkeä ja suoraviivainen. (Kaskela 2009, 11.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaista sijaissisaruus on perheen biologisten lasten kuvaamana. Sijaissisaruuutta tutkimalla on mahdollista saada uudenlaista tietoa perhesuhteista ja lastensuojelun perhehoidosta. Haluan antaa sijaisperheen biologisille lapsille mahdollisuuden kertoa omista kokemuksistaan, sillä he ovat merkittävässä asemassa jo pelkästään sijoituksen onnistumisen kannalta (ks. esim. Janhunen 2008, 130–133). Esimerkiksi Höjer (2007, 73, 80) mainitsee, että aiemmissa tutkimuksissa perheen biologisten lasten näkemykset on usein unohdettu. Syyksi tähän hän arvelee sen, ettei lapsia ole nähty perheessä yksilöinä. Lisäksi, koska sijaisvanhempia pidetään pätevinä vanhempina ja hoidon tarjoajina, oletetaan, että myös heidän omat lapsensa ovat osaavia ja joustavia.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut sijaissisaruuudessa koetuista tunteista, vuorovaikutuksesta ja rooleista sekä siitä, miten lapsen kokemus vanhempien tasapuolisuudesta määrittää sijaissisarussuhdetta. Näitä selvittämällä pyrin lisäksi hahmottamaan, mikä sijaissisaruuudessa koetaan mahdollisuudeksi ja voimavaraksi sekä vastaavasti uhka- ja stressitekijäksi. Näillä tarkoitan lapsen kokemia suhteen myönteisiä ja kielteisiä puolia eri ulottuvuuksien valossa. Edellä mainitut, tunteiden, vuorovaikutuksen ja roolien ulottuvuudet olen valinnut McHalen, Kimin ja Whitemanin (2006, 128–129) jaottelun pohjalta. Vastaavia ulottuvuuksia hieman eri tavalla nimettyinä ovat löytäneet myös Furman ja Buhrmester (1985, 450–459), mutta heidän jaottelustaan vuorovaikutus puuttuu. Lapsen kokemus vanhempien tasapuolisuudesta on kiinnostavaa, koska sen nähdään tutkimusten valossa vaikuttavan sisarusuhteiden kehittymiseen (ks. esim. Dunn 2004, 225). Erityisen merkityksellinen se voi olla juuri sijaisperheissä, sillä sijaissisaruuuden kielteisenä puolena biologiset lapset usein kokevat muuttuneet suhteet vanhempiinsa (ks. esim. Nordenfors 2006, 85).

Tutkimusraporttini rakenne etenee ikään kuin yleisestä yksityiseen. Aluksi käsittelen lyhyesti perhesuhteita yleensä sekä esittelen, miten lastensuojelun sijaishuolto ja perhehoito niitä säätelevät. Tämän jälkeen keskityn perhesuhteista nimenomaan lasten välisiin sisarusuhteisiin ja edelleen sijaissisaruuuteen.

## 2 MONINAISET PERHESUHTEET

### 2.1 Perhesuhteiden neuvoteltavuus ja kiistanalaisuus

Perhesuhteet ovat yksi merkittävimmistä ihmisten elämään vaikuttavista suhteista. Niitä määrittävät usein yhtäaikaaisesti, mutta jännitteisesti biologiset, sosiaaliset, moraaliset, taloudelliset ja emotionaaliset ulottuvuudet. Lisäksi niitä sääntelevät lait ja muut institutionaaliset rakenteet, ja ne ovat vahvojen yhteiskunnallisten, kulttuuristen, yksilöllisten ja sosiaalisten merkitysten ympäröimiä. Ihmiset voivat elää monia perhesuhteita samanaikaisesti, kuten esimerkiksi äitinä, sisaruksena, tyttärenä ja puolisona. 2000-luvun suomalaisten sanotaankin elävän ylisukupolvisissa ja monikerroksisissa perhesuhteiden verkostoissa. (Sevon & Notko 2008, 13.)

Perhekeskustelussa etsitään jatkuvasti oikeaa, alkuperäistä ja luonnollista perhettä, ja keskeisenä käsitteenä voidaan pitää heteroseksuaalisen parisuhteen varaan nojaavaa ”ehjää ydinperhettä” (Nätkin 2003, 16). Ydinperhettä pidetäänkin tärkeänä ihanteena ja käytäntönä, vaikka yhä useammin perhe on se, minkä perheekseen kokee ja perheeseen sisältyvät ne ihmiset, jotka kukin siihen haluaa sisällyttää. Perheen määrittelystä onkin tullut hyvin henkilökohtainen asia, ja perhekäsitys voi vaihdella jopa samassa kotitaloudessa elävien ihmisten kesken. (Castren 2007, 203; Paajanen 2007, 84.) Vaikka perheen määrittelyt ovat muuttuvia ja liukuvia, pysyy perusytimenä resurssien, hoivan, velvollisuuksien ja vastuiden jakaminen. Muodollisten siteiden sijaan keskeistä on läheisten suhteiden subjektiivinen merkitys. (Silva & Smart 1999, 7.)

Perhesuhteet kannattelevat, kasvattavat ja kiinnittävät yksilöitä yhteiskuntaan, mutta samalla ne myös laiminlyövät, alistavat ja kuluttavat. Pösö (2008, 93) kutsuu kiistanalaisiksi perhesuhteiksi suhteita, jotka tavalla tai toisella kiistävät, kyseenalaistavat tai rikkovat kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallitsevia normeja, sääntöjä ja odotuksia. Koska ydinperheiden perhesuhteita edelleen pidetään normaalin elämän edellytyksenä ja ihmisyyden ehtona, (ks. esim. Yesilova 2009, 205) on sijaisperheen syntymisen edellytyksenä täytynyt tapahtua jotain tätä normaalisuutta rikkovaa. Siksi myös sijaissisarussuhteen voi ajatella olevan Pösön kuvaama kiistanalainen suhde. Sisarussuhteiksi on totuttu ymmärtämään lasten suhteet

heidän biologisiin sisaruksiinsa, mutta sijaisperheessä eläville biologisille lapsille käsitys sisarusuhteesta ei ole välttämättä näin yksiuolotteinen. (ks. Ritala-Koskinen 2001, 152).

Sosiaalitutkimuksen yhtenä tehtävänä pidetään äänen antamista sellaisille marginaalissa eläville ihmisille ja ihmisryhmille, joiden ääni, intressit tai kokemukset eivät muuten tule kuuluviin (Ragin 1994, 33, 43–45). Perhetutkimuksessa Pösö (2008, 95) näkee tämän tarkoittavan sitä, että perhettä ja perhesuhteita tarkastellaan niiden moninaisuuden näkökulmasta. Koska perhesuhteiden ajatellaan näyttäytyvän erilaisina suhteiden eri osapuolille, on tärkeää peräänkuuluttaa tutkimusta, joka huomioi erikseen esimerkiksi äitien, isien, lasten ja sisarusten näkökulmia. Lisäksi hän viittaa moninaisuudella perhesuhteiden ajalliseen muuttuvuuteen. (Pösö 2008, 95.)

Erityisen vaativaksi Pösö (2008, 95) kokee äänen antamisen jo edellä mainituille kiistanalaisille perhesuhteille. Usein niiden kohdalla on kysytty myös tutkimisen oikeutuksesta, sillä pelätään, että tutkimus haavoittaa tutkittavia ja siten lisää ongelmia. Lisäksi kiistanalaisista perhesuhteista puhuttaessa viitataan salaisuuksiin, joiden ajatellaan vaientavan puhuntaa. Salaisuuksia voidaan löytää esimerkiksi perheenjäsenten välisistä suhteista. Etenkin lasten koetaan kertovan ongelmallisista perhesuhteista lojaliteettiasemista käsin ja siksi salailevan. Joitain asioita pidetään myös kulttuurisesti arkaluonteisina ja niistä puhuminen jää siksi vähäiseksi. (Pösö 2008, 95–102.)

## **2.2 Lastensuojelun sijaishuolto ja perhehoito perhesuhteiden säätelijöinä**

Lastensuojelulla on useita ulottuvuuksia, sillä se on yhteiskunnallinen, lakiin, yhteiskuntapolitiikkaan ja sen käytäntöihin ja järjestelmiin kiinnittyvä, perhe- ja sukupolvisuhteita ohjaava julkinen instituutio. Yhteiskunnallisena instituutiona lastensuojelu on nimenomaan lainsäädännön ja ihmisoikeussopimusten määrittämää perhe- ja sukupolvisuhteiden sääntelyä. (Pösö 2007, 66–67.) Perhe- ja vanhemmuussuhteita uudelleenjärjestävässä lastensuojelussa ja etenkin huostaanotoissa otetaan kantaa osin samoihin asioihin kuin adoptiossa. Myös adoptiossa on kyse yhteisöllisestä tavasta järjestellä perhe- ja vanhemmuussuhteita; kyse on yhteiskuntapoliittisista kannanotoista, juridisista määräyksistä sekä sellaisista sosiaalisista prosesseista, jotka tuottavat ihmisten välisiä uusia suhteita sekä tarpeita adoptioon. (Pösö 2003, 143.) Laurila (1999, 15–16) kuitenkin muistuttaa, että lain ja käytännön



mukaan sijoituksen ja adoption ero on huomattava ja se heijastuu myös sijoitetun lapsen rooliin perheessä.

Lastensuojelulain 1§:n mukaan jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Mikäli kasvuolosuhteet kuitenkin vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai jos lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään, on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin. Niiden tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytäntöjä ja – mahdollisuuksia. (Lastensuojelulaki 34§.) Jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet kuitenkin uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään, on lapsi sijoitettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto. (Lastensuojelulaki 40§.)

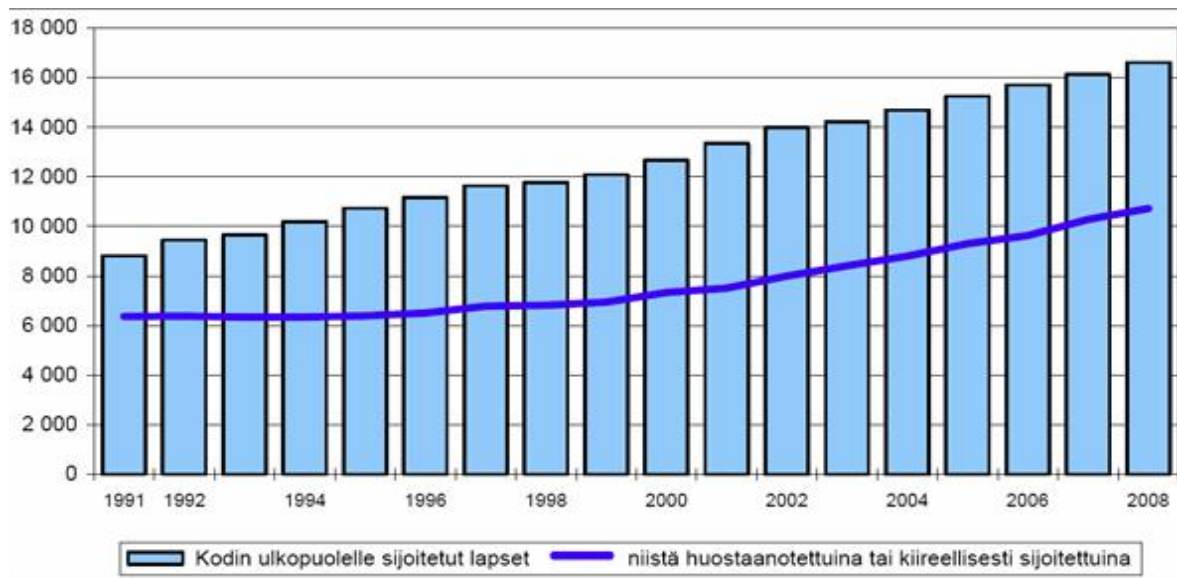
Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 49§.) Paikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä läheisten ihmissuhteiden kuten sisarussuhteiden ylläpitämiseen. Lisäksi mahdollisuuksien mukaan tulee huomioida lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. (Lastensuojelulaki 50§.)

Sosiaalihuoltolain 25§:n mukaan perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen oman kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa. Tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään. Lapsia ja nuoria hoitavista vanhemmista käytetään Ahton ja Mikkolan (1999, 12) mukaan nimitystä sijaisvanhempi.

Lastensuojelun sijaishuollon perhehoito voi tapahtua ammatillisissa perhekodeissa tai yksityisperheissä. Yksityisperheissä sijaisvanhemmat, heidän mahdolliset omat lapsensa ja sijoitetut lapset muodostavat sijaisperheen. (Valkonen 1995, 1–3.) Sijaisperhettä voidaan

kuvata myös laajentuneeksi perheeksi ja puhutaankin eräänlaisesta inklusiivisesta perheestä, sillä sijoitetun lapsen lisäksi sijaisperheeseen voidaan katsoa kuuluvaksi hänen biologiset vanhempansa (Hudson & Levasseur 2002, 855). Hiitolan (2008, 37) huostaanottoja ja sijaishuoltoon sijoitettuja lapsia koskevan selvityksen mukaan useimmat sijaisperheet ovat ydinperheitä. Perhehoidon etuina voidaan nähdä yksilöllisyys, turvallinen elinympäristö, mahdollisuus kiintyä sekä pysyvät, usein läpi elämän kantavat ihmissuhteet. Lisäksi perhehoito on yhteiskunnalle kodin ulkopuolisista hoitomuodoista edullisin. (Ketola 2008, 22.)

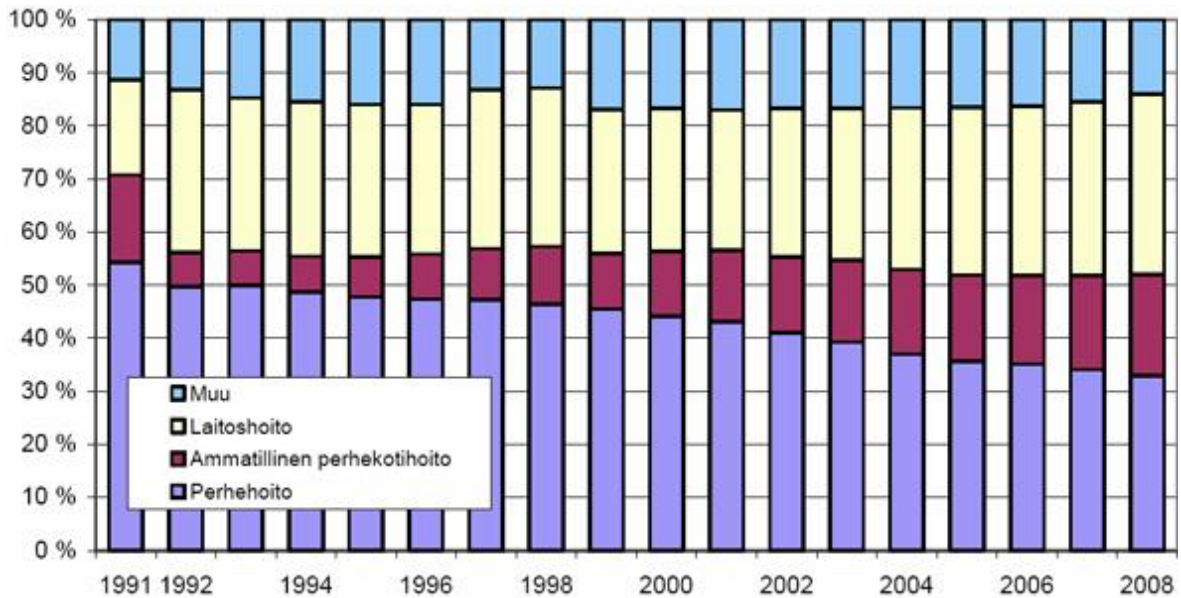
Sijaisperheisiin sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli suhteellisesti ottaen ylimmillään 1980-luvun puolivälissä, jolloin noin 60 prosenttia kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista oli sijoitettuna sijaisperheisiin. Kuten kuviosta 1 näkyy, 1990-luvulta lähtien sijoitettujen lasten ja nuorten kokonaismäärät ovat kasvaneet, mutta perhesijoitusten määrä puolestaan vähentynyt tasaisesti (kuvio 2). Sama suuntaus on jatkunut 2000-luvun alkuvuosina. (Ketola 2008, 30.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2009) mukaan vuonna 2008 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 16 608 lasta ja nuorta.



KUVIO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991–2008. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Vuonna 2008 sijoitetuista lapsista 33 prosenttia oli sijoitettuna perhehoidossa, 19 prosenttia ammatillisessa perhekotihoitossa ja 34 prosenttia laitoshuollossa. Loput 14 prosenttia oli muussa huollossa. Perhehoidossa olleiden lasten ja nuorten osuus on vähentynyt tasai-

sesti jo pitempään, ja laitoshuollossa ja ammatillisessa perhekotihoidossa olevien lasten ja nuorten osuus vastaavasti lisääntynyt.



KUVIO 2. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret sijoitusmuodon mukaan vuosina 1991–2008, %. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2009.)

Ketolan (2008, 32) mukaan sijaisperhetoiminnan hiipumiseen on vaikea löytää yhtä yksiselitteistä syytä. Kuitenkin yksi keskeisistä syistä löytyy hänen mielestään sijaisperhetoiminnan sattumanvaraisuudesta ja suunnittelemattomuudesta. Tällä hän tarkoittaa, ettei sijaisperhetoiminnasta tiedoteta riittävästi, perheiden rekrytointiin ei käytetä voimavaroja eikä sijaisperheitä valmenneta kaikkialla systemaattisesti. Perhehoidosta ja sen mahdollisuuksista kaivataankin lisää tietoa, jotta tulevaisuudessa hyvää perhehoitoa voitaisiin antaa yhä useammalle sitä tarvitsevalle.

### 2.3 Lapsinäkökulma perheeseen

Eri tieteenalat, kuten lääketiede ja psykologia ovat olleet kiinnostuneita lapsuudesta jo kauan. Lapsuus on tunnettu yksilöllisenä kehitysvaiheena ja asteittaisena siirtymisenä aikuisuuteen. Yhteiskuntatieteissä lapset ja lapsuus ovat olleet marginaalisia ilmiöitä, vaikka lapsuuden paikan hahmottaminen yhteiskunnallisissa rakenteissa on välttämätöntä, jotta saataisiin kokonaisvaltaisempi näkökulma lapsuuteen. (Alanen & Bardy 1990, 9, 11.) Vaikka perhehoitotutkimuksissa lasta on kuultu enemmän kuin perhetutkimuksissa yle-

sä, ei lapsen näkökulma edelleenkään näy riittävästi lastensuojelun ja sijaishuollon käytännöissä. Lapsilähtöisyys näyttääkin helposti häviävän aikuis- ja perhenäkökulmille. (Valkonen 2008, 118.)

Miettisen ja Väänänen (1998, 67) mukaan lapsuus on keskeinen teema myös kasvatustieteessä, sillä käsitykset lapsen luonnosta ja kasvusta ovat oleellinen osa kasvatustieteen ajattelua. Kehitys- ja kasvatustieteellinen tutkimustraditio on luonut tieteellistä pohjaa ymmärryksemme lasten kyvyistä ja rajoista, mutta viime vuosikymmeninä lapsuutta on alettu tarkastella toisenlaisesta näkökulmasta. ”Uusi” lapsuustutkimus alkoi hahmottua 1980-luvun puolivälissä, jolloin kiinnostus lapsi- ja lapsuustutkimukseen kasvoi eri tieteenalojen piirissä selvästi. Termi uusi lapsuustutkimus kattaakin useiden tieteenalojen piirissä tapahtuneita käännteitä, jotka tulevat esille tavassa problematisoida lasta ja lapsuutta ja asettaa niitä koskevia kysymyksiä. Aikuis- ja instituutiokeskeinen tutkimus saivat väistyä, ja tilalle tuli uudenlainen, lapsilähtöinen tutkimus, jossa lasten omille tulkinnoille ja äänille annetaan painoarvoa. (Miettinen & Väänänen 1998, 67–69; Strandell 1992, 20.)

Uuden lapsuustutkimuksen tehtävänä on siis purkaa auki aikuisnäkökulmaa ja antaa tilaa toisenlaisille tulkinnoille tuomalla lasten kokemukset ja asioille antamat merkitykset esille. Tällöin saatetaan lasten näkökulmasta avautuva yhteiskunnallinen todellisuus tieteen mielenkiinnon kohteeksi. (Miettinen & Väänänen 1998, 97.) Strandell (1992, 19–21) jatkaa, että lasten näkymättömyyden lisäksi ongelmana on ollut lapsuuden negatiivinen määrittely; lapsena olemisen on tulemista joksikin toiseksi eli lapsuutta käsitellään valmistautumisena ja siirtymisenä kohti aikuisuutta. Positiivinen lapsuuden määrittely pitää sisällään tulkintakehyksen vaihtamisen. Se tarkoittaa lasten toimintojen, esimerkiksi kielen, leikin ja vuorovaikutuksen, analysoimista eikä lapsen kehitystason tai -vaiheen tulkintaa. Lasten toiminnot ja toimijuus nähdään sosiaalisen elämän rakennusaineina tässä ja nyt, ja tutkimus kohdistetaan niihin.

Uuden lapsuustutkimuksen keskeisimpiä kritiikin kohteita on ollut lapset yksiselitteisellä tavalla perheeseen paikantava sosialisatioteoria. Siksi lasten ja perheen yhteen tuominen yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen kentällä on Ritala-Koskisen (2001, 52) mukaan aivan erityinen ja ristiriitainen tutkimusteema. Lapsi ja perhe on liitetty monissa yhteyksissä kyseenalaistamatta toisiinsa. Perheen merkitystä lasten elämälle ei ole kiistetty, mutta

lapsuustutkimuksen kiinnostus on kiinnittynyt muihin lasten elämäalueisiin. Tällaista jossain määrin väkivaltaiseltakin tuntuva lapsuuden irrottamista perheeltä on kuitenkin pidetty välttämättömänä lapsuustutkimuksen kehittymiselle. Nykyään lapsuustutkimuksen ajatteluaan olevan niin vahvoilla, että lasten ja perheen uudenlainen käsitteellinen suhde on mahdollista rakentaa. (James & Prout 1996, 41–42; Ritala-Koskinen 2003, 135.)

Brittiläiset James ja Prout ennakoivat 1990-luvulla, että autonominen ja täysi-ikäinen lapsuustutkimus voi tuoda uusia näkökulmia perhe-elämän rakenteen ja prosessien ymmärtämiseen. Perhe olisi tulossa paikaksi, johon lapsuustutkimus voitaisiin (uudelleen)sijoittaa. Tällöin perhettä ei kuitenkaan ymmärretä luonnollisena paikkana, joka yksinkertaisesti seuraa läheisistä tunne- ja sukulaissuhteista, vaan yhtenä monista sosiaalisista ympäristöistä, joista lapset löytävät itsensä ”lapsena” ja ”omana itsenään”. (James & Prout 1996, 41–42.) Lapsi ja perhe siis liitetään lapsuustutkimuksen teoreettisessa keskustelussa uudella tavalla yhteen; ei ylhäältä alaspäin suuntautuvan deterministisen sosialisatiomallin mukaan, vaan määrittelemällä lapset aktiivisiksi subjekteiksi. Tutkimuksessa tärkeänä pidetään lasten intressien ja näkökulmien etusijalle asettamista. Niin ikään huomiota kiinnitetään perherajojen joustavuuteen, niiden ulkopuoliseen maailmaan sekä tapoihin, joilla lapset näistä neuvottelevat. (Brannen & O’Brien 1996, 1–2; ks. myös Ritala-Koskinen 2001, 53; Ritala-Koskinen 2003, 137.)

Moninaisia perheympäristöjä, kuten ydinperhettä laajempia perhekokonaisuuksia, joiksi myös sijaisperheet voi ymmärtää ja joissa lapset elävät arkipäiväänsä, on pidetty tärkeinä tutkimuskohteina. Kotitalouden rakenteen muutokset vaikuttavat lasten suhteisiin sekä kotitalouden sisällä että niiden välillä. Erilaiset perheympäristöt edustavat lapsille erilaisia tapoja kuulua perheeseen sekä tarjoavat lapsille hyvin erilaisia näkökulmia sosiaaliseen toimintaan moninaisissa perheympäristöissä ja myös perherajojen ulkopuolella. (Brannen & O’Brien 1996, 6–7.)

### **3 SISARUSSUHTEET SIJAISSISARUUDEN NÄKÖKULMASTA**

Suuri osa lapsista varttuu sisarusten parissa ja heidän keskenään viettämänsä aika on usein paljon pidempi kuin esimerkiksi ystävien tai vanhempien kanssa vietetty aika. Sisarussuhdetta pidetäänkin usein ihmisen elämän pisimpänä ihmissuhteena. (Dunn 1984, 14.) Sisaruksilla on ainutlaatuinen asema toistensa elämässä. He asuvat samassa taloudessa, ovat toisilleen läsnä sekä jakavat keskenään lähes kaiken vanhemmistaan ja heidän rakkaudestaan sekä huomiostaan aina vaatteisiin, leluihin ja yhteiseen tilaan. Omaa sisarusta ei voi valita toisin kuin esimerkiksi ystävän. (Abramovitch, Pepler & Corter 1982, 84.) Sijaisperheen sijaissisarussuhteet sisältävät vielä omia erityispiirteitään, joita perinteisissä ydinperheen sisarussuhteissa ei esiinny.

#### **3.1 Sisarussuhteen ja sijaissisarouden määrittelyä**

Sisarussuhteet ja etenkin sijaissisarussuhteet perhesuhteina ovat erityinen suhteiden kenttä. Sisarussuhteissa on kyse sukupolven sisäisistä (intragenerational) suhteista, ja niissä on oma erityisyytensä sukupolvien välisiin (transgenerational) suhteisiin verrattuna. Lisäksi sisarussuhteista voi puhua lateraalisisina eli sivuttaissuuntaisina suhteina. (Chamberlein 1999, 131; Gittins 1993, 67–68.)

Cicirelli (1985, 180) määrittelee sisarussuhteen kahden lapsen väliseksi riippuvuussuhteeksi perheessä. Heillä on tällöin joko biologinen tai lain määrittämä suhde toisiinsa. Sisarusuhde on vuorovaikutuksen kokonaisuus, johon sisältyy toiminta ja sekä verbaalinen että non-verbaalinen viestintä. Sisarussuhteelle on tyypillistä, että sisaruksilla on yhteisten vanhempien lisäksi tietoja, havaintoja ja uskomuksia toisistaan. Sisarusten väliset tunteet ovat syntyneet jo silloin, kun toinen sisarus ensi kertaa tuli tietoisiksi toisen olemassaolosta. Tähän ainutlaatuiseen suhteeseen katsotaan kuuluvan siis sekä käyttäytymiseen, tunteisiin että tiedonkäsittelyyn liittyviä osatekijöitä. (Cicirelli 1985, 180).

Perhesiteiden ja -rakenteiden jatkuvan muutoksen vuoksi tarvitaan myös sisarussuhteiden määrittelyyn uudenlaista näkökulmaa. Edwardsin, Hadfieldin, Luceyn ja Mauthnerin (Edwards ym. 2006, 22–23 Elgarin ja Headin 1999 mukaan) esittelemässä

sisarussuhdetyypittelyssä on havaittavissa useita tapoja määritellä sisarussuhdetta. Tyypittelyn mukaan suhde voi perustua yhteiseen perimään, perheen yhteiseen historiaan, arvoihin ja kulttuuriin tai lakiin. Biologisen siteen ohella sosiaalisen ja psykologisen siteen huomioiminen sisarussuhteissa onkin entistä tärkeämpää. Michalski ja Euler (2008, 186) puhuvat biologisista sisaruksista, puolisisaruksista, uussisaruksista, adoptiosisaruksista, fiktiivisistä sisaruksista sekä sukuun tulleista sisaruksista. Näistä sijaissisaruuksia kuvaa parhaiten fiktiivisen sisaruuden käsite, joka tarkoittaa kahta ihmistä, joilla ei ole geneettistä sidettä, mutta joille on annettu sisaruksen asema. Sijaissisaruuksien käsitettä ei ole Kinnusen (2008, 26) mukaan tutkimuksen tasolla koskaan määritelty tai yleisesti käytetty, mutta sen sijaan sitä on käytetty esimerkiksi Pesäpuu ry:n julkaisemassa, sijaisperheen biologisille lapsille suunnatussa tehtäväkirjassa ”Mitä on sijaissisaruus?” (Pesäpuu 2002).

Jotkut tutkijat (ks. esim. Inkilä 2000) ovat rinnastaneet sijaissisarussuhteita uusperheiden lasten sisarussuhteisiin, ja niistä voikin löytää useita yhtenäisiä piirteitä. Myös lasten tulkintoja uusperheistä tutkinut Ritala-Koskinen (2001) on todennut, että lastensuojelullisten sijoitustilanteiden myötä ollaan kosketuksissa osin samojen kysymysten kanssa kuin uusperhetilanteissakin. Tällöin lapsilta vaaditaan kykyä luoda, punnita ja merkityksellistää biologisia ja sosiaalisia perhesuhteita.

McHalen ym. (2006, 128–129) mukaan sisarussuhteista on löydettävissä kolme tärkeää ulottuvuutta. Ensinnäkin sisarussuhteisiin liittyvät läheisesti *vuorovaikutus* ja kumppanuus. Kuten jo aiemmin on todettu, etenkin lapsuudessa sisarukset viettävät paljon aikaansa keskenään ja jakavat perheen rutiinit ja rituaalit. Niin ikään he kokevat yhdessä sekä perheen ilot että surut. Tämän myötä muodostuu suhteen toinen tärkeä ulottuvuus, *tunteet*. Tässä yhteydessä McHale ym. käyttävät käsitettä emotionaalinen intensiteetti, ja näkevät sen tekevän suhteesta kehityksellisesti merkittävän. Lisäksi he puhuvat sisarusten viharakkaussuhteesta, millä tarkoitetaan, että lasten väliset tunteet voivat vaihdella hetkessä myönteisestä kielteiseen ja toisinpäin. Kolmantena sisarussuhteille tyypillisenä ulottuvuutena pidetään *roolijakoa*. Roolijakoon vaikuttavat muun muassa sukupuoli, ikä ja ikäero sekä kulttuuriset normit.

Cicirelli'n (1982, 268) mielestä jo pelkästään keston vuoksi sisarussuhdetta voidaan pitää ainutlaatuisena ihmissuhteena. Sisarussuhteen osapuolet jakavat keskenään geneettisen pe-

rimän, kulttuuriympäristön sekä perheen yhteiset kokemukset. Suhdetta voidaan pitää myös tasa-arvoisena, koska kummallakin sisaruksella on suhteessa vapaus sanoa tai tehdä mitä tahtoo. Sisaruutta pidetään enemmän määrättynä kuin ansaittuna roolina, sillä yksilö pysyy siskona tai veljenä saavutuksista tai olosuhteista huolimatta. Sijaissisaruus sen sijaan saattaa päättyä sijoituksen katkeamiseen esimerkiksi sijaisperheen muuttuneiden olosuhteiden vuoksi (ks. esim. Janhunen 2008, 130–134). Toisaalta kuten Kinnunenkin (2008, 92) toteaa, ei jo muodostunut kiintymyssuhde välttämättä muutu tai katkea, vaikka sijoitus päättyisikin.

Cicirelli'n (1982, 268) edellä esittelemäni ajatukset eivät aina päde sijaissisarussuhteiden kohdalla, sillä jo sijaissisaruiden kesto saattaa olla biologiseen siteeseen perustuvaa sisarusuhdetta huomattavasti lyhyempi. Höjer (2001, 145) toteaa, että sijaissisaruuteen liittyy aina tietynlainen epävarmuus; kuinka pitkään sijoitettu lapsi elää perheessä. Sijaissisarukset eivät myöskään jaa keskenään geneettistä perimää, ellei sijoitus perustu sukulaissuuteen. Heillä on usein myös erilaisesta elämäkokemuksesta johtuen erilaiset käsitykset perheestä, sen toiminnasta ja sisaruudesta (Höjer 2001, 145). Lisäksi sisarusten väliset suhteet eivät tavallisessakaan sisarusuhhteessa ole välttämättä yhtä tasa-arvoisia kuin Cicirelli (1982) väittää. Vanhempi sisarus voi esimerkiksi käyttää valtaa nuorempaa kohtaan tai vanhempien kohtelu voi aiheuttaa epätasa-arvoisen suhteen sisarusten välille. Pohdittaessa sisarusuhhteita, joiden toinen osapuoli on sijoitettu lapsi, saattaa suhde kahden sisaruksen välillä olla hyvinkin epätasa-arvoinen.

### **3.2 Sijaissisaruus tutkimuksen kohteena**

Rannikon (2008, 12–13) esittelemien tutkimusten mukaan sisarusuhhteisiin tähdänneessä tutkimuksessa on viimeisen sadan vuoden aikana havaittavissa kolme tasoa. Ensimmäistä tutkimusvaihetta 1900-luvun alkupuolella hallitsi psykoanalyttinen lähestymistapa, joka kiinnitti huomiota sisarusten välisiin kielteisiin tunteisiin, kuten mustasukkaisuuteen ja kilpailuun. Toisessa tutkimusvaiheessa 1950–60-luvuilla oltiin kiinnostuneita perheestä systeemiteorioiden valossa ja tutkimuskohteiksi nousivat sisarusten syntymäjärjestys ja sukupuoli. Viimeisen 20 vuoden aikana valtaa on puolestaan pitänyt empiirinen psykologinen suuntaus, jossa sisarusten välisen vuorovaikutuksen tutkimus lisääntyi huomattavasti. Rannikko (2008, 14 Sandersin 2004, 67 mukaan) kuitenkin mainitsee, että on turha ottaa tar-



kasteluun vain yhtä ulottuvuutta ja yrittää sen perusteella arvioida sisarusuhdetta. Tässä tutkimuksessa tarkoituksena onkin hahmottaa mahdollisimman kokonaisvaltaista kuvaa sijaissisarussuhteista usean eri ulottuvuuden kautta.

Perinteisesti perhesuhteiden tutkimuksissa on keskitytty tutkimaan nimenomaan vanhempien ja lasten vuorovaikutusta ja sen merkitystä lapsen kehitykselle. Perhetutkimus on siis pitäytynyt äidin, isän ja lapsen kolminaisuuden tutkimisessa ja jättänyt muut perheenjäsenet tutkimuksen ulkopuolelle. (Lamb 1982, 4–5.) Esimerkiksi Ojalan ja Uutelan (1993, 121) mukaan perheen sisäinen vuorovaikutus tapahtuu kahdella tasolla: vanhempien keskinäisessä parisuhteessa ja vanhempien ja lasten välillä. Tässäkin lasten keskinäiset suhteet on jätetty kokonaan huomiotta. Lamb (1982, 4–5) toteaaakin, että sisarusuhteiden tutkimisen arvostus on kehittynyt hitaasti, eikä esimerkiksi yksikään klassisista persoonallisuustai psykologisista kehitysteorioista kuvaa sisarusuhdetta lapsen merkittävänä sosiaalisena. Vielä vähemmän sisarusuhteiden merkitsevyyttä on painotettu yhteiskuntatieteissä, minkä voi nähdä johtuneen lasten ja lapsuuden ylipäättään marginaalisesta asemasta (ks. esim. Alanen & Bardy 1990, 9, 11). Dunn (2004, 223) kuitenkin huomauttaa, että 1980-luvulta lähtien sisarusuhdetutkimus on lisääntynyt kiitettävästi. Samoihin aikoihin alkoi hahmottua myös ”uusi” lapsuustutkimus, mikä on osaltaan voinut vaikuttaa sisarusuhdetutkimuksenkin lisääntymiseen (ks. esim. Strandell 1992, 20).

Sisarussuhteiden näkymättömyys on havaittu myös lastensuojelun perhehoitoon ja sijaissisaruteen keskittyneiden tutkijoiden keskuudessa. Valkonen (2008, 117–118) toteaa, että perhehoito on mielenkiintoinen ja haastava tutkimusalue, josta eri tieteenaloilla voitaisiin Suomessa kiinnostua enemmän. Viime vuosina perhehoitoa koskevia opinnäytetöitä on kyllä ilmestynyt, mutta Valkosen mukaan kaivataan kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa sijaisperheiden tutkimiseen. Tällä hän tarkoittaa muun muassa tutkimusta, joka ottaisi huomioon myös perheen biologiset lapset ja sijaisperheessä syntyvät sisarusuhteet.

Kaplan (1988, 281) on todennut jo 1980-luvulla, että vaikka perhehoidosta ja sijoitetuista lapsista on paljon tutkimustietoa, on sijaisperheen omat lapset unohdettu tutkimuksissa lähes kokonaan. Sama huomio on tehty 1990-luvulla ja edelleen 2000-luvulla, sillä Vinnerljung (1996, 135) ja Höjer (2007, 73) mainitsevat, että sijaisperheen omien lasten ajatuksia ja tunteita sijoituksista ja sijaissisaruuudesta on huomioitu tutkimuksissa vain vähän.

Toisaalta Valkosen (2008, 117) mukaan viime vuosina Suomessa ilmestyneissä opinnäytetöissä perheen omien lasten kokemuksiakin on huomioitu. Ne ovat kuitenkin keskittyneet enemmän sijoituksen ja sijoitusprosessin herättämien kokemusten tutkimiseen, eivätkä niinkään sijoituksen myötä syntyviin sisarussuhteisiin. Tutkimukset, joihin tässä tutkimusraportissa viitataan, onkin tehty pääosin Yhdysvalloissa tai Ruotsissa, mikä on otettava huomioon suhteutettaessa niitä Suomen olosuhteisiin, kulttuuriin, perheisiin ja perhehoitoon.

### 3.3 Miksi tutkia sijaissisaruuutta?

Miksi sijaissisarussuhteet ovat tutkimisen arvoisia? Ensinnäkin Hakkarainen (2007, 6) on todennut, että sijaissisaruuudesta ja sen merkityksestä puhutaan perhehoidossa edelleen liian vähän, vaikka se on Suomessakin ollut viime vuosina enemmän esillä. Suomessa tehdyt tutkimukset koostuvat pääosin erilaisista opinnäytetöistä, kuten pro graduista, ja alalta puuttuvat varsinaiset sijaissisaruuuden perehtyneet tutkijat. Toiseksi sosiaalipoliittisen intressin näkökulmasta uusia sijaisperheitä tarvitaan enemmän sijoitettujen lasten ja nuorten määrän lisääntyessä. 1990-luvulta lähtien sijoitettujen lasten ja nuorten kokonaismäärät ovat kasvaneet ja sijaishuollon ja erityisesti perhehoidon järjestäminen sekä lainsäädännön uudistaminen ovat lastensuojelun kehittämisen näkökulmasta tällä hetkellä ajankohtaisia kysymyksiä. (Ketola 2008, 30; Kinnunen 2008, 4.)

Younes ja Harp (2007, 25) toteavat, että tarvitaan lisää tutkimustietoa, jotta uudet sijaisvanhemmat olisivat valmiimpia tekemään päätöksen sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä. (ks. myös Ketola 2008, 32.) He korostavat, että tutkimuksissa olisi huomioitava perheen omien lasten ajatuksia aiempaa enemmän, sillä ne ovat usein merkittävässä asemassa sijoituksen onnistumisen tai epäonnistumisen kannalta. Esimerkiksi Kalland (2003, 230) sanoo sijoituksen purkautumisriskin olevan suurempi, mikäli perheessä on omia biologisia lapsia ja etenkin mikäli he ovat sijoitetun lapsen kanssa samanikäisiä.

Höjer (2007, 82) puolestaan huomauttaa, että sijaisperheen biologisten lasten perhe-elämä muuttuu sijoitusten myötä tietyllä tavalla yksityisestä julkiseksi, sillä sijoitettujen lasten ohella perheen ja kodin ovet avautuvat niin viranomaisille kuin sijoitettujen lasten läheisille. Tämän vuoksi on tärkeää kuulla juuri perheen biologisten lasten näkemyksiä heidän

muuttuneesta perhe- ja elämäntilanteestaan. Kähkönen (1991, 54 Eastmanin 1979 mukaan) on samaa mieltä, ja toteaa, että liiallinen avoimuus muodostaa riskin sen vaikuttaessa koko perheen identiteettiin. Vanhempien on ehdottoman tärkeää ymmärtää biologisten lasten asema ja haasteet suhteessa sijoitettuun lapseen, jotta biologisten lasten oireilulta välttyttäisiin. Tämän tiedon lisääminen liittyy niin ennakkovalmennukseen kuin sijaisperheiden tukeen, mistä hyvä sijaishuolto kokonaisuudessaan vastaa. Sosiaalityöntekijöillä onkin suuri vastuu sijaisvanhempien ja sijaisperheiden biologisten lasten valmentamisesta. (Kaskela 2009, 10.) Valkonen (2008, 119) mainitsee vielä, että jo pelkästään perhehoidon teoreettisessa haltuunotossa riittää tehtävää eli voidaan puhua tutkimuksen teoreettisesta intressistä. Tämä tulee esille myös tässä tutkimuksessa, sillä kuten Kinnunenkin (2008, 26) on huomannut, ei sijaissisarouden käsitettä ole tutkimuksen tasolla koskaan määritelty tai käytetty yleisenä käsitteenä.

## 4 SIIJAISSISARUUDEN ULOTTUVUUKSIA

McHalen ym. (2006, 128–129) mukaan sisarussuhteista on löydettävissä kolme tärkeää ulottuvuutta, tunteet, vuorovaikutus ja roolit, joiden kautta myös sijaissisaruuksia tässä tutkimuksessa lähestytään. Sijaissisaruuksien hahmottaminen usean eri ulottuvuuden kautta on perusteltua, sillä siten on mahdollista pyrkiä muodostamaan kokonaisvaltaista kuvaa vähän tutkitusta ilmiöstä. Seuraavaksi esitellään kyseisiä ulottuvuuksia tutkimusten ja kirjallisuuden valossa.

### 4.1 Tunteet

Tunteita tarkastelemalla voidaan saada tietoa siitä, miten ihmiset voivat arjen eri tilanteissa ja ympäristöissä. Ihmissuhteissa tunteiden merkitys korostuu, sillä tunteet toimivat ihmissuhteissa sekä yhdistäen että hankaloittaen niiden toimimista. Etenkin läheisissä ihmissuhteissa voimakkaat tunteet heräävät helposti, koska suhteen osapuolet ovat usein riippuvaisia toisistaan ja toisten tekemisistä. Vaikka tunteiden keskeisyys myös perhe-elämässä on tunnustettu laajasti, eivät tutkimukset ole täysin onnistuneet tuomaan esille tunteiden koko kirjoa. Erityisesti kielteisten tunteiden tavoittaminen on nähty hankalana, ja useissa tutkimuksissa perheenjäsenten välisistä tunteista onkin saatu ennalta oletettua myönteisempi kuva. Syyksi tähän on epäilty tutkittavien valikoivuutta, kielteisten tunteiden kontrollointia ja sitä, että ihmiset ajattelisivat, ettei kielteisten tunteiden raportoiminen ole sosiaalisesti suotavaa. Yksi mahdollinen syy on tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen vaikeus, sillä etenkin suomalaisessa kielenkäytössä tunteista ei ole tapana puhua avoimesti ja monisanaisesti. (Rönkä, Laitinen & Malinen 2009, 204–210.)

Jaraston ja Sinervon (1998, 84–85) mukaan sisarussuhteeseen mahtuu hyvin monenlaisia tunteita ja vaihteita: läheisyyttä, uskollisuutta, luottamusta, mutta myös kateutta ja kilpailua. Sisarusten väliset suhteet ovat jokaisessa kodissa ja perheessä persoonallisia ja omanlaisiaan. Myös Parker ja Stimpson (2002, 138–139) ovat todenneet, että sisarussuhteet ja niissä koettavat tunteet ovat yhtä erilaisia kuin sisarussuhteen osapuoletkin. Lapset herättävät toisissaan voimakkaita tunteita ja reaktioita, jotka voivat olla sekä positiivisia että negatiivisia. Sisarusten väliset kielteiset tunteet ovat usein merkki vahvasta ja läheisestä suhteesta, joka voi olla täynnä rakkautta. Kateuden ja kilpailun värittämää suhdetta kuvaillaan usein

myös lämpimäksi, läheiseksi ja helläksi. Myönteiset tunteet jäävät usein huomiotta, sillä ne eivät ole niin silmiinpistäviä kuin kielteiset tunteet. Lasten tunteet voivat lisäksi vaihdella nopeasti äärimmäisyydestä toiseen, mikä ei tarkoita, etteivät ne olisi aitoja. Sen sijaan lapset kykenevät toipumaan tunteistaan nopeasti ja liikkuvat niiden välillä sujuvasti. (Parker ja Stimpson 2002, 138–139.)

Höjerin (2007, 76) tutkimukseen osallistuneista 684 sijaissisaruksesta 75 prosenttia kuvasi suhdettaan sijoitettuun lapseen hyväksi tai erittäin hyväksi. Lisäksi lähes puolet vastaajista piti sijoitettua lasta ”oikeana” sisaruksenaan. Myös Ketola (2005, 22) toteaa, että tutkimusten mukaan noin puolet biologisista lapsista pitää sijoitettuja lapsia sisaruksinaan, kun taas toiselle puolelle he ovat enemmänkin kavereita. Nordenforsin (2006, 121) tutkimuksen mukaan useimmat sijaissisarukset puolestaan kuvaavat suhdettaan sijoitettuun lapseen rakkauden täyttämäksi, huolehtivaiseksi ja lämpimäksi. Myös he pitävät sijoitettuja lapsia joko ”oikeina” tai ”tavallisina” sisaruksinaan.

Sijaissisaruksena voi joutua jo hyvin nuorena käsittelemään sellaisia tunteita, joita muut lapset kohtaavat vasta myöhemmin elämässään. Hakkarainen (2007, 6) onkin todennut, että jos sijoitus herättää paljon tunteita sijoitettavassa lapsessa, herää tunteita myös sijaisperheen biologisissa lapsissa uuden lapsen tullessa perheeseen. Younes ja Harp (2007, 30) ovat tutkineet biologisten lasten ensireaktioita heille sijoitettuja lapsia kohtaan ja saaneet selville, että useat lapset kokevat tilanteessa innostuneisuuden, mustasukkaisuuden, kilpailun, pelon ja ahdistuksen tunteita. Lisäksi monet olivat pelänneet, ettei sijoitettu lapsi pidä heistä. Ketolan (2005, 22) mukaan biologiset lapset saattavat joutua tukahduttamaan sijoitukseen liittyviä kielteisiä tunteita, jotta eivät aiheuta mielipahaa sijoitetulle lapselle.

Kähkösen (1991, 54) tutkimuksessa puolestaan selviää, että pitkittyneen sijoituksen myötä kasvavat sekä kiintymyksen että ahdistuksen tunteet, ja näiden tunteiden kanssa selviytyminen vaatiikin perheeltä paljon. Younesin ja Harpin (2007, 34–35) mukaan sekä sijaisvanhempien että heidän biologisten lastensa mielestä vaikeinta koko sijoitusprosessissa on sijoitetun lapsen lähtö perheestä. Lähtöhetkeä kuvataan hyvin surulliseksi ja tunteelliseksi tilanteeksi.

Laurila (1993, 163) toteaa, että sisaruskateutta esiintyy kaikissa perheissä, joissa on useampia lapsia. Hänen mukaansa eniten sitä esiintyy esikoisilla, samaa sukupuolta olevilla, iältään läheisillä ja pienen perheen lapsilla ja useimmiten se on kilpailua vanhempien suosiosta ja rakkaudesta. Kateus voidaan kieltää, torjua tai muuttaa vastakohtakseen, mutta Laurila väittää sen aina vaikuttavan pinnan alla. Lisäksi hän toteaa, että sijaisperheessä etenkin alkuaikojen mustasukkaisuuteen liittyy omia erityispiirteitä. Sijoitettu lapsi vaistoa biologisten lasten ja heidän vanhempiensa väliset kiinteämmät tunnesiteet ja biologinen lapsi puolestaan menettää osan aineellisista eduistaan ja vanhempiensa huomiosta. Myös Höjer (2001, 152–153) mainitsee, että kateus sijaisisarussuhteissa sisältää aivan omanlaisia ulottuvuuksia tavalliseen sisarussuhteeseen verrattuna. Perheen biologisilla lapsilla on itsestään selvä ja varma paikka perheessä, kun taas sijoitetun lapsen asema on epävarmempi. Siksi sijoitetut lapset saattavat osoittaa hyvinkin aggressiivista ja kateellista käytöstä perheen biologisia lapsia kohtaan.

Konflikteja ja kilpailua pidetään tärkeinä, sillä ne auttavat lapsia tunnistamaan tarpeensa ja puolustamaan niitä. Lisäksi ristiriidat antavat mahdollisuuden purkaa ja ilmaista tunteitaan sekä harjoitella avointa kommunikaatiota. Näin ollen kilpailutilanne saattaa jopa tukea lapsen ja nuoren kehitystä ja kehittää identiteettiä. Vihan, turhautumisen ja mustasukkaisuuden tunteita on hyvä opetella käsittelemään ja tähän sisarussuhteet antavat erinomaisen mahdollisuuden. Toisaalta sisarussuhteet tarjoavat myös rakkautta, iloa ja turvallisuudentunnetta. (Parker & Stimpson 2002, 138–140; Salminen 1999, 139.)

Salokankaan (1985, 384) mielestä sisarussuhteessa kamppaillaan usein tärkeiden tunteiden, tilanteiden ja tapahtumien kanssa. Hänen mukaansa näitä ovat: läheisyys – etäisyys, hyväksyminen – hylkääminen – hylätyksi tuleminen, liittoutuminen – eroaminen/erilleen kasvaminen sekä samalla tai eri tavalla tunteminen. Ristiriitoja syntyy, mutta niitä myös tarvitaan kasvua edistämään. Sisarussuhteissa on pystyttävä käsittelemään voimakkaitakin vihan tunteita, rakkauden ja läheisyyden tunteiden ohella. Bryantin (1982, 95 Pfoutsin 1976 mukaan) kirjoittamaa Pfoutsin teoretisointia siitä, että sisarussuhde on kuin kolikko, jolla on kaksi puolta: viha ja rakkaus, voidaan esiteltyjen tutkimusten pohjalta pitää myös sijaisisarussuhteelle tyypillisenä. Toisaalta suhde on täynnä negatiivisia tunteita kuten sisarususten välistä kilpailua ja kateutta, toisaalta se on täynnä läheisyyttä ja huolenpitoa.

## 4.2 Arjen vuorovaikutus ja roolit

”Arki lienee maailman asioista itsestään selvimpiä” (Jokinen 2005, 7). Silti, tai ehkä juuri siksi, arjen ja arkielämän käsitteen määrittelyssä on aina ollut vaikeuksia. Kaikki tietävät, mitä arki on, koska kaikki sitä elävät. Määrittelyn erityisyys on kuitenkin siinä, että vaikka kaikki tuntevat arjen, on sen sanoiksi pukeminen vaikeaa. Arjen käsitettä on pyritty hahmottamaan muun muassa rutiineina, uusintamisena ja vastakohtana ei- arjelle eli juhlalle. (Salmi 2004, 14–17.) Perhe-elämän yhteydessä tarkasteltuna Korvela (1997, 5–6) ymmärtää arjen toistuvana ja päivittäin elettyinä sekä rutiineista, erityistilanteista, luovuudesta että poikkeuksista koostuvana. Arkea eletään niin kotona, koulussa, töissä kuin päivähoitossa. Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 150) huomauttaa, että lapsen arki koostuu kaikista niistä elämismaailman ilmiöistä, joihin lapsella on tajunnallinen suhde. Arkipäivä onkin lapsen tavanomainen olotila, jossa tulevat esille askareet, ajatukset, kokemukset, kohtaamiset toisten ihmisten kanssa, tavat, tottumukset ja leikit.

Bianchi’n ja Robinsonin (1997, 333–334) mukaan lasten arkea ja ajankäyttöä koskeva tutkimus on ollut vähäistä ja sitä on tehty ja tarkasteltu lähinnä aikuisten näkökulmasta. Paa-jasen (2001, 39) tutkimuksen mukaan vanhemmat kokevat, että 5-11-vuotiaiden lasten yleisintä ajanvietettä arki-iltaisina ovat ulkoilu tai urheilu kavereiden tai sisarusten kanssa sekä television tai videoiden katselu. Viikonloppuja lapset viettävät pääasiassa kotona, vanhempien ja sisarusten seurassa ja useimmiten tällöin katsotaan televisiota.

Tässä tutkimuksessa arjesta ollaan kiinnostuneita sisarusten keskinäisen tekemisen ja vuorovaikutuksen kautta. McHale ym. (2006, 128–129) määrittelevät sisarusten vuorovaikutuksen juuri yhdessä vietetyksi ajaksi sekä rutiinien ja rituaalinen jakamiseksi. Salokankaan (1985, 382–383, 385) mukaan sisarussuhde on kahteen suuntaan vaikuttava vuorovaikutus- ja tapahtumaketju, jossa parhaimmillaan koetaan erillisyyden, erilaisuuden, ja toisaalta yhteenkuuluvuuden ja pysyvyyden tunteita. Useimmissa sisarussuhteissa onkin sekoitus roolien, arvojen ja identiteettien yhteensopivuutta sekä keskinäisten tarpeiden tyydyttämistä. Koetaan turhaantumista, hämmennystä, ambivalenssia ja tyytymättömyyttä.

Kaikkineen sisarusten välillä on siis monenlaista vuorovaikutusta, sekä positiivista että negatiivista ja se voi vaihdella ystävällisyyden sekä konfliktien ja aggressiivisuuden välillä.

Lapset leikkivät ja juttelevat yhdessä ja vuorovaikutuksessa sisarukset voivat myös auttaa, tukea ja opettaa toisiaan sekä vastaavasti oppia toisiltaan. Vuorovaikutus saattaa olla myös seksuaalista, sillä varhaislapsuudessa lapset ovat kiinnostuneita etenkin vastakkaisen sukupuolen vartalosta. Tämä ilmenee muun muassa koskettelemisena, katselemisena ja tutkimisena. (Cicirelli 1985, 198–205; Parker & Stimpson 2002, 139.) Kinnunen (2008, 63–64) on sijaissisaruuksista koskevassa pro gradu- tutkimuksessaan selvittänyt, että sijaisperheessä lapset viettävät yhteistä aikaa pääosin leikkimällä ja pelaamalla. Nuoremmille lapsille myös opetetaan uusia asioita.

Höjerin (2007, 78) tutkimukseen osallistuneista sijaissisaruksista (n=684) 77 prosenttia kertoo riitelevänsä sijoitetun lapsen kanssa harvoin tai ei koskaan. Tutkimukseen osallistuneista 23 prosentilla riitoja syntyy usein. Eniten riidoista ja konflikteista kertoivat nuorimmat tutkimukseen osallistuneet. Sijaissisarussuhteissa konfliktit ovat biologisten lasten mielestä monella tapaa samankaltaisia kuin tavallisissakin sisarussuhteissa. Epätavallisia konfliktitilanteita lapset itse selittävät sijoitettujen lasten aiemmilla vaikeilla elämäkokemuksilla ja pyrkivät ymmärtämään heitä parhaansa mukaan.

Sosiaalipsykologisesti roolilla tarkoitetaan tiettyyn asemaan ja tehtävään liittyvää opittua, vakiintunutta tapaa käyttäytyä tietyissä tilanteissa. Roolien kautta yksilö on yhteydessä myös yhteiskuntaan ja ne osoittavat henkilölle tietyn aseman ja tehtävän samoin kuin normit ja rooliodotuksetkin. Lisäksi roolit voivat olla joko hankittuja tai saatuja, ja ne kuvaavat yksilön siteitä yhteisöön ja toisiin ihmisiin. (Ojala & Uutela 1993, 39–40, 42.) Sisarussuhteessa usein vanhempi osapuoli on dominoiva ja aloittaa aggressiivisen käyttäytymisen, johon nuorempi yrittää vastata (Cicirelli 1985, 201). Myös Dunn (1984, 63–64) on selvittänyt, että esikoiset nähdään usein komentelevina ja määräilevinä osapuolina sisarussuhteessa. He ovat enemmänkin sanallisesti aggressiivisiä ja käyttävät verbaalista valtaansa, kun puolestaan nuoremmat sisaruksista tukeutuvat suoraan aggressiivisuuteen.

Vanhemmat sisarukset toimivat usein myös opettajina, johtajina ja auttajina, kun nuoremmat ovat puolestaan oppilaan, johdettavan tai autettavan roolissa. Salmisen (1999, 139) mukaan tutkimuksissa on havaittu vähäisenkin nuoremman sisaruksen opettamisen kehittäjän vanhemman lapsen lukutaitoa ja kielellisiä kykyjä. Vuorovaikutus sisarusten välillä luo luonnollisia tilanteita ja laajentaa omaa käsitteellistä ja kielellistä kapasiteettia. Siinä ei



opita tuntemaan ainoastaan omaa roolia, vaan lisäksi vastakkainen rooli, ja sisarusten onkin havaittu edustavan toisiaan täydentäviä rooleja. (Salminen 1999, 139.) Sisarussuhteet voivatkin olla lapselle kehityksen kannalta erittäin tärkeitä, etenkin jos vuorovaikutus muihin samanikäisiin on syystä tai toisesta rajoittunutta. Vuorovaikutuksessa sosiaalistutaan myös aikuisuuden kannalta tärkeisiin rooleihin. (Cicirelli 1985, 201–204.)

Nordenforsin (2006, 126) tutkimuksen mukaan sijaissisaruksen huolehtiminen ja vastuu sijoitetusta lapsesta ilmenee useimmiten konkreettisenä käytännön auttamisena, sijoitetun lapsen tunne-elämän tukemisena tai aivan samankaltaisena tukena, mitä sisarukset yleensäkin toisilleen antavat. Nordenfors (2006, 198) jatkaa, että perheen omat lapset kantavat sijoitetuista lapsista vastuuta kodin lisäksi myös esimerkiksi koulussa ja ystävien keskuudessa. Myös Kaskela (2009, 10) toteaa, että sijaissisarukset ovat monessa tilanteessa tukihenkilöitä ja vastuun kantajia. Joskus heistä kasvaakin ylihuolehtijoita, joustajia, sopeutujia ja ikuisia kuuntelijoita. Höjerin (2001, 159) mukaan vastuunkanto sisaruksista voidaan kuitenkin nähdä sekä myönteisenä että kielteisenä seikkana. Apukasvattajan roolissa saa tehdä jotain hyödyllistä ja arvokasta, mutta toisaalta tällainen vastuu voi tuntua raskaalta etenkin nuoren lapsen näkökulmasta.

Henttonen ja hänen työryhmänsä (2002, 6) ovat käsitelleet pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten sisarussuhteita ja heidän mukaansa sisarukset opettavat toisilleen tärkeitä kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen taitoja, jotka luovat pohjan myöhemmille ihmissuhteille. Sisarukset oppivat yhdessä olemista, neuvottelemista, kilpailemista, toisen tukemisesta, periksi antamista sekä puolensa pitämistä. Sisarukset oppivat myös olemaan kritiikin kohteena ja saamaan tunnustusta toisiltaan. Samat käyttäytymissäännöt ja ominaisuudet pätevät varmasti sijaisperheissäkin ja Nordenfors (2006, 51) toteaa, että sijaissisarussuhteita voi hyvin verrata sisarussuhteisiin, joiden toinen osapuoli on erityistä tukea tarvitseva. Vanhemmilta saatava huomio on jaettava erityistä tukea tarvitsevan ihmisen kanssa ja vastuullisuus sisaruksesta on usein tavallista suurempi.

### **4.3 Myönteisiä ja kielteisiä puolia**

Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 450–459) tutkimuksen mukaan lapset kuvailevat suhteitaan sisaruksiinsa sekä positiivisiksi että negatiivisiksi. He tutkivat 11–13-vuotiaiden sisarussuhteita tavoitteenaan kehittää systemaattista viitekehystä sisarussuhteiden kuvaamiseksi.

si ja niiden laadun ymmärtämiseksi. Tutkimuksesta ilmeni, että sisarusuhde koostuu neljästä osatekijästä, jotka ovat *lämpö/läheisyys*, lasten keskinäinen *asema/valta*, *konflikti* ja *kateus/kilpailu*. Osatekijöistä kolme ensimmäisenä mainittua ovat tulleet esille myös aikuisten suhteita selvittävissä tutkimuksissa, mutta kateutta ja kilpailua voidaan pitää nimenomaan lasten sisarussuhteille tyypillisinä ominaisuuksina.

Tutkimusten mukaan myös sijaissisaruuudella nähdään olevan sekä myönteisiä että kielteisiä puolia (ks. esim. Höjer 2007, Nordenfors 2006, Younes & Harp 2007). Seuraavaksi esiteltävät myönteiset puolet voidaan nähdä johdannossa mainittuina mahdollisuuksina ja voimavaroina ja kielteiset puolet vastaavasti uhka- ja stressitekijöinä. On kuitenkin huomioitava, että tässä tutkimuksessa mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä uhka- ja stressitekijöitä hahmotetaan laajemmin, myös tunteiden, roolien ja vuorovaikutuksen osalta sekä siitä, miten lapsen kokemus vanhempien tasapuolisuudesta määrittää sijaissisarussuhdetta. Höjerin (2007, 76) tutkimukseen osallistuneista lapsista (n= 684) 29 prosenttia koki sijoituksen mukanaan tuomat muutokset myönteisinä, kun taas 34 prosenttia koki ne kielteisinä. Loppujen mielestä muutoksen kokemus oli ollut neutraali tai sitä ei osattu kuvailla, koska oli aina eletty sijaissisaruksena.

Younesin ja Harpin (2007) sijaisperheen vanhempien ja biologisten lasten haastatteluihin pohjautuvassa tutkimuksessa myönteisinä puolina lapset itse mainitsevat, että sijaissisaruuuden myötä he oppivat ymmärtämään erilaisia ihmisiä, kehittyvät itsenäisemmiksi, saavat uusia ystäviä sekä oppivat arvostamaan omaa perhettään. Kielteisinä puolina lapset sen sijaan näkevät vanhemmilta saadun huomion vähenemisen, rahallisen kuormituksen lisääntymisen, kasvaneen stressin määrän sekä yksinoloajan vähenemisen.

Kaskela (2009, 10) puolestaan huomauttaa, että sijaissisarukset tasapainoilevat usein erilaisten lojaliteettiristiriitojen kanssa; kenelle voi kertoa sijoitetulta lapselta kuultuja tarinoita ja jakaa omaa hämmennystä niistä. Sijaissisarukset tietävätkin usein asioita, joita vanhemmat eivät ole heille halunneet tai voineet kovin yksityiskohtaisesti kertoa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi sijoitetun lapsen menneisyys, laiminlyönnit ja hylkääminen. Sijoitettu lapsi puhuu omista kokemuksistaan kuitenkin usein luontevimmin juuri sijaissisarukselleen, jolle kokemusten kuuleminen voi olla hyvinkin pelottavaa ja hämmentävää. Tässä yhteydessä Höjer (2007, 81) puhuu niin sanotusta viattomuuden menettämisestä, sillä lap-

set voivat joutua hyvin nuorenakin kuulemaan asioita, joiden käsittelyyn heidän kognitiivinen kapasiteettinsa ei vielä riitä. Ammattiauttajien kohdalla puhutaan myötätuntostressistä ja – uupumisesta tai sijaistraumatisoitumisesta. Näillä tarkoitetaan asiakkaan kanssa tehtävän empaattisen työskentelyn aiheuttamia erilaisia seurauksia ja ammattiauttajien lisäksi edellä mainitut reaktiot voivat kohdata myös esimerkiksi perheenjäsentä, työtoveria tai ystävää. (Koskinen 2009, ks. myös Toivola 2004.)

Höjerin (2007, 76) tutkimuksen mukaan sijaissisaruiden myönteisinä puolina nähdään vilkkaampi perhe-elämä ja etenkin nuorimpien tutkimukseen osallistujien mielestä uusien leikkikaverien saaminen. Myös Nordenforsin (2006, 167) tutkimukseen osallistuneet lapset kertoivat, että parasta sijaissisaruuksessa on uuden sisaruksen tai leikkikaverin saaminen sekä oman ymmärryksen lisääntyminen. Kielteisenä Höjerin (2007, 76–77) tutkimuksen mukaan pidetään sitä, että vaikka sijaissisarussuhde olisi kuinka läheinen ja lämmin, sisältää se silti vaikeita ja haastavia tilanteita sijoitettujen lasten aiemmasta elämänsä historiasta johtuen. Esimerkiksi koettu hoivan puute tai hyväksikäytön uhriksi joutuminen voi vaikuttaa monella tapaa sijoitetun lapsen käyttäytymiseen ja rooliin erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Kielteisenä nähdään myös sijoitettujen lasten valehtelu ja satuilu. Sijaissisarukset eivät tiedä, voivatko uskoa sijoitetun lapsen kertomaan esimerkiksi aiemmasta elämänsästä. Höjerin (2007) tutkimuksen mukaan näyttää lisäksi siltä, että biologiset lapset kokevat usein jäävänsä yksin tällaisten epävarmuuden tunteiden kanssa, koska vanhemmat eivät välttämättä ymmärrä tai tunnusta omien lasten vaikeuksia. Heidän oletetaan selviävän. Sijoituksen alkuvaiheessa ongelmallisena on puolestaan nähty, etteivät sijoitetut lapset ole tunteneet kodin perussääntöjä esimerkiksi ruokailutilanteissa.

Nordenfors (2006, 85) sen sijaan toteaa, että sijaisperheen omien lasten mielestä ikävintä sijaissisaruuksessa on vanhemmilta saadun ajan ja huomion väheneminen. Höjer (2007, 78) jatkaa, että kyse on vähentyneen ajan ja huomion lisäksi myös siitä, että lasten mielestä heidän on vaikeampi lähestyä vanhempiaan. Lapset tietävät, että sijaisvanhemmuus on vaativaa ja että heidän vanhempansa haluavat onnistua siinä. Perheen omat lapset saattavat usein pysytellä taustalla, eivätkä halua vaivata vanhempiaan heidän omilla ongelmillaan, jotta eivät ainakaan aiheuta heille lisää stressiä.

Höjerin (2001, 145) tutkimuksessa selviää, että useimmat sijaisvanhemmat uskovat, että heidän omat lapsensa ovat tyytyväisiä sijaissisarussuhteeseensa. He myös uskovat suhteen olevan positiivinen ja läheinen. Vanhemmat ajattelevat, että on hyvä, että heidän omat lapsensa oppivat jakamaan asioita ja ymmärtämään toisten ihmisten ongelmia. Sijoituksen kielteisenä kokemuksena vanhemmat sen sijaan näkevät etenkin lisääntyneen rauhattomuuden. (Höjer 2001, 145–151.)

#### 4.4 Suhteeseen vaikuttavia tekijöitä

Sisarussuhteeseen vaikuttavat useat sisäiset ja ulkoiset tekijät. Iän ja sukupuolen lisäksi vaikuttavia tekijöitä ovat lasten persoonallisuus ja syntymäjärjestys, perhekoko ja -tyyppi, perheen sosioekonominen tausta sekä erityisesti lasten suhde vanhempiinsa. (Dunn 1984, 62, 77.) Högländer-Tamminen (2001, 14) lisää tähän vielä koulun ja kaverisuhteet. Lisäksi hän näkee, että sisarussuhteen kehitykseen vaikuttavat myös sellaiset elämäntapahtumat, joihin ei itse voi vaikuttaa. Esimerkkinä hän mainitsee lapsen tai vanhemman sairastumisen tai onnettomuudet.

Kun perheeseen sijoitetaan lapsi, pidetään koko perheen kommunikointivoimua merkittävänä seikkana sijoituksen onnistumisen ja myös sijaissisarussuhteen myönteisen kehittymisen kannalta. Younes ja Harp (2007, 37) toteavat heidän tutkimukseensa osallistuneiden lasten toivovan, että vanhemmat keskustelisivat avoimesti lastensa kanssa ja auttaisivat heitä ymmärtämään sijoituksen perusteita. Lapset myös haluavat olla vaikuttamassa sijoituspäätökseen. Lisäksi sijaissisarussuhteeseen vaikuttavat sijoitetun lapsen elämänhistoria ja ikä, jolloin hänet perheeseen sijoitetaan (ks. esim. Höjer 2007; Kaplan 1988).

Dunnin ja Kendrickin (1982, 6) mukaan uuden sisaruksen syntymä on esikoiselle usein dramaattinen kokemus ja muuttaa hänen käyttäytymistään huomattavasti. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset olivat esittäneet merkkejä masentuneisuudesta ja häiriökäyttäytymisestä, kun havainnoitiin heidän kiinnostustaan ja tuntemuksiaan uutta vauvaa kohtaan. Sijaissisarussuhteessa alkuperäinen syntymäjärjestys ikään kuin muuttuu, kun perheeseen sijoitetaan uusi lapsi. Younesin ja Harpin (2007, 34) tutkimuksessa selviää, että osa lapsista kokee syrjäytyvänsä, kun ei yhtäkkiä olekaan perheen nuorin tai vanhin. Myös Laurila (1993, 163–164) toteaa, että perheen biologiset lapset saattavat tuntea itsensä syr-

jäytetyiksi, sillä yleensä etenkin sijoituksen alkuvaiheessa vanhempien on kiinnitettävä uuteen sijoitettuun lapseen paljon huomiota. Syrjäytetyksi kokemisen tunne voi ilmetä biologisten lasten aggressiivisena käyttäytymisenä sijoitettua lasta kohtaan.

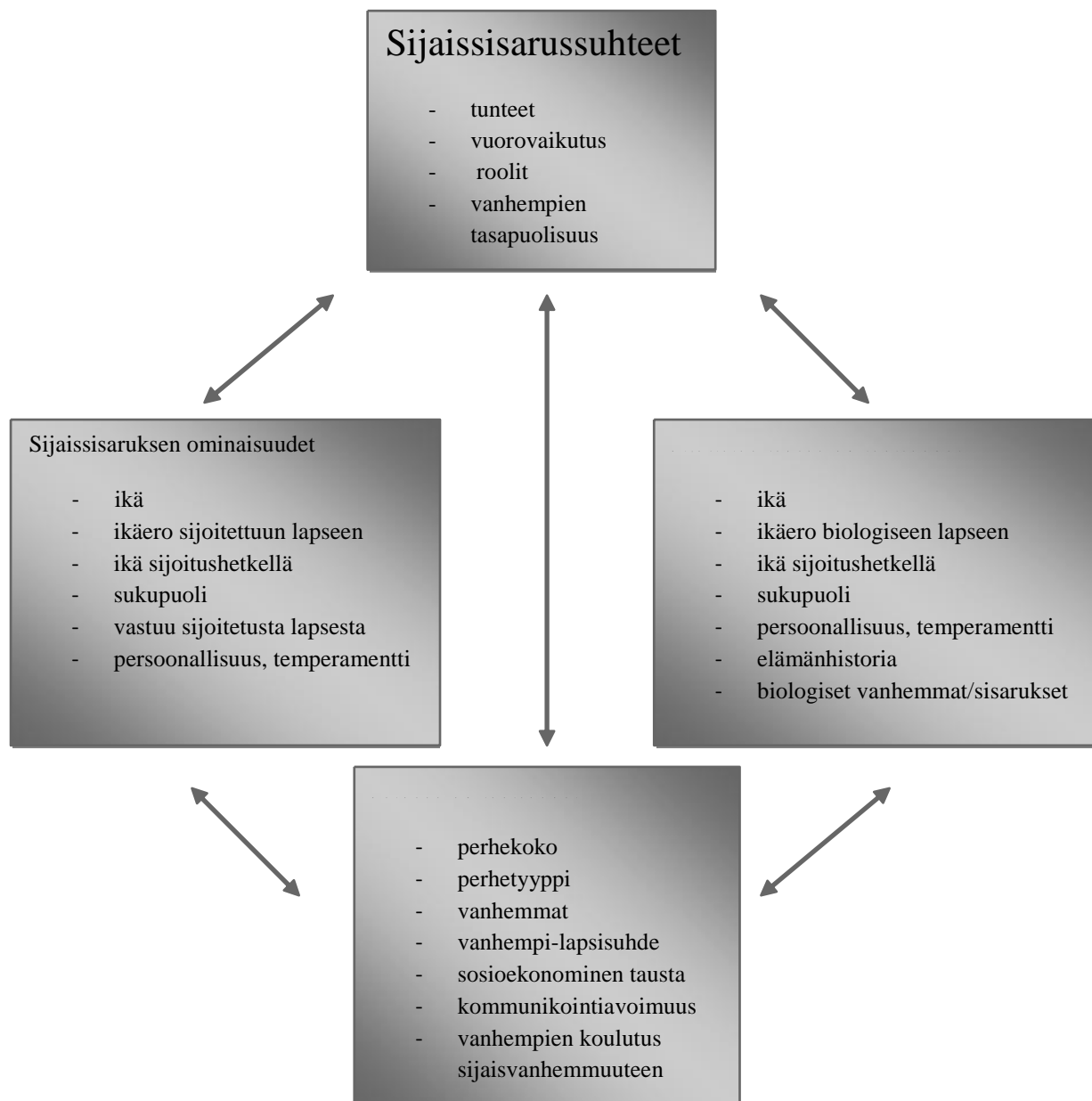
Dunnin (2004, 225) esittelemien tutkimusten mukaan myös vanhempi-lapsisuhteella on vaikutusta sisarusuhteeseen. Turvallinen ja myönteinen vanhempi-lapsisuhde ennustaa myönteistä ja prososiaalista sisarussuhdetta kun puolestaan kielteinen, rankaiseva ja yli-kontrolloiva vanhempi-lapsisuhde ennustaa aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä sisarussuhteissa. Myös Ollonqvist ja Saranpää (2001, 7, 10–11) ovat huomanneet saman seikan. Heidän mukaansa vanhemmat voivat omalla toiminnallaan edesauttaa tai vaikeuttaa sisarusuhteiden kehittymistä. Tärkeänä teemana pidetään vanhempien lapsiin kohdistamaa kohtelua; etenkin äidin erilainen kohtelu on yhteydessä vihamieliseen ja monimutkaiseen sisarusuhteeseen. On myös huomattava, että lapset voivat kokea suosimista tai eriarvoista kohtelua esiintyvän, vaikka sitä ei vanhempien käyttäytymisessä olisikaan. Joka tapauksessa sisarusuhteita helpottaa, jos vanhemmat pystyvät luomaan tyydyttävän suhteen perheen jokaiseen lapseen. Sitä läheisempi sisarusuhteesta todennäköisesti muodostuu, mitä tasa-puolisempi lasten kokemus vanhempien kohtelusta on (Höglander-Tamminen 2001, 16).

Furman ja Buhrmester (1990) ovat tutkineet iän ja ikäeron vaikutusta sisarusuhteisiin. Tuloksista ilmenee, että vanhempi sisaruksista toimii usein hoivaajan roolissa, jos sisarusten välinen ikäero on suuri. Lisäksi hän on usein suhteen dominoiva osapuoli, jos ikäero nuorempaan sisarukseen on pieni. Tutkimuksesta ilmenee myös, että lähes samanikäinen sisarus koettiin usein läheisemmäksi kuin sisarus, jonka kanssa ikäero on suuri. Läheisyydestä huolimatta, tai ehkä juuri sen vuoksi, sisarukset tutkimuksen mukaan myös kinastelevat enemmän, mikäli ikäero lasten välillä on pieni. Ollonqvist ja Saranpää (2001, 9) selittävät, että ristiriitojen taustalla ovat kontaktin intensiivisyys ja läheisyys arkielämässä sekä samankaltaiset tunteet vanhempia kohtaan.

Younes ja Harp (2007, 31) ovat selvittäneet, että myös sijais sisarusuhteessa biologisten lasten on helpompi tulla toimeen samanikäisten tai nuorempien sijoitettujen lasten kanssa. Laurilan (1993, 168) mukaan sijoitettava lapsi pyritäänkin usein sijoittamaan perheen nuorimmaksi, jolloin biologiset lapset voivat toimia apukasvattajan asemassa.

Myös sijaisperheen biologisten lasten iän vaikutusta sijoituksen kokemiseen on tutkittu. Kaplanin (1988) tutkimustuloksista paljastuu, että nuoremmat lapset (6-8-vuotiaat) kokevat sijoitetun lapsen tulon perheeseen stressaavampana kuin vanhemmat (9-12-vuotiaat) lapset. Hänen mukaansa nuoremmat lapset ovat itsekeskeisempiä, sijoitukseen sopeutumattomampia ja heillä on vähemmän loogista ajattelukykyä käsitellä tilannetta. He esimerkiksi ajattelivat sijoituksen johtuvan siitä, että sijoitettu lapsi on ollut edellisessä kodissaan paha tai vanhempiansa osalta ei-haluttu. Lisäksi nuoremmilla lapsilla on käytössään vähemmän puolustusmekanismeja, joiden avulla selvitä. He alkoivat huolestua omien vanhempiansa avioerosta sekä pelätä omaa pahuuttaan ja hylätyksi tulemistä. Vanhemmat lapset sen sijaan olivat osoittaneet enemmän yhteyttä ja empatiaa sijoitettuja lapsia kohtaan sekä sisäistäneet syitä, miksi sijoitus on tapahtunut.

Seuraavalla sivulla olevaan kuvioon 3 on koottu sijaissisarussuhteeseen vaikuttavia tekijöitä eri tutkimusten perusteella. Kuvion tarkoituksena on hahmottaa suhteen moninaisuutta, ja tuoda esille tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa suhteen kokonaisuuteen. Näitä tekijöitä on huomioitava myös valittaessa tutkimukseen osallistujia.



KUVIO 3. Sijaissisarussuhteeseen vaikuttavat tekijät. (ks. esim. Dunn 1984; Kaplan 1988; Höjer 2007; Younes & Harp 2007.)

## 5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia sijaissisaruuutta sijaisperheen biologisen lapsen kuvaamana. Erityisesti huomiota kiinnitetään suhteessa koettuihin tunteisiin, vuorovaikutukseen ja rooleihin. Lisäksi tutkitaan, miten lapsen kokemus vanhempien tasapuolisuudesta määrittää sijaissisarussuhdetta. Näitä selvittämällä pyritään myös hahmottamaan, mikä sijaissisaruuudessa koetaan mahdollisuudeksi ja voimavaraksi ja mikä vastaavasti uhka- ja stressitekijäksi. Varsinainen tutkimuskysymys on:

Millaista sijaissisaruuus on perheen biologisen lapsen näkökulmasta?

- Millaisia tunteita lapsi kokee sijaissisarussuhteessaan? Mitä tunteet kertovat suhteen laadusta?
- Millaista vuorovaikutusta sijaissisaruksen ja sijoitetun lapsen välillä on?
- Mitä ja millaisia rooleja suhteessa on?
- Miten vanhempien huomion ja odotusten jakautuminen määrittävät sijaissisarussuhdetta?

Empiirisen tutkimuksen perusajatuksena on Eskolan ja Suorannan (1998, 139) mukaan ollut, että tutkittavien vastaukset kertovat siitä, mikä on totta ja siten välittyvät myös tutkijalle totena. Tässä tutkimuksessa mukaudutaan realistiseen todellisuuskäsitykseen, jolla tarkoitetaan, että kieltä pidetään todellisuuden suorana heijastajana. Kiinnostuneita ollaan siitä, mitä sijaissisaruuudesta kerrotaan ja mitä seikkoja siihen liitetään. Lapsuustutkimuksen hengen mukaisesti pidetään tärkeänä, että lapsen oma ääni saadaan kuulumaan. Ajatellaan, että se, mitä lapset kertovat sijaissisaruuudesta, vastaa myös asioiden todellista ilmenemistä. (ks. esim. Miettinen & Väänänen 1998, 67–69; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b; Strandell 1992, 20.) Toisaalta on kuitenkin huomioitava, että haastattelutilanne on aina vuorovaikutuksellinen, jolloin myös keskustelun sisällöt tuotetaan yhdessä. (ks. esim. Alasuutari 2005, 162.) Lisäksi on huomattava, että aineiston analyysi tehdään pääosin teoriasidonnaisesti, mikä tarkoittaa, että lasten kerronnalle ja aineistosta tehdyille tulkinnoille etsitään tueksi selityksiä tai vahvistusta teoriasta (ks. esim. Eskola 2007, 162–163; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a).



## 6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

### 6.1 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistuneet

Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla yhdeksää sijaissisarusta. Aineiston keruu sisälsi monia vaiheita ja alkoi syksyllä 2008, jolloin tein sosiaalityön kandidaatin tutkielmaani sijaissisaruuudesta. Otin yhteyttä Jyväskylän kaupungin sijaishuoltoyksikön johtavaan sosiaalityöntekijään, joka ehdotti, että esittelisin silloin tekeillä olevaa tutkielmaani sijaisvanhempien koulutuspäivillä ja pyrkisin löytämään tutkimukseeni osallistujia sitä kautta. Koulutuspäivät järjestettiin Laukaassa marraskuussa 2008, ja suullisen esittelyn ohella jaoin osallistujille kandidaatin tutkielmastani kertovan esitteen, jonka oli tarkoitus toimia myös lupakirjeenä. (ks. liite 1). Lupakirjeenä sitä ei kuitenkaan varsinaisesti käytetty, sillä kandidaatin tutkielmaa varten lupa pyydettiin ja saatiin ainoastaan suullisesti. Koulutuspäivien kautta tutkimukseeni ei löytynyt kuin yksi osallistuja, joten oli mietittävä muita tapoja sopivien ja halukkaiden haastateltavien löytämiseksi. Tässä vaiheessa myös muokkasin valintakriteerejä hieman löyhemmiksi. (ks. liite 1 & 2).

Lopulta etsin tutkimukseeni sijaisperheen biologisia lapsia, jotka ovat iältään 6-15-vuotiaita. Perheessä oli siis oltava vähintään yksi biologinen ja yksi sijoitettu lapsi. Toivoin, että biologisen lapsen ja ainakin yhden sijoitetun lapsen välinen ikäero olisi enintään kolme vuotta ja lisäksi, että tämä samainen sijoitettu lapsi olisi ollut perheessä vähintään kaksi vuotta. Haastatteluun osallistuneiden alaikärajaksi valitsin esikouluikä, koska ajattelin, että sitä nuorempien lasten haastattelu voi olla liian haasteellista ja jäädä turhan pinta-puoliseksi. Myös Hirsjärvi ja Hurme (2000, 129) sanovat, että tutkimushaastattelun alaikäraja lienee esikouluikässä. Yläikärajan valintaan vaikutti oikeastaan vain se, että halusin tutkia korkeintaan yläkouluikäisten lasten ajatuksia sijaissisaruuudesta.

Sijaissisarussuhteita, joissa lasten ikäero on pieni, tutkin, koska uskoin, että tällöin lapset todennäköisimmin viettävät aikaa keskenänsä. Myös aiemmat tutkimukset (ks. esim. Furman & Buhrmester 1990) osoittavat, että tällöin sisarukset kokevat toisensa läheiseksi, mutta myös nahistelevat enemmän. Sijoitetun lapsen toivoin olleen perheessä vähintään kaksi vuotta, koska uskoin, että tänä aikana lasten välinen suhde on jo ehtinyt kehittyä

suuntaan tai toiseen. Tavoitteenani oli siis tutkia nimenomaan lasten välille syntyvää suhdetta, eikä niinkään esimerkiksi sijoitusprosessin herättämiä tunteita perheen biologisessa lapsessa. Kahta vuotta pidetään usein myös kriittisenä sijoituksen katkeamisen kannalta, joten siitäkin syystä pidin tärkeänä, että tämä aika oli ohitettu. Esimerkiksi Janhunen (2008, 141) on todennut, että Perhehoitoliiton vuosien 2005–2007 aikana tekemän tutkimus- ja kehittämishankkeen mukaan sijoitusten katkeamisista yli puolet tapahtuu ensimmäisten sijoitusvuosien aikana.

Sopivien haastateltavien löytämiseksi olin edelleen yhteydessä sijaishuoltoyksikön johtavaan sosiaalityöntekijään, joka nyt ehdotti lehti-ilmoituksen laittamista Viestikyyhkyyseen. Viestikyyhkyyden on Keski-Suomen sijaisvanhemmat ry:n jäsentiedote ja ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Joulunalusnumero oli juuri ilmestymässä ja laatimani ilmoitus tuli siihen mukaan (ks. liite 2). Tätä kautta sain myös yhden yhteydenoton, ja kaksi haastateltavaa lisää. Loput haastateltavani tavoitin edelleen sijaishuoltoyksikön avustuksella, ainoastaan yhteyshenkilöni vaihtui. Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden Itä- ja Keski-Suomen kehittämishankkeen sijaishuollon kehittäjäsosiaalityöntekijä oli minuun yhteydessä tammikuussa 2009, ja ehdotti tapaamista, jossa mieltisimme tapoja löytää lisää tutkimukseen osallistujia.

Tapaamisessamme sovimme, että sosiaalityöntekijä etsii heidän rekisteristään tutkimukseeni soveltuvia perheitä ja on heihin yhteydessä puhelimitse. Jo saman tapaamisen aikana näin tapahtuikin. Sosiaalityöntekijä tarjosi viidelle perheelle puhelimitse mahdollisuutta tulla mukaan tutkimukseeni, jonka jälkeen perheet saivat itse päättää, saisinko heidän nimensä ja puhelinnumeronsa käyttööni. Joidenkin vanhempien kanssa juttelin jo sosiaalityöntekijän soittamien puheluiden aikana ja kerroin heille lisää tutkimuksestani. Sijoitettuja lapsia koskevia tietoja tai muita sijoitukseen liittyviä asioita en ole missään vaiheessa saanut eikä niitä ole minulle annettu, sillä tutkimukseni koski ainoastaan sijaisperheiden biologisia lapsia ja heidän näkemyksiään sijaissisaruuudesta. En myöskään saanut perheistä mitään tietoja ennen kuin he olivat antaneet sosiaalityöntekijälle suullisen lupansa yhteystietojensa minulle antamiseen.

Kirmasen (1998, 202) mukaan pieniä lapsia haastateltaessa on olennaista yhteistyö vanhempien kanssa. Seuraavaksi olinkin yhteydessä puhelimitse kuhunkin viiteen yhteystie-

tonsa antaneeseen vanhempaan, ja kysyin, olisiko heidän lapsensa halukas osallistumaan haastatteluun. Vanhemmista kaikki olivat kiinnostuneita tutkimuksestani ja he suhtautuivat siihen myönteisesti. Pyysin vanhempia kertomaan lapsilleen tutkimuksesta ja sen toteutuksesta sekä kysymään lasten mielipidettä haastatteluun suostumisesta. Korostin, että nimenomaan lasten oma halukkuus ja suostumus ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Muutaman päivän kuluttua soitin vanhemmille uudelleen ja tässä vaiheessa ainoastaan yksi vanhempi ilmoitti lapsensa kieltäytyneen haastatteluun osallistumisesta. Muiden kanssa sovimme haastatteluajasta ja – paikasta. Lisäksi kerroin vanhemmille etukäteen haastattelun sisällöstä ja arvioidusta kestosta sekä siitä, että tulen nauhoittamaan haastattelun. Yhtein perheeseen jouduin ilmoittamaan, ettei lapsen osallistumiselle ole enää tarvetta, sillä haasteltavia oli löytynyt riittävä määrä. Ilmoituksen tein onneksi ennen kuin vanhempi oli edes ehtinyt esitellä tutkimustani lapselleen. Jouduin myös luopumaan haastateltavasta, joka olisi Laukaan koulutuspäivien kautta tullut mukaan. Hän asui maantieteellisesti kauimpana, mikä oli päätökseni taustalla. Kuusi haastateltavaa oli maksimi, jonka olin ajatellut silloiseen tutkielmaani hankkia ja tämä myös toteutui. Näiden kuuden lapsen ja nuoren haastattelut toteutin tammi- helmikuussa 2009.

Aineiston keruu pro gradu- tutkielmaa varten jatkui jälleen syksyllä 2009 yhteistyössä saman kehittäjäsosiaalityöntekijän kanssa. Tapasimme marraskuun alussa ja kävimme läpi kriteerejä, joiden perusteella sopivia haastateltavia alettiin jälleen tavoittaa. Laadin sähköpostiviestin (ks. liite 3), jonka kehittäjäsosiaalityöntekijä lähetti kohdennetusti perheille, joista voisi löytyä tutkimukseeni sopivia osallistujia. Minä en tässä vaiheessa saanut tietää, kenelle viesti lähti. Perheiden yhteystiedot ja nimet sain vasta, kun he olivat ensin ilmaisseet kiinnostuksensa tutkimukseen osallistumisesta ja antaneet lupansa yhteystietojensa antamiseen. Tällaisia perheitä löytyi kolme, joista jokaisessa oli yksi haastateltava. Seuraavaksi olin jälleen itse puhelimitse yhteydessä vanhempiin; keskustelimme tutkimuksen tarkoituksesta, haastattelujen toteutuksesta sekä sovimme haastatteluajasta ja – paikasta. Edelleen korostin lapsen oman halukkuuden ja suostumuksen tärkeyttä osallistumisesta päätettäessä. Haastattelutilanteessa pyysin vanhemmilta vielä kirjallisen suostumuksen lapsen tutkimukseen osallistumisesta (ks. liite 4).

Kandidaatin tutkielmaani osallistuneiden kuuden lapsen ja nuoren vanhemmille laadin puolestaan kirjeen (ks. liite 5), jossa kysyin suostumusta käyttää jo tehtyjä haastatteluja myös tämän pro gradu- tutkimuksen aineistona. Kaikilta osallistuneilta sain suostumuksen, joten lopulta aineistoni koostui yhdeksästä sijaisperheen biologisen lapsen haastattelusta. Eskolan ja Suorannan (1998, 62–63) mukaan aineistoa voidaan pitää riittävänä, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Puhutaan aineiston kyl- läntymisestä eli saturaatiosta, jonka ajatus perustuu siihen, että tietty määrä aineistoa riit- tää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, joka tutkittavasta kohteesta on mahdollista löytää. Koen, että näin tapahtui, sillä samantyylliset kuvaukset alkoivat toistua lasten kerto- essa sijaissisaruuudesta, vaikka toisaalta näkemykset olivatkin hyvin yksilöllisiä. Joka tapa- uksessa uskon, etteivät lisähaastattelut käytetyllä haastattelurungolla (ks. liite 6) olisi enää tuottaneet merkittävästi uutta tietoa tutkittavan ilmiön kannalta.

Haastateltavat lapset tulivat seitsemästä eri perheestä ja asuivat kahta lukuun ottamatta Keski-Suomen alueella. Perheistä kuusi oli Pride- valmennuksen saaneita sijaisperheitä, ja yksi perhekohtaisen sekä lyhytaikaisen perhehoidon koulutuksen saanut sijaisperhe. Pride- valmennus on ryhmämuotoinen sijais- ja adoptiovanhempien valmennusohjelma, jonka sisältöä myös perhekohtainen valmennus noudattelee. (ks. esim. Pelastakaa Lapset 2009.) Haastatteluhetkellä sijoitettuja lapsia perheissä oli 1-4 ja kotona asuvia, biologisia lapsia perheissä oli 1-3. Kustakin viidestä perheestä tutkimukseeni osallistui yksi lapsi ja kahdes- ta perheestä kaksi lasta.

Haastatelluista neljä oli tyttöjä ja viisi poikia, ja iältään he olivat 6-15- vuotiaita. Sijoi- tuista lapsista yksi oli ollut perheessä noin kahdeksan kuukauden ajan, ja pisin meneillään oleva sijoitus oli noin kahdentoista vuoden takaa. Ikäerot biologisen ja perheeseen sijoitet- tujen lasten välillä vaihtelivat nolasta yhdeksään vuoteen. Kaikista tutkimukseeni osallis- tuneista perheistä löytyi kuitenkin vähintään yksi biologinen lapsi- sijoitettu lapsi- sisarus- pari, jonka välinen ikäero oli enintään kolme vuotta ja sijoitettu lapsi oli ollut perheessä vähintään kaksi vuotta. On kuitenkin huomioitava, että haastatelluissa lapset eivät kerto- neet välttämättä pelkästään suhteestaan juuri tiettyyn sijoitettuun lapseen, vaan puhuivat sijaissisaruuudesta ylipäätään.

## 6.2 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu

”Haastattelun idea on hyvin yksinkertainen ja järkevä. Kun haluamme tietää jotain ihmisestä – mitä hän ajattelee, minkälaisia motiiveja hänellä on jne. – niin miksi emme kysyisi sitä häneltä suoraan?” (Eskola & Suoranta 1998, 86.) Tiedonkeruumenetelmänä oli siis haastattelu, jossa haastattelin sijaisperheiden biologisia lapsia. Haastattelu on tiedonkeruumenetelmä, jossa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Haastattelun suurimpana etuna koin joustavuuden aineistoa kerätessä. Saatuihin vastauksiin oli mahdollista pyytää selvennystä ja tarvittaessa esittää tarkentavia jatkokysymyksiä. Haastattelujen teko kuitenkin edellytti huolellista suunnittelua ja oli vaativaa sekä aikaa ja rahaa vievää. (vrt. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 200–201.)

Haastattelu toteutettiin yksilöhaastatteluna ja se oli tyypiltään teemahaastattelu, joka on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelusta puhutaan myös puolistrukturoituna tai puolistandardoituna haastatteluna ja esimerkiksi Patton (2002, 343–344) käyttää käsitettä ”The Interview Guide”. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, teema-alueet ovat etukäteen määrättyjä, mutta kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella. Haastattelijan tehtävänä on varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään kaikkien haastateltavien kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 87; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 204–205.)

Valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun, koska uskoin sen parhaiten mahdollistavan oleellisen tiedon saannin. Lapsilla oli mahdollisuus kertoa kokemuksistaan ja tunteistaan vapaasti, monipuolisesti ja syvällisesti. Alasuutari (2005, 162) kuitenkin muistuttaa, että lapsen haastattelu on vuorovaikutuksellinen tilanne, jossa sekä haastattelija että lapsi tuottavat keskustelun sisällöt. Haastattelun esiin tuomat kokemukset ovatkin haastattelijan ja lapsen yhdessä tuottamaa todellisuutta, vaikka usein lähtökohta mielletään siten, että haastattelun oletetaan tuovan esiin lapsen autenttiset kokemukset ja lapsen äänen. Tämä on tärkeä tiedostaa myös pohdittaessa realistiseen todellisuuskäsitykseen mukautumista. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2004, 194) ovat puolestaan todenneet, että teemahaastattelu sopii käytettäväksi tilanteissa, joissa tutkitaan vähän kartoitettua aihetta. Sijaissisaruuudesta puhumista voidaan pitää myös arkaluontoisena asiana, ja siitäkin syystä teemahaastattelun valintaa aineistonkeruumenetelmäksi voidaan pitää perusteltuna. Esimerkiksi Metsämuu-

ronen (2005, 226) toteaa, että teemahaastattelu sopii hyvin käytettäväksi tilanteissa, joissa kohteena ovat intiimit tai arat asiat. Aina tämäkään ei tosin päde, vaan esimerkiksi kyselylomaketta voidaan pitää sopivimpana arkaluontoisten asioiden selvittämiseksi. Lasten iän puolesta sellainen ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa tullut kysymykseen.

Haastatteluissa eri teema-alueita oli kaikkiaan neljä: sijaissisarussuhteen kuvailua, tunteet sijaissisarussuhteessa, vuorovaikutus ja roolit sijaissisarussuhteessa sekä vanhempien tasa-puolisuus (ks. liite 6). Haastattelukysymykset teema-alueilla olivat etukäteen tarkkaan mietittyjä, mutta kuitenkin joustavia, joten niitä oli mahdollista muotoilla yksilöllisesti kunkin haastateltavan kohdalla. Näin tapahtuikin monta kertaa. Jos lapsi ei vastannut johonkin kysymykseen ensimmäisellä kerralla, oli se mahdollista kysyä uudelleen jossain toisessa yhteydessä tai muodossa.

### **6.3 Lasten haastattelemine**

Teemahaastattelussa kysymyksiä ei perinteisesti muotoilla etukäteen kovin tarkkoiksi, mutta etenkin nuorimpien lasten haastatteluissa koin niiden tarkan muotoilun erittäin hyödylliseksi. Vanhempien tai puheliaampien lasten kohdalla tarkoilla kysymysten asettamisilla ei ollut niinkään merkitystä, mutta nuorempien tai hiljaisempien lasten kohdalla ne helpottivat keskustelun syntymistä huomattavasti. Tarkkojen kysymysten asettamisen haittapuolel-na voidaan pitää sitä, että joissain tilanteissa en välttämättä esimerkiksi huomannut pyytää tarkennusta lapsen kertomaan, vaan esitin haastattelurungossa seuraavana vuorossa olleen kysymyksen.

Varsinaiset haastattelut suoritin kunkin perheen luona, lasten omassa kodissa ja lisäksi useimmiten heidän omissa huoneissaan. Haastatteluai-ka sovittiin mahdollisimman pitkälle lapsen ja perheen ehdoilla, sillä en halunnut sotkea heidän päivärytmiään. Haastattelut kes-tivät keskimäärin 30 minuuttia, mikä on varsin pitkä aika lasten haastattelemiselle. Lyhin haastattelu oli kestoltaan noin 20 minuuttia ja pisin noin 40 minuuttia. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 130) toteavatkin, että haastattelua saattaa häiritä se, että lapsen on vaikea keskittyä pitkiä aikoja. Tästä syystä haastattelun tulisi olla lyhyt, heidän suosituksensa mukaan noin 15–20 minuutin mittainen. Tutkimukseni lapset jaksoivat kuitenkin keskittyä hyvin, eikä ongelmia sen suhteen juurikaan ilmennyt.

Lähes kaikkien lasten kanssa aloitimme haastattelut melkein heti paikalle saavuttuani, vaikka esimerkiksi Hirsjärvi ja Hurme (2000, 130) pitävät tärkeänä, että lapsi voisi etukäteen tutustua haastattelijaan. Jälkeenpäin ajatellen olisikin voinut olla hyvä, että joidenkin, etenkin nuorempien lasten kanssa tutustumisaikaa olisi ollut enemmän. Itse haastattelutilanteesta halusin tehdä mahdollisimman luonnollisen ja poistaa mahdollista auktoriteettirooliani. Tätä edesauttoi muun muassa lattialla tai sängyllä istuminen, jolloin olin haastateltavan kanssa fyysisesti samalla tasolla. Lapsi sai kuitenkin aina valita paikan, jossa halusi istua ja minä valitsin oman paikkani sen mukaan. Ennen haastattelujen alkua kerroin, kuka olen ja miksi olin tullut paikalle sekä kysyin lapsilta vielä suullista lupaa tutkimukseen osallistumisesta. Esittelin mp3-nauhuriani ja syitä sen käytölle ja tiedustelin, onko lapsella jotain kysymyksiä tai ajatuksia tutkimukseeni liittyen tai muita asioita, joista hän haluaisi jutella ennen varsinaisen haastattelun aloittamista. Tämä vähensi mahdollista jännitystä, ja haastattelutilanteessa nauhurin käyttöä tuskin huomasi. Teknisiä ongelmia tai muitakaan häiriöitä ei esiintynyt. Ainoastaan jälkeenpäin, kun kirjoitin haastatteluja tekstiksi huomasin, että joidenkin haastateltavien kohdalla puheesta oli paikoitellen vaikea saada selvää. Pääosin puhe kuitenkin kuului todella hyvin.

Haastattelut alkoivat helpoilla kysymyksillä, jotka koskettivat lapsen nimeä ja ikää sekä perheeseen kuuluvia henkilöitä. Näin haastattelussa päästiin hyvin alkuun, jonka jälkeen siirryttiin varsinaisten haastatteluteemojen käsittelemiseen. Jokaisen haastattelun aikana pyrin kehuaan lasten antamia vastauksia ja kyselin, jaksavatko he loppuun asti. Erityisesti tämä korostui nuorimpien lasten kohdalla. Myös Kirmanen (1998, 212) toteaa, että myönteisen palautteen antaminen on lasten haastattelun keskeinen piirre. Lisäksi kerroin välillä omia ajatuksiani asioista ja toin esimerkiksi esille, että välillä on luonnollista olla ärsyyntynyt. Tällä halusin ilmaista, että ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, ja että myös negatiivisemmista tunteista kertominen on hyvä asia. Ylipäättään korostin, ettei kysymyksiin ole oikeita tai vääriä vastauksia, vaan on tärkeää, että lapsi kertoo asioista juuri sillä tavalla, miten hän ne itse kokee.

Alasuutari (2005, 153) mainitsee, että jos lapsi toimii haastattelussa koulusta tutun opettaja-oppilas-suhteen kaltaisesti, ohjaa hänen vastaamistaan usein pyrkimys juuri oikeiden vastausten antamiseen. Lapsen vastaukset voivatkin kertoa enemmän siitä, mitä hän olettaa haastattelijan odottavan vastauksilta kuin siitä, miten asiat hänelle itselleen näyttäytyvät.

Alasuutari näkee, että tällöin lapsen ja aikuisen valtaero muovaa haastatteluvuorovaikutusta merkittävällä tavalla, ja lapsen runsaat ”en tiedä” tai ”en muista”- vastaukset voivat olla merkki tästä. Parin haastateltavan kohdalla edellä mainitun kaltaisia vastauksia tuli varsin paljon. On mahdollista, että niissä haastatteluissa valtaero tai luottamuspula näyttäytyi jotenkin enemmän kuin muissa, mutta toisaalta on täysin mahdollista, etteivät lapset todella muistaneet esimerkiksi sijoitetun lapsen tuloa perheeseen. Olihan siitä saattanut kulua useita vuosia.

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 130) toteavat, että lapsi saattaa vierastaa haastattelijaa ja vaatia jommankumman vanhemman läsnäoloa haastattelutilanteessa, ja yhden lapsen kohdalla toinen vanhemmista olikin mukana. Freeman ja Mathison (2009, 102) ovat pohtineet tämän vaikutusta haastattelutilanteeseen. Kyseessä ei ole enää yksilöhaastattelu, vaikka tässä tapauksessa vanhempi ei osallistunut tilanteeseen muuten kuin olemalla fyysisesti läsnä. Ainoastaan yhdessä kohdassa hän neuvoi lastaan vastaamaan, minkä ikäinen lapsi oli sijoitushetkellä ollut. On kuitenkin tärkeää pohtia vanhemman läsnäolon vaikutusta lapsen kertomaan. Esimerkiksi Pösö (2008, 202) on maininnut, että lasten koetaan kertovan etenkin ongelmallisista perhesuhteista lojaliteettiasemista käsin ja siksi salailevan (ks. myös Hurtig 2006, 169–172). Voidaankin ajatella, ettei lapsi vanhemman läsnä ollessa halunnut kertoa kaikista asioista, joista olisi kahden kesken saattanut puhua. Lisäksi koen, että vanhemman läsnäolo saattoi vaikuttaa minuun haastattelijana. On vaikea sanoa, miten se vaikutti, mutta olihan tilanne toisenlainen kuin muissa haastatteluissa.

Kirmasen (1998, 211) mukaan on tärkeää osoittaa aito kiinnostus lasta kohtaan sekä luoda rauhallinen ja rauhoittava ilmapiiri. Lapselle on tärkeää viestiä, että hänen vastauksensa on ainutlaatuisen tärkeä ja että häntä todella kuunnellaan. Mielestäni onnistuin tässä ja koin, että lapset kertoivat avoimesti ja rehellisesti sijaissisarussuhteestaan. Toki lasten vastaukset vaihtelivat paljon. Tähän syinä saattoivat olla ikä, kielelliset erot, erot luonteenpiirteissä tai esimerkiksi vireystila. Osa lapsista kertoi sijaissisarussuhteestaan oma-aloitteisesti ja joistakin teemoista liiankin laajasti, kun taas toisilta vastauksia joutui kaivamaan enemmän. Tästä syntyi myös yksi haastattelun ongelma, sillä oli varottava liiallista vastaajan johdattelemista. Niukkasanaisten vastausten kohdalla täytyi kuitenkin hiukan johdatella vastaajaa pidemmän kertomuksen saamiseksi. Tällöin koen erityisen tärkeäksi sen, että osaa ana-



lyysivaiheessa erottaa lapsen varsinaisen vastauksen haastattelijan puheesta ja johdattelusta.

Kiitokseksi haastatteluun osallistumisesta annoin vanhemmille lapsille suklaalevyt ja nuoremille tikkarit ja tarra-arkit tai heijastimen ja karkkiaskin. Kokonaisuutena kaikki haastattelut onnistuivat mielestäni varsin hyvin eikä luottamuksellisen ilmapiirin luominen ollut vaikeaa. Toki ilmapiiri oli jokaisessa haastattelussa omanlaisensa, ja toisten lasten kanssa keskustelu syntyi luonnollisemmin kuin toisten.

## 6.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen tutkimusaineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysin pyrkimyksenä on myös pelkistää aineisto kadottamatta sen sisältämää monipuolista informaatiota. (Eskola & Suoranta, 1998, 138.) Tässä tutkimuksessa analyysi tehtiin pääosin teoriasidonnaisesti tai - ohjaavasti, mikä tarkoittaa, että aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi selityksiä tai vahvistusta teoriasta. Lisäksi voidaan huomioida tutkimustulosten vastaamattomuus aiempiin tutkimuksiin. Tällaista lähestymistapaa aineistoon voidaan kutsua myös abduktiiviseksi päättelyksi. (ks. esim. Eskola 2007, 162–163; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Tässä tutkimuksessa tämä näkyy esimerkiksi siten, että tutkimuksen pääteemat ovat yhtä lukuun ottamatta löydettävissä myös teoriasta. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on siis ohjannut aineiston analyysia, mutta toisaalta aineistolähtöistä lähestymistä aineistoon tukee se, että myös yksi aineistolähtöinen teema on löydetty.

Haastatteluiden tekemisen jälkeen kerätty aineisto oli jäsennettävä analysoitavaan muotoon eli vuorossa oli haastattelujen purkaminen nauhalta tekstiksi. Kaikkineen litteroitua aineistoa kertyi 84 sivua. Haastatteluista kuusi ensimmäisenä tehtyä litteroitiin keväällä 2009 ja loput kolme haastattelua tammikuussa 2010. Aineistonkeruun tapaan litterointi siis tapahtui kahdessa eri osassa. Litteroinnissa noudatin varsin tarkkaa linjaa, koska halusin tuoda esille pienimmätkin analysointiin mahdollisesti vaikuttavat tekijät, esimerkiksi äänenpainot ja hiljaiset hetket. Tämän avulla oli mahdollista myöhemmin muistaa tilannekohtainen tunnelma. Kirjoitin näkyviin myös omat kysymykseni, sillä halusin tarkkailla kysymysten

muotoilun mahdollista vaikutusta eri haastatteluissa. Jo tässä vaiheessa sain haastatteluista melko hyvän kokonaiskuvan, ja ne tulivat minulle varsin tutuiksi. Purkuprosessin jälkeen luin tulostettua tekstiaineistoani läpi useaan kertaan ja tein alustavia merkintöjä ja kommentteja.

Varsinaisena analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia. Tutustuin Tuomen ja Sarajärven (2003, 93–121) esittelemään yhdysvaltalaiseen tutkimusperinteeseen nojaavaan sisällönanalyysimalliin, jonka mukaan analyysini pääpiirteittäin eteni. Mallin mukaan analyysin ensimmäiset vaiheet ovat juuri edellä mainitut haastattelujen kuunteleminen ja niiden auki kirjoittaminen sekä haastattelujen lukeminen ja sisältöön perehtyminen. Tämän jälkeen etsin aineistostani tutkimuskysymyksiä kuvaavia ilmauksia ja alleviivasin niitä erivärisillä kynillä. (esim. ”*sitä vaan kuunnellaan jotenki eniten*” → lapsi kokee, että sijoitettu lapsi saa vanhemmilta enemmän huomiota.) Listasin löydetty ilmaukset pelkistettyinä eri paperille, ja aloin etsimään niistä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Jo tässä vaiheessa tein aineiston alustavaa ryhmittelyä ja lajittelin pelkistettyjä ilmauksia tiettyjen tutkimuskysymysten ja teemojen alle teemahaastattelurunkoa ja teoriaa apuna käyttäen. Hyödynsin myös kvantifioimista ja laskin, kuinka monta kertaa tietty asia esiintyy haastateltavien kuvauksissa. (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 165–166.) Pelkistettynä aineisto tiivistyi 25 sivuun.

Tuomi ja Sarajärvi (2002, 112–113) puhuvat aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä, kun samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Sisällönanalyysissa luokista käytetään nimitystä alaluokka. Eskola ja Suoranta (1998, 175) käyttävät puolestaan käsitettä teemoittelu, jonka voidaan nähdä tarkoittavan aineiston tietynlaista ryhmittelyä. Jatkoin siis alustavaa ryhmittelyä edelleen pidemmälle ja tiivistin aineistoa. Tämä tapahtui luonnollisesti sitä mukaa, kun yksittäisiä tekijöitä sisällytettiin yleisimpiin käsitteisiin. (esim. ”*ja sit ku se tuli niin oli hauskaa ku oli kaveri*” → alaluokka: leikkikaverin saaminen.)

Aineiston ryhmittelyä seurasi aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen, vaikka ryhmittelynkin katsotaan olevan jo osa tätä prosessia. Abstrahoinnissa edetään pelkistetyistä ilmauksista ja alaluokista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Alaluokista muodostetaan ensin yläluokkia ja niistä edelleen pääluokkia ja yhdistäviä luokkia niin kauan kuin se

aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista. Käsitteellistämässä empirinen aineisto siis liitetään teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114–115.) (esim. alaluokka: leikkikaverin saaminen → yläluokka: vilkkaampi perhe-elämä ja uudet leikkikaverit → pääluokka: sijaissisaruiden myönteiset puolet → yhdistävä luokka: tunteet.) Aina vaiheita ja eri luokkia ei syntynyt näin monta, vaan analyysi eteni suoraviivaisemmin kohti yhdistävää luokkaa. (esim. ”*joo on multa kysytty joka kerta ku on tullu niitä*” → alaluokka: mielipiteen kysyminen → yläluokka: sijoitukseen valmistautuminen → yhdistävä luokka: sijoitusprosessi.) Näin toimimalla aineisto tiivistyi lopulta kymmeneen sivuun.

Kaikkineen yhdistäviä luokkia, joita kutsun tutkimuksen pääteemoiksi, muodostui viisi: sijoitusprosessi, tunteet, arjen vuorovaikutus, roolit sekä vanhempien huomio ja odotukset. Pääteemat muodostuivat useista pienemmistä ylä- ja pääluokista. Pääteemoista ensimmäisenä mainittu on täysin aineistolähtöinen, mutta muut teemat on löydettävissä jo teoriasta sekä tutkimus- ja haastattelukysymyksistä. Teemaan sijoitusprosessi on sisällytetty lasten kuvaukset sijoitukseen valmistautumisesta ja itse sijoitushetkestä sekä sijoitukseen sopeutumisesta. Tunteiden teema on teemoista laajin sisältäen moninaisia kuvauksia sijaissisaruiden herättämistä tunteista ja niiden näyttämistä. Teeman yhteydessä käsitellään myös muun muassa sijaissisaruiden myönteiset ja kielteiset puolet, lasten käsitykset itsestä sijaissisaruksena sekä kuvaukset perhesuhteista. Myös teema arjen vuorovaikutus on varsin laaja ja käsittää kaikki kuvaukset, jotka liitettiin arjen yhdessäoloon ja yhteiseen tekemiseen.

Teemaan roolit on puolestaan koottu kuvaukset, jotka jollain tapaa kuvaavat joko sijoitetun lapsen tai sijaissisaruksen roolia suhteessa. Rooleihin sisällytettävät yläluokat olivat paikoitellen sellaisia, joita voitiin sijoittaa muidenkin pääteemojen alle ja tarvittaessa näin onkin tehty. Esimerkiksi yläluokka kotityöt voidaan nähdä osana arjen vuorovaikutusta, mutta kotitöiden jakautuminen liittyy myös rooleihin. Teemojen osittainen, toisiinsa sekoittaminen on siis tehty tietoisesti ja voidaan nähdä jopa tutkimustuloksena. Lasten välistä arjen vuorovaikutusta ja sijaissisaruuutta ylipäättään kuvaa moninaisuus ja siksi teemojen väkinäistä erottamista toisistaan on pyritty välttämään. Teemaan vanhempien huomio ja odotukset on sisällytetty lasten kuvaukset vanhempien tasapuolisuudesta sekä huomiosta kilpailemisesta. Pääteemojen muodostamisen jälkeen niihin sisällytetyt luokkia jaoteltiin edelleen sijaissisaruiden mahdollisuuksiksi ja voimavaroiksi tai vastaavasti uhka- ja stres-

sitekijöiksi. Näistä raportoidaan varsinaisen tulosluvun jälkeisessä pohdinnassa, sillä kyse oli tietyllä tavalla tulosten luokittelusta.

## 6.5 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä

Lasten kanssa tehtävän tutkimuksen yhtenä eettisenä kysymyksenä voidaan pitää tutkimuslupakäytäntöjä. Morrow (2005, 156) on todennut, että suostumus tutkimukseen osallistumisesta pitää saada usein monilta aikuisilta ennen kuin sitä edes päästään kysymään itse lapsilta. Tämä koskee etenkin esimerkiksi päiväkodissa ja koulussa tehtävää tutkimusta. Myös Alasuutari (2005, 147) huomauttaa, että lapsen haastattelun sosiaalisen kentän erityispiirteen muodostaa se, ettei lapsi voi yksinään päättää tutkimukseen osallistumisesta. Sosiaalisella kentällä hän tarkoittaa tutkimuksen toteuttamisessa mukana olevia toimijoita sekä siihen liittyviä instituutioita. Sekä tutkijaseurueiden että lainsäädännöllisten syiden vuoksi lapsen osallistumisesta sovitaan aina huoltajan kanssa, ja siten lapsen haastattelu toteutuu Alasuutarin mukaan aina vähintään kolmiosuhteessa. Vaikka huoltaja ei olisi tutkimuksen informantina, on hän luvan vuoksi osallisena siinä.

Tässä tutkimuksessa lapsen suostumus kysyttiin lapsilta itseltään suullisesti ja vanhemmilta kirjallisesti. Alasuutari (2005, 147–148) korostaa, että riittävä tieto tutkimuksesta ja haastattelusta on tärkeää myös lapsille, eikä riitä, että vanhemmille on tiedotettu asiasta. Ennen haastattelujen aloittamista pyrin selvittämään lapsille, mistä haastattelussa on kyse ja miten lapsen kertomia tietoja käytetään. Painotin haastattelujen ehdotonta luottamuksellisuutta ja sitä, että tulokset raportoidaan tavalla, jossa yksittäisiä tutkimukseen osallistujia tai perheitä ei voida tunnistaa.

Tutkijan tietoon voi kuitenkin tulla asioita, jotka voisivat edellyttää ulkopuolista puuttamista lapsen elämään. Mikä on tällöin tutkijan suhde haastateltavan kertoman tiedon luottamuksellisuuteen, kysyy Ritala-Koskinen (2005, 75). Itsekin pohdin tätä seikkaa varsin paljon ja keskustelin siitä muun muassa kehittäjäsosiaalityöntekijän kanssa. Sovimme, että mikäli näin tapahtuisi, juttelisin asiasta ohjaajilleni tai hänelle. Tällaiseen ei kuitenkaan ollut tarvetta.

Varsin paljon pohdin myös sitä, miksi lapset ylipäättään halusivat osallistua tutkimukseeni. Myös Eskola ja Suoranta (1998, 93) kysyvät, onko haastateltavalla yhtään järkevää syytä osallistua haastatteluun. Edwardsin ja Alldredin (1999) tutkimuksen mukaan lapset mainitsivat osallistumisen motiiveiksi muun muassa aiheen kiinnostavuuden ja tutkimustilanteen ajattelemisen oppimisprosessina, terapiana tai lasten valtaistamisena. Yksi haastateltavistani kertoi haastattelun jälkeen, että oli aikonut perua osallistumisensa, mutta oli kuitenkin vanhemman suostuttelujen jälkeen päättänyt osallistua. Kuinka paljon vanhemmat suostuttelivat lapsiaan osallistumaan? Tutkijana pyrin korostamaan useassa eri vaiheessa nimenomaan lapsen oman halukkuuden ja suostumuksen tärkeyttä.

Lasten haastattelun erityiskysymyksenä nähdään myös aikuisen ja lapsen välinen valtasuhde (ks. esim. Alasuutari 2005, 152–153), mutta Ritala-Koskinen (2001, 76) kyseenalaistaa sen olevan vain lasten haastattelun erityispiirre. Hänen mukaansa tutkijan ja tutkittavan suhde voidaan aina nähdä tietynlaisena valtasuhteena. Tutkijalla nähdään olevan valtaa tutkittaviinsa, mutta myös tutkittavat voivat kontrolloida, mitä ja miten puhuvat.

Massonin (2004) mukaan lapsen kohtaamis- ja tutkimistilanteet edellyttävät tutkijalta eettistä vastuuta ja herkkyyttä. Tutkimuksen toteutuksessa eettisyys kiinnittyy siihen, miten kunnioitetaan lasten yksityisyyttä ja persoonaa sekä turvataan heille osallistumisen oikeus. Ei riitä, että lapsia kohdellaan kuin aikuisia, vaan tutkijan on tavoitettava lasten näkemykset ja heidän tapansa ymmärtää asioita. (Masson 2004, 54–57; ks. myös Hurtig 2006, 176–177.) Yhtenä lasten haastattelun eettisenä kysymyksenä voidaan pitää myös lahjojen antamista. Itse päätin antaa tutkimukseeni osallistujille kiitokseksi pienen lahjan, joka tuli heille täytenä yllätyksenä. En suostutellut lapsia osallistumaan lahjan avulla, mikä mielestäni olisi ollut eettisesti enemmän arveluttavaa.

Laitinen ja Uusitalo (2007, 318) ovat todenneet, että tutkittaessa sensitiivisiä aiheita on miltei mahdotonta ennakoida, mitä tutkimukseen osallistujille kokemuksiaan muistellesaan tapahtuu. Ritala-Koskinen (2001, 75) mukaan lasten haastattelun etiikassa onkin kyse siitä, mitä tutkija voi lapsilta kysyä ja mikä on tutkijan vastuu lapsista. Itse pyrin useaan otteeseen, haastattelujen aikana ja etenkin lopuksi, kysymään lapsilta, tuliko heille mieleen jotain asioita, mistä haluaisivat vielä jutella. Jäikö esimerkiksi jokin kysymys mietityttämään tai heräsikö muuten vain jotain kysymyksiä tai ajatuksia? Kerroin myös tutkimuk-

seeni osallistuneiden lasten vanhemmille melko tarkkaan teemoista, joita käsitteimme, jotta he osaisivat varautua kysymyksiin tai ajatuksiin, joita lapsille haastattelun myötä mahdollisesti herää.

Koko tutkimusprosessin ajan olen pyrkinyt noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä ja peilannut tekemiäni valintoja siihen. Tuomen ja Sarajärven (2002, 129) mukaan tutkimuksen uskottavuus ja tutkijan eettiset ratkaisut kulkevat yhdessä ja uskottavuus perustuu juuri hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. Suomen Akatemian tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden (2003) mukaan hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa muun muassa tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen, rehellisyyden, huolellisuuden ja tarkkuuden noudattamista tutkimustyössä, tulosten raportoinnissa ja niiden arvioinnissa. Niin ikään se tarkoittaa muiden tutkijoiden työn ja saavutusten huomioimista, tieteen avoimuuden kunnioittamista sekä eettisesti kestävien tiedonhankintamenetelmien soveltamista. Edelleen hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää tutkimuksen suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin yksityiskohtaisuutta, tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten huomioimista sekä tutkittavien aseman ja oikeuksien määrittelyä.

## **6.6 Tutkimuksen luotettavuus**

Kirmasen (1999, 198) mukaan pohdittaessa lasten haastattelua tiedonkeruunmenetelmänä on yleensä keskitytty pohtimaan, saako pieniltä lapsilta luotettavaa tietoa ja millä tavalla. Kun ajatellaan pieniä lapsia, näyttää olevan helppo löytää useita tekijöitä, jotka vaikeuttavat haastattelua ja heikentävät niiden laatua. Usein korostetaan esimerkiksi lasten kielellisiä ja kognitiivisia vajavuuksia sekä lasten johdateltavuutta. Myös omissa haastatteluissani edellä mainitut seikat tulivat esille, ja pyrinkin minimoimaan haastattelun laatua heikentävät tekijät esimerkiksi esittämällä kysymykset mahdollisimman lapsenkielisesti. Lapsi ei pysty kuvaamaan kokemuksiaan ja tunteitaan yhtä taidokkaasti kuin aikuinen, eivätkä monet aikuiselle tutut sanat välttämättä kuulu hänen käsitevarastoonsa tai hänen voi odottaa tulkitsevan ne eri tavalla kuin aikuisen.

Tästä syystä haastattelun onnistumiselle on keskeistä lapsen ikään soveltuvan kommunikation käyttö. Kirmanen (1998, 200) huomauttaa myös, että on korostettu, että lapset vastaavat herkästi ”kyllä” tai ”ei”, jos kysymyksen muotoilu antaa tähän mahdollisuuden. Li-

säksi Hirsjärvi ja Hurme (2000, 129) toteavat, että lapsen sanavarasto on verraten niukka, ja että vastaukset ovat usein hyvin lyhyitä ja pintapuolisia. Niukkasanaisten vastausten kohdalla oli pyrittävä saamaan lasta kertomaan asiasta lisää, mutta varottava johdattelemista. Tämän näen yhtenä haastatteluaineiston luotettavuutta heikentävänä seikkana, ja olenkin jo aiemmin todennut, että analyysivaiheessa on oltava entistä tarkempi erottaakseen lapsen varsinaisen vastauksen haastattelijan puheesta ja johdattelusta.

Huomasin myös, että etenkin nuorimpien lasten kohdalla ”kyllä” ja ”ei” vastauksia tuli verraten paljon ja kysymysten asetteluun olisi pitänyt keskittyä vielä tarkemmin. Lisäksi lasten puhetta olisi voinut paikoitelleen kuunnella entistä intensiivisemmin ja esittää tarkentavia ja selventäviä lisäkysymyksiä. Sen sijaan joissain kohden tuli tukeuduttua liikaa haastattelurunkoon ja edettyä sen mukaisesti, mikä saattoi luoda vaikutelmaa haastatteluiden mekaanisuudesta. Tähän vaikuttaa varmasti kokemattomuuteni haastattelijana, mikä voidaan nähdä yhtenä aineiston luotettavuutta heikentävänä seikkana. Muutamat kysymykset koettiin myös runsaiden ”en tiedä” tai ”en osaa sanoa” vastausten perusteella varsin vaikeiksi, ja ne olisi pitänyt osata muotoilla enemmän lapsenkielisesti. Toisaalta esimerkiksi kysymys, miltä sijaissisaruksena olo tuntuu, olisi voinut olla vaikea kenelle tahansa. Kaikkineen olisi voinut olla hyvä idea käyttää joitain toiminnallisia menetelmiä haastatteluiden tukena ja etenkin keskustelun avaajina.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 184–185) mukaan haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Laadukkuutta voidaan tavoitella jo etukäteen sillä, että tehdään hyvä haastattelurunko. Lisäksi laatua parantaa huolehtiminen teknisen välineistön kunnosta ja haastattelujen litteroiminen niin nopeasti kuin mahdollista. Tutkimuksessani toimin edellä mainittujen laatua parantavien keinojen mukaisesti. Laadin etukäteen yksityiskohtaisen teema-haastattelurungon, jossa tarkkojen kysymysten muodostaminen oli lasten iän vuoksi perusteltua. Mp3-soittimen käyttöön pyrin tutustumaan mahdollisimman huolella. Litteroinnissa noudatin varsin tarkkaa linjaa, ja aloitin sen heti saatuani kaksi ensimmäistä haastattelua suoritettua.

Eskola ja Suoranta (1998, 94) sanovat luottamuksen olevan tutkimushaastattelun avainkysymys, eikä luottamuksellisen ilmapiirin saavuttaminen haastatteluissa ollut mielestäni haasteista huolimatta vaikeaa. Heidän mukaansa haastattelun anti eli tulos on suoraan riip-

puvainen haastateltavan luottamuksen saamisesta, ja tämän voi tutkimuksessani sanoa onnistuneen. Hirsjärvi ym. (2004, 195) kuitenkin huomauttavat, että haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että halutaan antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Omissa haastatteluissani pohdin tätä seikkaa esimerkiksi sijoitetun lapsen kiusaamiseen liittyvässä keskustelussa. Kertoivatko sijaissisarukset kiusaamisen tuntuvan pahalta ja puuttuvansa siihen, koska se on sosiaalisesti hyväksyttävää, vai ajattelevatko ja toimivatko he näin?

Lisäksi on muistettava, että haastatteluaineisto on konteksti- ja tilannesidonnaista ja tutkittavat saattavat puhua haastattelutilanteessa toisin kuin jossain toisessa tilanteessa. Tämä on syytä ottaa huomioon tuloksia tulkitessaan ja välttää tulosten yleistämisen liioittelua. (Hirsjärvi ym. 2004, 195–196.) Tutkimuksen idea onkin lähinnä tapaustyyppinen, joten tulosten yleistettävyyden pohdinta ei sikälikään ole relevanttia. Myös Eskola ja Suoranta (1998, 61) ovat todenneet, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 133) mukaan tutkimuksen luotettavuutta on totuttu tarkastelemaan reliaabeliuden ja validiuden käsitteillä, vaikka on keskusteltu myös siitä, etteivät ne perinteisesti ymmärrettyinä sopisi kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin päätenyt käyttämään edellä mainittuja käsitteitä luotettavuuden arvioinnissa. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 186) mukaan reliaabeliudella tarkoitetaan muun muassa sitä, että kaksi arvioitsijaa päätyy samankaltaiseen tulokseen. Eskola ja Suoranta (1998, 213) puhuvat puolestaan vahvistuvuuden käsitteestä, joka tarkoittaa, että tehdyt tulkinnat saavat tukea toisista vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. Validius ja erityisesti rakennevalidius liittyvät puolestaan kysymykseen, koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 187).

Eskola ja Suoranta (1998, 212) käyttävät myös uskottavuutta luotettavuuden kriteerinä. Tällä tarkoitetaan, että tutkijan on tarkistettava, vastaavatko hänen tulkintansa ja käsitteellistyksensä tutkittavien käsityksiä. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että uskottavuutta voitaisiin lisätä antamalla tulkinnat tutkittavien arvioitaviksi, sillä tutkittavat voivat olla sokeita kokemukselleen tai tilanteelleen. Tilanne on myös voinut muuttua, mikäli analyysivaihe on kestänyt pitkään. Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt lisäämään uskottavuutta



kertomalla analyysin kulusta ja tehtyjen päätelmien perusteista mahdollisimman tarkasti. Myös suorat lainaukset haastatteluaineistosta toimivat uskottavuuden lisääjänä. (ks. esim. Hirsjärvi ym. 2004, 217–218.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana pidetään kuitenkin tutkijan avointa subjektiviteettia ja sen myöntämistä, että tutkija itse on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Siksi tutkimuksessa luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia ja tutkijan toimintaa. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Tutkimuksen toteutuksen olenkin pyrkinyt selostamaan mahdollisimman tarkasti ja avoimesti sen jokaisessa vaiheessa. Tutkimukseen osallistuneet ja heidän valintansa syyt olen kuvannut yksityiskohtaisesti, samoin aineiston keruun ja teemahaastattelujen kulun. Aineiston luotettavuutta olen pohtinut tämän luvun alussa sekä kuvannut lasten haastattelun erityispiirteitä, jotka vaikuttavat merkittävästi tutkimuksen luotettavuuteen.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 133) mukaan tutkimuksen luotettavuutta voidaan lähestyä edelleen puolueettomuuden näkökulmasta. Puolueettomuudella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan haastateltavaa itseään vai suodattuuko haastateltavan kertomus tutkijan oman kehyksen läpi. Laadullisessa tutkimuksessa suodattusta tapahtuu väistämättä, koska tutkija on tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133.)

Läpi tutkimuksen olen pyrkinyt puolueettomuuteen ja mielestäni olen onnistunut siinä varsin hyvin. Minulla ei esimerkiksi ole mitään henkilökohtaista sidettä sijaissisaruuteen, ja siinä mielessä olen voinut lähestyä ilmiötä ulkopuolisena toimijana. Toisaalta en ole ollut millään tavalla ulkopuolinen; alan kirjallisuutta lukemalla olen muodostanut tietyn käsityksen sijaissisaruudesta, olen asettanut tutkimuskysymykset, laatinut haastattelukysymykset ja ollut haastattelutilanteissa vaikuttamassa syntyneeseen vuorovaikutukseen. Lisäksi etenkin analyysi- ja tulkintavaiheessa olen pohtinut valtaani ja rooliani tutkijana. Kuinka pitkälle meneviä johtopäätöksiä aineiston perusteella on mahdollista tehdä? Kyseessä kun on aihe ja ilmiö, jolla olisi helppo lähteä niin sanotusti ”mässäilemään”. Monet asiat voisi helpposti tulkita johtuvaksi siitä, että kyseessä on nimenomaan sijaissisaruuksuus. Tässä mielessä olenkin pyrkinyt analyysissä ja tulosten tulkinnassa ja raportoinnissa tiettyyn varovaisuuteen, vaikka toisaalta olen pyrkinyt olemaan avoin kaikelle lasten kerronnalle.

## 7 ARJEN YHDESSÄOLOA JA TUNTEIDEN VUORISTORTAA

Seuraavaksi esitellään tämän tutkimuksen tulokset kuvaamalla ensin lasten näkemyksiä sijoitusprosessista ja sen jälkeen sijaissisarudessa ilmenevien tunteiden moninaisuutta. Sitten käsitellään lasten välistä arjen vuorovaikutusta ja tämän jälkeen sijaissisarussuhteen rooleja ja roolijakoa. Lopuksi vastataan kysymykseen, miten vanhempien huomion ja odotusten jakautumien määrittävät sijaissisarussuhdetta.

### 7.1 Kun sijoitettu lapsi tulee taloon

Useimmat sijaissisarukset kertoivat muistavansa sijoitetun lapsen tulosta perheeseen jotain, vaikka kokonaisuudessaan sijoitushetken tapahtumista ei juuri osattu kertoa. Sen sijaan muistettiin joitain hyvin konkreettisia ja yksityiskohtaisiakin asioita, kuten sijoituksen tarkka ajankohta, silloin syödyt ruoat tai tavaramäärän paljous.

*”no takakontti oli ihan täynnä tavaraa ja ei meinattu mahtua istumaan ja kaikkee semmosta, vaikka meillä onki se maasturi, ei meinattu silti mahtua”*  
(T, 8)

Monet haastateltavista olivat olleet sijoitushetkellä hyvin nuoria, ja sijoituksesta oli saattanut kulua useita vuosia, mikä luonnollisesti vaikuttaa mahdollisuuden kuvailla sijoitustilannetta. Enin osa lapsista koki, että sai tietää sijoituksesta ja sijoitetusta lapsesta etukäteen vain jotain, mutta silti ennakkotiedot koettiin riittäviksi.

*”kerrottiin vaan että siivoo huonees, nyt tulee lisää lapsia”* (T, 15)

*”kyllä mä sain tarpeeks, juteltiin ja sillee näin”* (P, 14)

Lapset kertoivat, että sijoituksesta oli keskusteltu etukäteen vanhempien kanssa, ja mielenkiintoinen huomio on, ettei kukaan maininnut mitään sijaissisarusten valmennuksesta. Esimerkiksi Pride- valmennukseen, jonka monet tutkimukseeni osallistuneet perheet olivat käyneet, kuuluu kuitenkin myös perheen biologisten lasten huomioiminen (ks. esim. Pelastakaa lapset 2009). Edelleen on kuitenkin huomioitava, etteivät kaikki muistaneet sijoitusta edeltäviä tai sen aikaisia tapahtumia lainkaan.

Younes ja Harp (2007, 37) ovat todenneet, että lapset haluavat olla vaikuttamassa sijoitus päätökseen, mutta silti kaikkien tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten mukaan heiltä ei oltu kysytty mielipidettä sijaisperheeksi ryhtymisestä. Yksi tyttö mainitsi, että häntä ei haitannut, vaikka mielipidettä ei kysytty, sillä hän oli toivonut saavansa sisaruksia. Osalta mielipidettä oli kysytty jokaisen sijoituksen yhteydessä erikseen, ja osa ei puolestaan muistanut, oliko mielipidettä kysytty vai ei. Sijaissisarukset kertoivat tietävänsä sijoitettujen lasten aiemmasta elämästä ennen sijaisperheeseen tuloa jotain, usein sinne liittyviä henkilöitä kuten sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat. Toiset tiesivät asioista enemmän kuin toiset, ja tähän lapsen oma kiinnostus sijoitusta ja sijoitettua lastaan kohtaan vaikutti merkittävästi. Yksi haastateltavista koki tärkeäksi, että tietää sijoitetun lapsen menneisyydestä, sillä se auttaa ymmärtämään sijoituksen perusteita.

Myös Younesin ja Harpin (2007, 37) mukaan lapset toivovat, että vanhemmat keskustelisivat avoimesti heidän kanssaan ja auttaisivat näin ymmärtämään sijoituksen lähtökohtia. Tässä tutkimuksessa haastateltavat kertoivat, että ovat keskustelleet sijoitetun lapsen aiemmasta elämästä vanhempien ohella myös sijoitetun lapsen itsensä kanssa. Useimmat sijaissisarukset eivät kokeneet, että tiedot sijoitettujen lasten elämäkokemuksista olisivat aiheuttaneet heille pelkoa. Kahta lasta kokemusten kuuleminen on kuitenkin mietityttänyt ja pelottanut. Toinen heistä ei osannut sen tarkemmin kertoa syytä pelolleen, mutta toinen pelkäsi asioiden tapahtumista omalle kohdalleen. *”noku on kertonu vaikka niitten isästä et se on ollu vaikka vaikka hullu vähän niinku niin sitten mua, oon ajatellu et jos meiän iskä vaikka tulee, kans on semmonen joskus niin”* (T, 13). Yksi poika kuitenkin myös koki ongelmalliseksi sen, ettei voi luottaa sijoitetun lapsen kertomaan. *”no aika paljon mutta en uskonu kaikkea ihan...ei ihan voi tietää että ku se on aika usein huijannu. ku mä oon kysyny äitiltä onko se totta ja äiti on sanonu, se on ollu valhetta. en oikein tiä oikein kaikki onko se valhetta”* (P, 6). Höjerin (2007) tutkimuksessa juuri sijoitettujen lasten valehtelu ja satuilu aiemmista elämäkokemuksistaan nähtiin yhtenä sijaissisarouden kielteisenä puolenä.

Yksi sijoitusprosessiin läheisesti liittyvä asia näyttäisi olevan muutos. Osa lapsista ei osannut sanoa, mikä perheessä on sijoituksen jälkeen muuttunut ja osan mielestä muutosta ei ollut tapahtunut lainkaan.

*”mikäköhän siinä ois muuttunu...ei itse asiassa...en usko et mikään tai sillee” (P, 14)*

Silti monet sijaissisarukset kertoivat useista muutoksista, joihin heidän on pitänyt sijoituksen myötä sopeutua. Ensinnäkin perheen koko on muuttunut ja perheisiin on tullut lisää sääntöjä. Tilaa ja omaa rauhaa on vähemmän ja pitää käyttäytyä sopuisammin ja anteliaammin. Lisäksi sijoitettujen lasten tulo perheeseen on saattanut vaikuttaa tavaroiden hankintaan, nukkumaanmenoaikoihin tai iltasatujärjestykseen.

*”varmaan justiin niinku tavaroitte hankinta ja sellanen että niinku ei tarttis ajatella sillee että ostaa niinku jokaiselle tai sillee että vois niin niin ei tulis sitä semmmosta tilannetta että on ostanu toiselle jotain enemmän ku toiselle” (P, 15)*

*”noo pit mennä aina aikasemmin nukkumaan ja näin...ei voi tässä illallakaan mitään kattoo oikeestaan telkkaria ku...pitää olla niin hiljasta...no yleensä lomamatkoilla niin tota se on sillee niinku sitte ei voi olla niin rauhassa...pitää...kokoajan kattoo perään ja näin” (T, 8)*

Myös huonejärjestelyt ovat voineet muuttua, ja osa lapsista kertoi, että on ainakin jossain vaiheessa jakanut huoneensa sijoitetun lapsen kanssa. Tämä kuitenkin koettiin mukavana asiana, eikä ollut ongelma yhdellekään sijaissisarukselle.

## **7.2 Tunnekolikon kaksi puolta - viha ja rakkaus - ja kaikkea siltä väliltä**

### **7.2.1 Tunteiden ilmaisu**

Myönteisiä tunteita sijaissisarukset kertoivat ilmaisevansa sekä verbaalisesti että toiminnan kautta. Myönteinen, verbaalinen tunteiden ilmaisu tapahtuu muun muassa kertomalla tunteista avoimesti, puhumalla mukavia ja kehumalla.

*”no mä piän oikeina sisaruksina niin sanon suoraan kaiken. en mä nyt niinku piättele mitään” (T, 13)*

*”no varmaan semmmosta että niinku puhuu hauskoja tai sellasta ja ei nälvi tai mitään” (P, 15)*

Toiminnan kautta myönteisiä tunteita näytetään esimerkiksi leikkimällä yhdessä tai halaa-malla. Tunteiden osoittaminen ”*sillee että me leikitään yhdessä*” (P, 6) ja leikin kautta ko-rostui etenkin nuorempien lasten kohdalla.

Haastateltavien mielestä oli varsin hankalaa mainita yhtä tilannetta, jolloin sijoitettu lapsi olisi tuntunut heille erityisen läheiseltä. Osa mainitsi tällaisiksi tilanteiksi syntymäpäivät tai esimerkiksi yhdessäolon mummolan yläkerrassa, mutta toisaalta lapset totesivat, että sijoitetut lapset tuntuvat arjessa aina yhtä läheisiltä. Kaikki lapset eivät myöskään osanneet kertoa mitään erityistilannetta, jolloin ovat olleet sijoitetulle lapselle erityisen vihaisia. Osa kuitenkin mainitsi tällaisiksi tilanteiksi riidat tai sen, että sijoitettu lapsi rikkoo jotain itselle tärkeitä tavaroita tai koskee niihin ilman lupaa.

Myönteisten tunteiden ohella sijaissisarukset kertoivat ilmaisevansa myös kielteisiä tuntei-ta verbaalisesti. Kielteisistä tunteista puhutaan suoraan ja huudetaan sekä karjutaan.

*”... huudan ja karjun niille ja kiroilen...”* (T, 15)

Lisäksi kielteisiä tunteita näytetään pitämällä mykkäkoulua ja hakeutumalla omaan rau-haan. Kielteisiä tunteita voidaan osoittaa niin ikään non-verbaalisesti ilmehtimällä vihai-sesti.

*”no meen eri huoneeseen ja en kuuntele yhtään mitä se puhuu mulle”* (T, 8)

*”mä puhun sille vihasemmalla äänellä...ja ilme on aika vihanen kans”* (P, 6)

Cicirelli (1985, 180) on todennut sisarusuhteen olevan vuorovaikutuksen kokonaisuus, johon sisältyy toiminta ja sekä verbaalinen että non-verbaalinen viestintä. Tunteiden ilmai-semisen osalta myös sijaissisarussuhteista näyttäisi olevan löydettävissä kaikki edellä mai-nitut vuorovaikutuksen muodot.

### **7.2.2 Epävarmuutta ja vastuuta?**

Sijaissisaruuheen mahdollisesti liittyvää epävarmuuden tunnetta selvitin kysymällä, pelkää-vätkö lapset, että sijoitettu lapsi joskus lähtee heidän perheestään. Toisia lapsia kyseinen

seikka ei pelottanut, mutta toisia pelotti ja yksi tyttö totesikin, että *”kyllä, siis ois se aika kauheeta jos ne nyt lähtis”* (T, 13).

Pari haastateltavaa koki sijoitetun lapsen lähdön perheestä myönteisenä asiana silloin, kun se liittyy itsenäistymiseen ja aikuistumiseen.

*”on se tavallaan hyvä jos ne muuttaa pois ja tällee näin...se on vaan parempi sillee...muuttas sillee pois tai sillee niinku alottas niinku uuen tai elämän tai sillee, pois kotoo tai niinku varmaan mä lähen kohta tai sillee”* (P, 14)

Yksi sijaissisaruuuteen liittyvä seikka näyttäisi olevan vastuuntunne, aivan kuten esimerkiksi Nordenfors (2006, 126, 198) ja Kaskela (2009, 10) ovat selvittäneet. Osa lapsista kertoi kokevansa olevan vastuussa sijoitetuista lapsista etenkin silloin, jos sijoitetulle lapselle tapahtuu jotain ikävää, ja sijaissisaruksen on pitänyt vahtia häntä. Lisäksi vastuuntunnetta voi aiheuttaa se, että kokee joutuvansa komentelemaan sijoitettuja lapsia. Yksi haastateltava myös kertoi, että *”joskus ku jos se ei niinku just niinku osaa jotaki ja sitte se vaan siitä kiukkuaa ja joskus niinku hävettääki se jos se koulussa joskus”* (T, 11). Nordenfors (2006, 198) on todennutkin, että sijaissisarukset saattaa joutua huolehtimaan sijoitetusta lapsesta myös kodin ulkopuolella, kuten koulussa.

Huomioitava kuitenkin on, että tässä tutkimuksessa suurin osa lapsista ei kokenut vastuuta sijoitetuista lapsista lainkaan ja edelleen osa lapsista koki, ettei joudu huolehtimaan sijoitetuista lapsista enempää kuin esimerkiksi heidän kaverinsa huolehtivat omista sisaruksistaan. Tässä tutkimuksessa ei siis ilmennyt viitteitä siitä, että sijaissisaruksista kasvaisi Kaskelan (2009, 10) kuvaamia ylihuolehtijoita. Näin siitä huolimatta, että pari lasta koki joutuvansa kantamaan sijoitetuista lapsista enemmän huolta kuin kavereiden sisarukset omistaan, sillä *”ne ei oo semmosia tuhmia”* (P, 6).

### **7.2.3 Happamia, sanoi kettu pihlajanmarjoista**

Lasten välistä kateutta ja kilpailua valotin tiedustelemalla, ovatko sanat kateus ja kateellisuus lapsille tuttuja. Näin toimin etenkin nuorempien haastateltavien kohdalla. Kaikki kertoivat tietävänsä sanojen merkityksen ja puolet haastateltavista totesi, että on ainakin jossain vaiheessa ollut sijoitetulle lapselle kateellinen. Vanhemmat haastateltavat mainitsivat,

että kateellisuuden tunteita heräsi nuorempana nykyistä enemmän. Yleensä kateellisuuden tunteita on aiheutunut tavaroista ja siitä, että toinen on saanut jotain enemmän tai jotain sellaista, mitä itsekin olisi halunnut.

*”kerran sillä oli hienot kengät ja sit mä oon aina toivonu semmosia ja sit ku se sai ne niin sit mua ärsytti se” (T, 11)*

Aina kateellisuuden syytä ei myöskään muistettu. Yksi lapsi kertoi kadehtineensa, kun sijoitetut lapset pääsivät mummolaan ja itse joutui jäämään kotiin. Lisäksi yhden haastateltavan mukaan iältään vanhempi sijoitettu lapsi saa enemmän vapauksia, mikä tekee sijais-sisaruksen kateelliseksi.

Puolet tutkimukseen osallistuneista sen sijaan totesi, ettei ole ollut sijoitetulle lapselle lainkaan kateellinen, ja pääsyynä tähän nähtiin se, että vanhemmat ovat osanneet hoitaa asiat tasapuolisesti.

*”niin no enpä mä nyt ku vanhemmat osaa sillee että tai sillee että jos mummo ku niitten mummo tahtoo aina ostaa tavaraa ja tälle näin niin sit se (äiti) ei osta pojille sitä tavaraa, vaan antaa meille. sitte jos ei mummo osta niin se ostaa kummalleki sen tasapuolisesti että ei tuu mitään” (P, 14)*

Lisäksi koettiin, ettei sijoitetulla lapsella ollut mitään, miksi olisi ollut syytä kadehtia häntä. Kiinnostavaa on, että nimenomaan nuorin ja kolmanneksi nuorin tutkimukseen osallistunut lapsi kertoivat, etteivät ole kadehtineet sijoitettua lasta, vaikka vanhemmat haastateltavat kertoivat kateellisuuden olleen yleisempää juuri heidän ollessaan nuorempia.

*”ehkä just silloin pienenä mutta niinku näin nytte tälle vähän ku ikää tullu niin ei oikeestaan, en oo oikeestaan ollu” (P, 15)*

Enin osa sijaissisaruksista tiesi tai arveli, että sijoitettu lapsi on ollut kateellinen heille, mutta muutama lapsi ei osannut ottaa asiaan kantaa. Joka tapauksessa näyttää siltä, että sijoitettujen lasten kadehdinta sijaissisaruksia kohtaan olisi yleisempää kuin toisinpäin tapahtuva kadehdinta. Sijoitetun lapsen kateellisuuden nähtiin johtuvan niin ikään tavaroista ja edelleen siitä, että perheen biologiselle lapselle on hankittu jotain kalliimpaa tai jotain määrällisesti enemmän.

*”ihan varmana on voinu olla. se että on saattanu isoveliki tulla kateelliseksi ku äiti meinas ostaa 300 euron takin mulle” (T, 15)*

Lisäksi kateellisuuden syynä nähtiin se, että lasten säännöt eivät ole tasapuoliset, ja sijoiteltua lapselta kielletään jokin, joka sijaissisarukselle on sallittua.

*”kyl se vissiin on aika useinki kato ku mä käyn ratsastamassa ja näin.. ja se ei saa olla navetalla...sitä piti navettakielto niin se on kateellinen siitä ku mä saan mennä navetalle ja näin” (T, 8)*

Vaikka Laurilan (1993, 163) mukaan sisaruskateus on useimmiten kilpailua vanhempien suosiosta ja rakkaudesta, eivät tähän tutkimukseen osallistuneet lapset ole mielestään yhtä poikkeusta lukuun ottamatta joutuneet kilpailemaan vanhempiensa huomiosta. Laurila kuitenkin muistuttaa, että kateus voidaan kieltää, torjua tai muuttaa vastakohtakseen, mutta hän väittää sen aina vaikuttavan pinnan alla. Ehkä juuri siksi on huomioitava, että tässäkin tutkimuksessa lapset mainitsivat vanhemmilta saadun huomion ja ajan vähenemisen yhdeksi sijaissisarouden kielteiseksi puoleksi, vaikka eivät sanoneet kadehtivansa tai kilpailevansa huomiosta.

#### **7.2.4 Jos jotain hyvää, niin jotain huonoakin**

Kaikkineen lapset kertoivat olevansa sijaissisarussuhteeseensa tyytyväisiä. Toisaalta he kuitenkin näkivät sijaissisarudessa sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. Sijaissisarouden parhaimpina puolina nähtiin vilkkaampi perhe-elämä ja uusien leikkikaverien saaminen, aivan kuten myös Höjer (2007, 76) ja Nordenfors (2006, 167) ovat tutkimuksissaan selvittäneet.

*”no se on mukavampi tällee ku on paljon porukkaa... niistä on hyviä kavereita” (P, 14)*

*”ei oo niin yksinäistä. silloinku silloinku mä olin pieni niin mä tahoin jonku kaverin niin sitte...tuli” (P, 10)*

Muutaman lapsen mielestä myönteistä sijaissisarudessa oli myös sen myötä syntyvät läheiset ihmissuhteet, sillä *”ne on mulle veljiä ja siskoja” (T, 13).*



Lisäksi osa lapsista näki sijaissisarpuuden hyvinä puolina hyvin konkreettiset asiat, kuten sijoitetuilta lapsilta saadun käytännön avun tai heiltä saadut lahjat. Yksi lapsi koki tärkeänä puolestaan myös sen, että sijaissisarpuus on kasvattanut häntä.

*”no varmaan seki mitä mä sanoin että varmaan niinku kasvaa erilaiseks tai jotain... osaa kestää toisia paremmin... ei oo semmosta yksinäistä tai sellasta ja löytyy aina kavveri” (P, 15)*

Sijaissisarpuuden parhaimpina puolina nähdyt seikat olivat kaikkineen hyvin samankaltaisia kuin ne, mitkä lapset kokivat sisarpuudessa ylipäättään hyväksi asioiksi. Sisarukset voivat leikkiä keskenään ja lisäksi yhdessäolon myötä oppii vuorovaikutusta muiden kanssa.

Sijaissisarpuuden kielteisenä puolena sen sijaan koettiin useimmiten sijoitetun lapsen huono käytös.

*”ku se itkee niin kauan aikaa että ei kestä kuunnella ja korvat särky... se on rikkonu mun uuden kirjan...se on heittäny mua prätkähiirellä tänne...on purru mua niskaan” (P, 6)*

*”joskus ku se suuttuu, niin sitte se, se suuttuu sillee niinku, miten sen selittäis om, niinku se suuttuu niin sit se suuttuu sillee et se saattaa, ja joskus se rai-voo oikein paljon” (T, 11)*

*”oli sellanen niinku vähän niinku huono kausi että ne ryyppäs ja kaikkee sel-lastä. niin tuli sit vähän hankaluuksia täällä kotona ja semmonen kiree tun-nelma...kyllä ne ärsytti kumpiki aika paljo sillee varsinki ku niinku...niin ei se ollu mikään semmonen pieni ihminen tai siis oli se aika sillee laiha mutta kyllä sillä niinku voimaa löyty ja sillee niin. niin ku se aina riehu täällä, heit-teli joskus heitteli penkkejä ja sellasta” (P, 15)*

Lisäksi osaa lapsista harmitti vanhemmilta saadun huomion ja ajan väheneminen.

*”no on siinä välillä ku jos on omia menoja ja sitte vanhemmat ei pääse esim. viemään ku täällä pitää vahtia ja tälle näin, ja aika usein pitää tulla itekin vahtimaan tänne jos ois omia esim. harrastuksia. vanhemmat on josain muu-alla niin pakko tulla tänne vahtimaan” (P, 14)*

Niin ikään kielteisiksi puoliksi pari lasta mainitsi oman ajan vähenemisen, sijoitetujen las-ten kanssa syntyvät riidat sekä tavaroiden jakamisen. Tässä tutkimuksessa esille tulleet si-

jaissisarouden kielteiset puolet ovat varsin yhdenmukaisia aiempiin tutkimuksiin verrattuna. (ks. Höjer 2007; Nordenfors 2006; Younes & Harp 2007).

### 7.2.5 ”No kyl mä piän sitä sillee niinku siskona”

Yhtä lukuun ottamatta kaikki lapset mainitsivat sijoitetun lapsen osaksi perhettään. Silti sijaissisarusten puheesta oli tulkittavissa perheen määrittelyn vaikeus; ketä perheeseen todella kuuluu ja mikä on sijoitetun lapsen asema perheessä. Eräs poika kuvasi ”*et me mennään niinku ihan perheen kanssa*” (P, 14) tarkoittaen matkoja, jotka tehdään ilman sijoitettuja lapsia. Hetkeä aiemmin hänkin oli kuitenkin luetellut myös sijoitetut lapset perheeseensä kuuluviksi. Lisäksi yksi poika totesi, että ”*se ei sillee ja sillee kuulu meidän perheeseen*” (P, 6) pohtiessaan sijoitetun lapsen asemaa perheessä.

Sijaissisarouden myötä syntyvää kiintymyssuhdetta sijoitettua lasta kohtaan kuvaa se, ettei kukaan sijaissisaruksista osaisi enää kuvitella elämää ilman sijoitettua lasta tai ainakin kuvitteleminen olisi vaikeaa. Siitä huolimatta enin osa haastateltavista oli jossain vaiheessa toivonut, ettei heille olisi sijoitettu lapsia. Useimmiten syiksi nähtiin samat seikat, jotka mainittiin sijaissisarouden kielteisinä puolina. Vaikka useimmat sijaissisarukset olivat joskus toivoneet, ettei heille olisi sijoitettu lapsia, ei kukaan ollut kertonut ajatuksistaan kenellekään. Tätä lapset perustelivat sillä, että he eivät halunneet pahoittaa sijoitettujen lasten tai vanhempiansa mieltä ja lisäksi he kokivat, etteivät sijoitetut lapset voi tilanteelleen mitään, eivätkä siksi halunneet puhua asiasta.

Myös Höjer (2007, 78) on todennut, että perheen omat lapset saattavat pysytellä taustalla eivätkä halua vaivata vanhempiaan omilla ongelmillaan, jotta eivät aiheuta heille ainakaan lisää stressiä. Lisäksi Ketolan (2005, 22) mukaan sijaissisarukset saattavat joutua tukahdutamaan sijoitukseen liittyviä kielteisiä tunteita, jotta eivät aiheuta mielipahaa sijoitetulle lapselle. Tässä tutkimuksessa lapset kuitenkin myös kertoivat, että kyseiset tunteet olivat yleensä hyvin nopeasti ohimeneviä, ja että he eivät todellisuudessa haluaisi sijoitetun lapsen muuttavan pois. Parkerin ja Stimpsonin (2002, 138–139) mukaan lasten tunteet voivatkin vaihdella nopeasti äärimmäisyydestä toiseen, mikä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät ne olisi aitoja.

Useimmat lapset kokivat sijaissisarouden tuntuvan ihan hyvältä, ja kaikki sijaissisarukset kertoivat pitävänsä sijoitetusta lapsesta. Lienee kuitenkin syytä huomioida, että pitämiskysymys esitettiin siinä muodossa, että siihen oli helppo vastata myöntävästi. Joka tapauksessa lapset olivat tyytyväisiä, että sijoitetut lapset pääsevät oikeaan perheeseen esimerkiksi lastenkodin sijaan ja että he saavat olla siskona tai veljenä sijoitetuille lapsille. Yksi lapsi totesi, että *”on se sillee niinku vähän jännää et näin ku siinä sit on joku outo tai niinku semmonen tulee sit siihen joku vieras ja senkaa pitää heti alkaa niinku elämään siinä”* (T, 8) kuvatessaan tuntemuksiaan sijaissisarouden alkuajoilta. Kaikkineen sijaissisarouden herättämien tunteiden kuvaaminen koettiin varsin hankalaksi, eivätkä kaikki lapset osanneetkaan kuvailla tunteitaan ainakaan suoranaisesti. Myös itsensä arvioiminen sijaissisaruksesta, sijoitetun lapsen näkökulmasta, osoittautui melko haastavaksi. Useimmiten arveltiin, että sijoitetut lapset pitävät sijaissisaruksiaan tilanteesta riippuen välillä mukavina ja kivoina ja välillä taas ärsyttävinä. Useimmat sijaissisarukset uskoivat sijoitetun lapsen pitävän heistä, vaikka senkin nähtiin olevan tilanteesta riippuvaista. Itseään sijaissisarukset kuvailivat esimerkiksi huolehtivaisiksi, ajattelevaisiksi, kilpailunhaluisiksi ja opastavaisiksi.

Sijaissisarussuhteen emotionaalista voimakkuutta selvitin kysymällä, miltä sijaissisaruksesta tuntuu, jos joku loukkaa tai kiusaa sijoitettua lasta. Lähes kaikki kertoivat sen tuntuvan pahalta ja ikävältä, ja kaikki sanoivat puuttuvansa tilanteeseen ja puolustavansa sijoitettua lasta.

*”pahalta... menisin varmaan väliin”* (T, 8)

*”mä puolustan aina sitä”* (P, 6)

*”no silloin mie suutun... mä meen silloin väliin vaikka mulla ois itte niinku solmussa välit sisaruksen kanssa. mutta mä meen ite väliin... mä oon kyllä valmis ollu niinku sanomaan vastaan”* (T, 15)

Vastaukset viittaavatkin siihen, että sijaissisarussuhteessa olisi paljon lämpimiä tunteita. Toisaalta on mahdollista, että lapset kertoivat sijoitetun lapsen joutumisen kiusaamisen kohteeksi tuntuvan pahalta, koska niin kuuluu vastata ja se on sosiaalisesti hyväksyttävää.

Suhteen emotionaalisesta voimakkuudesta kertoo myös se, että kaikki sijaissisarukset kertoivat pitävänsä sijoitettuja lapsia oikeina siskoinaan ja veljinään.

*”no kyl mä piän sitä sillee niinku siskona” (T, 8)*

Yksi lapsista kuitenkin mainitsi, että sijoitettu lapsi tuntuu samanaikaisesti sekä siskolta että vieraalta. Tunteiden ristiriitaisuutta ja määrittelyn vaikeutta kuvaa edelleen se, että sijaissisarukset kertoivat puhuvansa esimerkiksi kavereilleen puoliveljistä ja – siskoista tai veli- ja siskopuolista ja joskus myös sijoitetuista lapsista tai sijaislapsista.

*”se on mun veli tai sillee... jossain oikeestaan mä sanon että ne on puoliveljiä tai sillee, ettei oo ihan, se on aika, aika yleinen jos joku kysyy tarkalleen” (P, 14)*

Muutama lapsi myös totesi, että kavereille on helpompi puhua adoptiolapsista, sillä se on käsitteenä heille tutumpi. Toisaalta lapset sanoivat, että näin he toimivat vain tilanteissa, joissa heiltä vaaditaan tarkennusta ja kysytään, onko sijoitettu lapsi todella heidän oikea sisaruksensa. Mielenkiintoista on, että yksi lapsista totesi puhuvansa kavereilleen velipuolista, vaikka *”kyl mä sen niinku ajattelen eri tai siis ajattelen sen niin mutta periaatteessa tuntuu vähän erilaiselta, että ne ois niinku melkein oikeita veljiä” (P, 15).*

## **7.3 Leikki on lapsen työtä**

### **7.3.1 Arjen yhdessäoloa**

Lähes kaikki sijaissisarukset kertoivat viettävänsä paljon aikaa sijoitetun lapsen kanssa. Useimmat haastateltavista myös kokivat yhteisen ajan riittäväksi, sillä ainoastaan yksi heistä toivoi lisää yhteistä aikaa. Yksi sijaissisarustus puolestaan kaipasi enemmän omaa aikaa ja rauhaa, mutta sanoi, ettei halua kertoa tätä sijoitetulle lapselle, jotta ei pahoita tämän mieltä. Pääosin yhdessä oloa kuvattiin kivaksi ja yhteisen ajan kerrottiin koostuvan erilaisista leikeistä ja peleistä, television ja elokuvien katselusta sekä juttelusta. Lisäksi yhdessä voidaan urheilla, piirtää, sauna, lukea tai värkätä mopojen parissa. Osa sijaissisaruksista myös kertoi tekevänsä sijoitetun lapsen kanssa asioita, joita ei tee kenenkään muun kanssa. Tällaisiksi mainittiin esimerkiksi erilaiset tanssi- ja musiikkiesitykset sekä pyöräretket. Yhdessä tehtävät asiat näyttävät olevan myös vuodenajasta riippuvaisia; talvella ollaan lumisotaa ja käydään luistelemassa, kun taas kesällä rakennetaan majaa ja ollaan vesisotaa. Useimmat sijaissisarukset myös kertoivat, että heillä on tai on aiemmin ollut jokin yhteinen harrastus sijoitetun lapsen kanssa. Mikäli sellaista ei ollut, sitä ainakin toivottiin.

Myös kotitöiden tekeminen näyttää olevan osa arjen vuorovaikutusta ja yhdessäoloa. Lapset kertoivat, että kotityöt on jaettu tasaisesti heidän ja sijoitettujen lasten kesken. Lapset siivoavat, tekevät pyykkihommia ja puutoita sekä suorittavat kotieläinten hoitoon liittyviä askareita. Niin ikään opettaminen ja auttaminen ovat osa lasten välistä vuorovaikutusta. Sijaissisarukset kertoivat opettavansa sijoitetuille lapsille muun muassa erilaisia pelejä ja leikkejä, siivousta, ajanmääreitä ja auttavaisuutta etenkin, jos he ovat iältään sijoitettuja lapsia vanhempia. Yksi haastateltavista myös totesi, että pyrkii arjen vuorovaikutuksessa toimimaan esimerkkinä sijoitetuille lapsille, esimerkiksi käyttämällä pyöräilykypärää pyöräillessään.

Auttamista nähtiin tapahtuvan sen sijaan useimmiten läksyjen parissa. Kuten seuraavista sitaateista nähdään, sijaissisarussuhteessa auttamisesta kerrottiin myös hyvin konkreettisten esimerkkien kautta.

*”no just siinä et niinku jossain pienessä tilassa on joku tavara ja sitte hakee sen sieltä” (T, 8)*

*”ja sitte kerran mä autoin vähän ku se piirsi, se meni pilalle ihan kauheesti. sit mä autoin sitä siinä vähäsen ja sit se jatko siitä uuestaan ja...niin ja sitte mä kerran ku se tota, me laskettiin pulkkamäkee ja sit se oli ihan väsynyt sit mä tota niin vedin sen pulkan ylös et se oli kyydissä siinä” (T, 11)*

Nordenfors (2006, 126) on nimennyt ilmiön huolehtimiseksi ja vastuuksi, ja toteaa sen ilmenevän arjessa muun muassa juuri sijoitetun lapsen konkreettisena käytännön auttamisena.

Osan mielestä sijoitettujen lasten kanssa tehtävät asiat ovat ehdottomasti samankaltaisia kuin biologisten sisarustenkin kanssa tehtävät, mutta osan mielestä eroja on havaittavissa. Leikit voivat olla erilaisia ja sijoitettujen lasten kanssa saatetaan puhua eri asioista kuin biologisten sisarusten kanssa.

Vertailtaessa yhdessäoloa kavereiden ja sijoitettujen lasten kesken, niin ikään osa lapsista koki, että yhdessä tehtävät asiat ovat erilaisia, kun taas osan mielestä ne ovat samanlaisia. Eroa saattoi olla esimerkiksi leikeissä. Lisäksi mainittiin, että sijoitettujen lasten kanssa eletään kotona tavallista arkea, kun puolestaan yhdessäolo kavereiden kanssa koetaan jol-

lain tapaa perusarjesta poikkeavaksi. Sijaissisarukset kertoivat viihtyvänsä sekä kavereiden että sijoitettujen lasten seurassa, mutta etenkin vanhimmat tutkimukseen osallistuneet kokivat kavereiden seuran hyvin tärkeäksi. Monilla sijaissisaruksilla ja sijoitetuilla lapsilla on myös yhteisiä kavereita, jolloin yhteistä aikaa voidaan viettää samanaikaisesti sekä sijoitettujen lasten että kavereiden parissa.

Enin osa sijaissisaruksista kertoi puhuvansa sijoitetulle lapselle luottamuksellisista asioista. Heistäkin osa kuitenkin kertoi puhuvansa etenkin kielteisistä asioista mieluummin kavereilleen, sillä sijoitettuja lapsia ei haluta huolestuttaa omilla murheilla. Myönteisistä asioista sen sijaan kerrotaan molemmille. Ylipäätään sijoitettujen lasten kanssa käytävät keskustelut ovat osin samansisältöisiä ja osin erisisältöisiä kuin kavereiden kanssa käytävät keskustelut. Osa sijaissisaruksista on myös sitä mieltä, ettei puhu luottamuksellisista asioista sijoitetuille lapsille lainkaan. Heistä osa keskustelee mieluummin kavereiden kanssa, mutta osa ei halua purkaa sydäntään kenellekään. Kavereiden kanssa keskustelemista perusteltiin muun muassa sillä, ettei sijoitettuun lapsen voi luottaa. Lisäksi yksi lapsi mainitsi, että juuri tässä näkyy se, ettei olla niin läheisiä. Sijoitettujen lasten ja biologisten sisarusten välillä eroa ei sen sijaan juuri kerrottu olevan. Ainostaan yksi haastateltava kertoi puhuvansa luottamuksellisista asioista biologiselle sisarukselleen, mutta ei sijoitetulle lapselle.

Niin ikään tavaroiden jakaminen näyttäisi olevan osa arjen vuorovaikutusta. Lähes kaikkien sijaissisarusten mukaan heillä on yhteisiä tavaroita, joita jakavat sijoitettujen lasten kanssa. Tällaisia ovat esimerkiksi tietokoneet, televisiot, pelikonsolit sekä erilaiset pelit, dvd:t ja levyt. Kuten seuraavista sitaateista näkyy, melkein kaikilla sijaissisaruksilla oli kuitenkin myös tavaroita, jotka he kokivat itselleen niin tärkeiksi, etteivät halunneet jakaa niitä kenenkään kanssa.

*”no mun kaikki parhaimmat, koko taistelulaatikko ja gormiittilaatikko” (P, 6)*

*”mp3 ja ehkä noi jotenkin noi julisteet on sellasia että niihin ei saa koskea millään tavalla” (T, 15)*

*”varmaan lähinnä mun vaatekaappi ja sitte sängyssä niinku mun sänky ja pöydällä jotkut tavarat mitä siinä nyt onkaan sitte” (P, 15)*

### 7.3.2 Riidat ja konfliktit

Lapset kertoivat, etteivät riitele sijaissisarussuhteessaan usein. Myös Höjerin (2007, 78) tutkimuksen mukaan useimmat sijaissisarukset kertovat riitelevänsä sijoitetun lapsen kanssa vain harvoin tai ei koskaan. Hänen tutkimuksessaan riidoista ja konflikteista kertoivat eniten nuorimmat tutkimukseen osallistuneet, mutta tässä tutkimuksessa sellaista ei havaittu. Toisaalta on huomioitava, että vanhimmat haastateltavat kyllä mainitsivat, että nuorempana riitelyä esiintyi enemmän kuin nykyään. Yksi lapsista totesikin, että *”sillä vaan testailtiin varmaan”* (P, 14). Aiemmin riidat myös olivat olleet fyysisempiä.

*”no kyllä varmaan pienempinä mutta nykyään niin ku en mä oikeestaan riitele koskaan... no sillon pienempänä niin ehkä jotain sellasta...niinku jos vaikka ulkona oli niin jotain tönittiin tai jotain”* (P, 15)

Yleensä riidat saavat alkunsa erimielisyyksistä ja aloittaja voi olla kuka vaan. Pari lasta kuitenkin koki, että riitelyn aloittaa aina sijaissisarussuhteen nuorempi osapuoli, vaikka Cicirelli (1985, 201) on todennut, että aggressiivisen käyttäytymisen aloittaa usein suhteen vanhempi osapuoli. Tässä tutkimuksessa riitojen syiksi nähtiin lisäksi se, että sijoitettu lapsi hännää ja juoksee tai se, kun menee toisten riidan väliin ja ajautuukin itse riitelyyn mukaan. Muutama lapsi myös kertoi, että useimmiten riidat syntyvät leikeissä.

Sijaissisarukset kertoivat riitelevänsä esimerkiksi soittamalla suuta, väittelemällä, huutamalla, lyömällä, potkimalla tai olemalla hiljaa ja mököttämällä.

*”yhen kerran mä riitelin niin pahasti tota isoveljen kanssa että me otettiin kumpikin hiuksistamme, toisiamme hiuksista kii... ja sitte lähettiin vä niinku painimaan tyyliin melkein lattialle... ja no en mä sitten muuten, muuten se on sitte sitä sanaharkkaa”* (T, 15)

*”joskus me vaan väitellään vaikka kuinka kauan, niin kauan että toinen antaa periks...sit me vaan, sit me vaan riidellään vaan jotenki esim. huuetaan tai sit me vaan oll, kumpikin mököttää jossaki eikä puhu toisilleen”* (T, 11)

*”no yleensä jos riitelee niin sitte se lyö ja sitte se menee piiloon”* (P, 10)

Riitatilanteissa siis käytetään sekä verbaalista että toiminnallista vuorovaikutusta aivan kuten tunteiden ilmaisussa ylipäätään. Korostuneimpia ovat kuitenkin verbaaliset yhteenotot.

Fyysisestä riitelystä kertoivat enemmän pojat kuin tytöt, vaikka toisaalta näin pienen haastateltavien joukon kesken vertailu on hankalaa.

Riitojen sopiminen tapahtuu yleensä pyytämällä anteeksi tai vanhemman väliintulon jälkeen, vaikka Högländer-Tamminen (2001, 16) on todennut, että vanhempien puuttuminen lasten riitelyyn voi joskus jopa lisätä riitelyä. Hän korostaa, että mikäli vanhemmat jatkuvasti puuttuvat riitelyyn, lapset eivät saa mahdollisuutta opetella keskenään riitojen ratkaisua. Tässä tutkimuksessa lapset myös totesivat, että joskus riita voidaan sopia vain unohtamalla koko asia tai halaamalla sovinnon kunniaksi.

#### **7.4 Mitä isot edellä, sitä pienet perässä**

Lapset kertoivat, että sijaissisarussuhteessa komentelu ja määräily ovat useimmiten molempinpuolisia. Välillä myös totellaan ja välillä ei. Näyttäisi siltä, että ikä on komentamisen ja määräilyn suhteen merkittävämpi tekijä kuin se, kumpi on perheen biologinen lapsi ja kumpi sijoitettu lapsi. Suhteen vanhemmat osapuolet nimittäin kertoivat komentelevansa enemmän kuin nuoremmat osapuolet. Myös Dunn (1984, 63–64) on selvittänyt, että esikoiset nähdään usein sisarusuhteen komentelevina ja määräilevinä osapuolina. Eniten komentelua kerrottiin esiintyvän, jos toisen huomataan tekevän jotain omasta mielestä luvaton. Lisäksi komentelua saattaa aiheuttaa esimerkiksi sijoitetun lapsen vilkkaus tai kotitöiden tekemättä jättäminen.

Kuten jo vuorovaikutuksesta ja arjen yhdessäolosta kertovassa luvussa esitettiin, on kotitöiden tekeminen jakautunut tasaisesti sijaissisarusten ja sijoitettujen lasten kesken. Niin ikään lähes kaikki haastateltavat kokivat, että auttajan roolissa toimivat sekä he itse että sijoitetut lapset, vaikka Cicirelli'n (1985, 204) mukaan auttajan rooli kuuluu useimmiten suhteen vanhemmalle osapuolelle. Tämän tutkimuksen, kuten myös Cicirelli'n (1985, 202–203) mukaan opettajan roolissa sen sijaan toimii useimmiten sijaissisarukset, joka yleensä on myös iältään sijoitettua lasta vanhempi. Tässäkin yhteydessä roolijaon suhteen merkittävämpää näyttää olevan siis ikä, kuin se, kumpi on biologinen lapsi ja kumpi sijoitettu lapsi.

Mielenkiintoista on, että sijoitettua lasta ei nähty kovinkaan usein opettajan roolissa, mutta silti sijaissisaruksen rooliin oppiminen liittyy hyvin merkittävästi. Sijaissisarukset nimittäin



kokivat, että ovat sijoitetun lapsen perheeseen tulon myötä oppineet useita asioita, mutta ne eivät ole sellaisia, joita heille olisi aktiivisesti opetettu. Sijaissisaruksena toimimisen myötä he ovat oppineet muun muassa lastenhoitoa, sosiaalisuutta ja tavaroiden jakamista. Lisäksi on opittu tuntemaan erilaisia ihmisiä, yritteliäisyyttä ja periksi antamattomuutta. Yksi poika myös mainitsi, että sijaissisaruksena on oppinut ”*sen että on helpompi, helpompi elää ja olla ku ei mihinkään rupee ryyppäämään tai mitään ja pysyy väleissä muitten kanssa ja sellasta*” (P, 15).

Lapset pohtivat haastatteluissa myös sijoitetun lapsen ja sijaissisaruksen roolin eroa ja etenkin sitä, missä asioissa erot perheen arjessa näkyvät. Parin lapsen mielestä rooleissa ei juurikaan ole eroa, mutta muiden mukaan eroja sen sijaan on havaittavissa. He kutsuvat vanhempia eri nimillä, sijoitettu lapsi ei ole välttämättä mukana kaikilla perheen matkoilla ja sijoitettu lapsi ei aina osaa tai tiedä kaikkia perheen sääntöjä. Kun määriteltiin perhettä ja perherooleja, merkittävimpinä eroina biologisen lapsen ja sijoitetun lapsen välillä nähtiin kuitenkin erot ulkonäöissä ja luonteenpiirteissä sekä siinä, että sijaissisarus saa usein isompia ja kalliimpia lahjoja ja hänellä on ylipäätään tavaraa ja omaisuutta sijoitettua lasta enemmän.

*”meillä on aika eriväriset tukat”* (P, 6)

*”äiti ja isä ostaa jotain isompia lahjoja ja tälle”* (T, 8)

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että isosisaruksen ja pikkusisaruksen väliset erot näkyvät parhaiten hyvin konkreettisissa asioissa. Suhteen vanhempi osapuoli on fyysisesti isompi, vahvempi ja taitavampi ja hän osaa enemmän asioita. Oletettavasti juuri siksi hänet myös nähdään useammin opettajan roolissa. Lisäksi kuten jo aiemmin on todettu, vanhemmat sisarukset komentelevat ja määräilevät nuorempia enemmän. Iso- ja pikkusisarukset myös leikkivät keskenään erilaisilla leluilla, ja kuten yksi haastateltava totesi, *”niillä on semmosia kaikkia kirjoja missä on älyttömästi kuvia ja mulla on sitte melkein pelkkää tekstikirjoja”* (T, 8) kuvatessaan lasten lukemien satukirjojen eroavaisuuksia. Niin ikään lasten ikä voi vaikuttaa vanhempien päätöksiin ja siihen, kenen seurassa haluaa aikaansa viettää. Yksi lapsi myös mainitsi, että vanhimpana lapsena pyrkii näyttämään esimerkkiä nuoremmille.

Sijaissisaruksen roolissa joutuu myös pohtimaan, miten kertoa uudesta perheenjäsenestä esimerkiksi kavereilleen ja tätä seikkaa on käsitelty jo tunteista ja sijoitettuun lapseen kiintymisestä kertovassa luvussa. Niin ikään tulosluvun alussa keskusteltiin sijoitusprosessiin läheisesti liittyvästä muutoksesta ja siihen sopeutumisesta. Sijaissisaruksen rooli voidaan-kin nähdä myös eräänlaisena sopeutujan roolina, sillä sijoituksen myötä perheen arjessa on voinut tapahtua useita muutoksia, joihin sijaissisaruksen on täytynyt sopeutua. Lisäksi on havaittavissa, että yksi sijaissisaruksen rooliin liittyvä asia on vastuunkanto sijoitetuista lapsista. Toisaalta, kuten jo aiemmin todettiin, eivät kaikki sijaissisarukset kertoneet kokevansa olevan vastuussa sijoitetuista lapsista.

## 7.5 Minkämoinen puu, semmoset oksat

Sijaissisaruksista enin osa koki, että sijoitettu lapsi saa vanhemmilta heitä enemmän huomiota.

*”no siinä on se huomio-ongelma... se ku se vie kaiken huomion... sillee että se vaan, sitä vaan kuunnellaan jotenki eniten” (P, 6)*

*”joskus tuntuu siltä että toi saa iskäältä enemmän huomioo joskus joissaki asioissa, sillee niinku arkisessa sillee elämässä jotenki” (P, 15)*

Osan mielestä huomio kuitenkin jakautui tasapuolisesti.

*”ne saa niinku oman osansa siitä ja mä oon mielelläni niinku antamassa oman osani niinku niille että... mun mielestä ihan tasapuolisia ovat” (tarkoit-  
taen vanhempiaan) (T, 15)*

Vaikka useimmat sijaissisarukset kokivat, että vanhempien huomio kohdistuu enemmän sijoitettuun lapseen, pitivät kaikki lapset vanhempiaan kokonaisuudessaan tasapuolisina. Myös riitatilanteissa vanhemmat koettiin tasapuolisiksi. Pari sijaissisarusta lisäksi mainitsi, että välillä huomiota saa enemmän sijoitettu lapsi ja välillä itse sijaissisarus.

Vaikka useimmat sijaissisarukset olivat kokeneet, että sijoitettu lapsi vie vanhemmilta enemmän huomiota, ei kukaan heistä ollut puhunut asiasta kenellekään. Myös tässä yhteydessä voidaan ottaa esille Höjerin (2007, 78) ja Ketolan (2005, 22) havainnot siitä, etteivät sijaissisarukset halua vaivata vanhempiaan omilla ongelmillaan ja tukahduttavat sijoituk-

seen liittyviä kielteisiä tunteita. Toisaalta kuten edellä esitetystä sitaatista ilmenee, osa sijaissisaruksista oli myös mielellään jakamassa vanhempiansa huomiota sijoitetun lapsen kanssa, eikä välttämättä siksi kokenut tarvetta puhua siitä kenellekään. Lisäksi yksi haastateltavista totesi, että *”ku mä tiän et se on huono asia niin ei se siks tunnu yhtään pahalta* (P, 6) kuvatessaan ajatuksiaan tilanteista, joissa sijoitettu lapsi saa vanhemmilta enemmän huomiota käyttäytymällä huonosti. Yksi lapsi myös mainitsi, että *”se on niinku tavallaan ärsyttäny mut silti mä oon niinku sillee että no että ei se nyt varmaan saa ihan kauheesti sitä enemmän huomiota, varmaan ihan yhtä paljon saadaan. mut sit se vaan tuntuu ihan kauheesti siltä ja sit se ärsyttää”* (T, 11). Myös Ollonqvist ja Saranpää (2001, 11) ovat todenneet, että lapset voivat kokea suosimista ja eriarvoista kohtelua esiintyvän, vaikka sitä ei vanhempien käyttäytymisessä olisikaan.

Sijaissisarukset kertoivat, että pääosin heillä ja sijoitetuilla lapsilla on samat säännöt, pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta, ja kaikkineen vanhempien lapsiin kohdistamat vaatimukset ja odotukset koettiin tasavertaisiksi. Useimmat lapset olivat sitä mieltä, etteivät sijoitettujen lasten elämänhistoria ja menneisyys vaikuta siihen, miten vanhemmat kohtelevat sijoitettua lasta. Pikemminkin kohteluun nähtiin vaikuttavan nykyhetken ja sijoitettujen lasten tämän hetkisen elämäntilanteen. Muutama sijaissisarukset kuitenkin mainitsi sijoitettujen lasten taustojen vaikuttavan vanhempien kohteluun ja totesi, että vanhemmat joutuvat esimerkiksi komentamaan sijoitettuja lapsia enemmän.

Kokonaisuutena vaikuttaa siltä, että vanhemmat voivat omalla, lasten tasavertaisella kohtelullaan vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka tasavertaiseksi sijaissisarussuhde kaikkineen muodostuu. Tämän ovat todenneet myös Ollonqvist ja Saranpää (2001, 7) mainitessaan, että vanhemmat tuovat omat tietoiset ja tiedostamattomat sisaruskokemuksensa nykyperheeseensä ja toiminnallaan vaikuttavat omien lastensa sisarussuhteiden kehittymiseen. He korostavat, että sisarussuhteita helpottaa, jos vanhemmat pystyvät luomaan tyydyttävän suhteen jokaiseen lapseen. Todennäköisesti sijaissisarussuhteestakin muodostuu sitä läheisempi, mitä tasapuolisempi lasten kokemus vanhempien kohtelusta on (ks. Högländer-Tamminen 2001, 16).

## 8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

### 8.1 Mahdollisuuksia ja voimavaroja, uhkia ja stressitekijöitä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaista sijaissisaruus perheen biologisen lapsen näkökulmasta on. Erityisesti huomiota kiinnitettiin suhteessa koettuihin tunteisiin, vuorovaikutukseen ja rooleihin. Lisäksi tutkittiin, miten lapsen kokemus vanhempien tasapuolisuudesta määrittää sijaissisarussuhdetta. Näitä selvittämällä pyrittiin myös hahmottamaan, mikä sijaissisaruuksessa koetaan mahdollisuudeksi ja voimavaraksi ja mikä vastaavasti uhka- ja stressitekijäksi. Lapsuustutkimuksen hengen mukaisesti tarkoituksena oli saada lapsen oma ääni kuulumaan (ks. esim. Miettinen & Väänänen 1998, 67–69; Strandell 1992, 20).

Tässä tutkimuksessa selvisi, että sijaissisarussuhde on perheen biologisten lasten näkökulmasta hyvin monivivahteinen ja – ulotteinen suhde. Siihen sisältyykin niin sekä mahdollisuuksia että voimavaroja kuin uhkia ja stressitekijöitä. Useat suhteessa ilmenevät ja siihen vaikuttavat seikat voivat myös toimia samanaikaisesti sekä myönteisinä että kielteisinä, tilanteesta ja tapauksesta riippuen. Niin ikään selvisi, että kaikki McHalen (2006, 128–129) sisarussuhteista löydettävät kolme tärkeää ulottuvuutta, tunteet, vuorovaikutus ja roolijako, ovat löydettävissä myös sijaissisarussuhteista. Sijaissisarussuhteissa niihin vain sisältyy vielä tiettyjä erityispiirteitä.

*Sijoitusprosessiin liittyvät näkemykset.* Useimmat sijaissisarukset kertoivat muistavansa sijoitetun lapsen perheeseen tulosta ja siihen valmistautumisesta jotain, vaikka kokonaisuudessaan sijoitushetken tapahtumia ei juuri osattu kuvailla. Enin osa lapsista koki, että oli saanut sijoitukseen liittyvää ennakkotietoa tarpeeksi ja enimmäkseen asiasta oli keskusteltu vanhempien kanssa. Mielenkiintoinen ja mielestäni tärkeä havainto on, ettei kukaan sijaissisaruksista maininnut sijaisperheiden valmennuksen merkityksestä mitään. Siksi voidaankin todeta, että tulevaisuudessa myös sijaissisarusten valmennukseen olisi panostettava aiempaa enemmän. Ovathan he merkityksellisessä asemassa jo pelkästään sijoituksen onnistumisen tai epäonnistumisen kannalta (ks. Younes & Harp 2007, 25). Huono tai puutteellinen sijoitukseen valmistautuminen voi olla sijaissisarukselle hyvinkin haastavaa, ja muodostua yhdeksi sijaissisaruuksien stressitekijäksi.

Hyvä valmistautuminen sen sijaan antaa hyvän pohjan koko sijoitukselle ja voi toimia sijaissisarouden tärkeänä voimavarana.

Sijoitettujen lasten elämänhistoria ja sijaissisarusten tiedot siitä voidaan puolestaan nähdä sekä sijaissisarouden stressitekijänä että voimavarana. Stressitekijänä se voidaan nähdä, koska sijoitettujen lasten aiempien elämäkokemusten kuuleminen voi olla pelottavaa ja hämmentävää, eikä sijaissisarustus välttämättä tiedä, kenelle kertoa ajatuksistaan. Kaskela (2009, 10) onkin todennut, että sijaissisarukset tasapainoilevat usein erilaisten lojaliteettiristiriitojen kanssa. Höjer (2007, 81) puhuu lisäksi niin sanotusta viattomuuden menettämisestä, sillä nuoret lapset voivat joutua kuulemaan asioita, joiden käsittelyyn heidän kognitiivinen kapasiteettinsa ei riitä. Voidaan puhua myös jopa myötätuntostressistä – ja uupumisesta tai sijaistraumatisoitumisesta (ks. Koskinen 2009; Toivola 2004).

Näiden käsitteiden käyttö sijaissisarouden yhteydessä näyttää kuitenkin tämän tutkimuksen valossa liioitellulta, sillä vain pieni osa tutkimukseen osallistuneista koki pelkoa sijoitetun lapsen elämänhistoriaan liittyen. Joka tapauksessa ilmiö näyttäisi olevan sijaissisarouteen jossain määrin liittyvä. Sijoitetun lapsen aiemmista elämäkokemuksista kuuleminen voi olla stressaavaa myös, koska sijaissisarustus ei aina tiedä, voiko luottaa sijoitetun lapsen kertomaan. Niinpä sijoitettujen lasten valehtelu ja satuilu voi muodostua yhdeksi sijaissisarouden stressitekijäksi (ks. Höjer 2007). Voimavarana aiemmista elämäkokemuksista kuulemista voidaan sen sijaan pitää sen perusteella, että niiden kuuleminen auttaa sijaissisaruksia ymmärtämään sijoituksen perusteita. Myös Younes ja Harp (2007, 37) ovat todenneet sijaissisarusten toivovan, että vanhemmat keskustelisivat avoimesti heidän kanssaan ja auttaisivat näin ymmärtämään sijoituksen perusteita. Niin ikään he ovat todenneet, että lapset haluavat olla mukana vaikuttamassa sijoituspäätökseen, vaikka tämän tutkimukseen mukaan kaikilta lapsilta ei ollutkaan kysytty mielipidettä sijaisperheeksi ryhtymisestä.

Yksi sijaissisarouteen läheisesti liittyvä seikka näyttää olevan muutos, joka voidaan niin ikään nähdä sekä mahdollisuutena että uhka- ja stressitekijänä. Sijoitetun lapsen perheeseen tulon myötä sijaissisarukset joutuvat sopeutumaan useisiin erilaisiin muutoksiin, jotka voivat heidän näkökulmastaan olla myönteisiä tai kielteisiä. Myönteiset muutokset luonnollisesti toimivat mahdollisuuksina ja voimavaroina ja kielteiset puolestaan uhka- ja stres-

sitekijöinä. Tässä tutkimuksessa esille tulleet muutokset liittyivät muun muassa perhekkoon muutokseen, sääntöjen lisääntymiseen sekä tilan ja oman rauhan vähenemiseen.

Muutokseen sopeutumisen myötä on mielestäni aihetta pohtia sijaissisaruuutta niin sanotun sopeutujan identiteetin valossa (ks. myös Inkilä 2000; Kinnunen 2008). Ritala-Koskisen (1993, 119–121) mukaan käsite sopeutujan identiteetti voidaan liittää uusperheen lapsiin, kun puhutaan lapsista suhteessa uuteen perheeseen ja muuttuneisiin perhesuhteisiin. Käsite on kuitenkin perusteltua laajentaa myös sijaissisaruksia koskevaksi, sillä sijaisperheissä ollaan kosketuksissa osin samojen kysymysten kanssa kuin uusperhetilanteissakin. Sopeutujan identiteetissä lasten sopeutumista ei aseteta kyseenalaiseksi, vaikka sopeutumisen ei nähdä myöskään tapahtuvan hetkessä. Silti sopeutuminen liitetään lapsiin ikään kuin kategorisena ominaisuutena; lapset kyllä sopeutuvat. Toisaalta on kuitenkin aiheellista esittää, ettei sopeutujan identiteetti ole sidoksissa vain uusperheen tai sijaisperheen lapsiin. Yhtäläillä sopeutumista vaaditaan aina perhesuhteiden muuttuessa, esimerkiksi kun perheeseen syntyy uusi lapsi. Tässäkin tutkimuksessa osa lasten kertomista muutoksista oli sellaisia, joihin sopeutumista heiltä olisi vaadittu, vaikka perheeseen olisi syntynyt biologinen lapsi, eivätkä perhesuhteet olisi muuttuneet sijoituksen myötä.

*Sijaissisaruus tunteina.* Sijaissisarussuhteessa niin myönteisiä kuin kielteisiä tunteita ilmaistaan toiminnan ja sekä verbaalisen että non-verbaalisen viestinnän kautta. Tunteiden ilmaisun osalta sijaissisarussuhde näyttäisikin olevan Cicirellin (198, 180) kuvaama vuorovaikutuksen kokonaisuus, johon sisältyy juuri edellä mainitut toiminta ja sekä verbaalinen että non-verbaalinen viestintä. Yksi sijaissisaruuuteen liittyvä mahdollisuus myös kytkeytyy tilaisuuteen oppia tunteiden ilmaisua ja ylipäättään vuorovaikutusta muiden samanikäisten kanssa. Erityisten merkityksellistä tämä on silloin, jos lapsella ei muuten ole sisaruksia tai jos yhteydenpito ikätovereihin on rajoittunutta.

Tutkimuksen perusteella sekä kateellisuus, epävarmuus että vastuu näyttävät kukin ainakin osittain lukeutuvan sijaissisaruuuden perustunteisiin. Niistä kateellisuus voidaan nähdä enemmänkin stressitekijänä ja sekä vastuu että epävarmuuden tunne niin mahdollisuutena kuin stressitekijänä. Kateellisuutta näyttää aiheuttavan eniten materian epätasainen jakautuminen lasten kesken, sillä useimmiten kateellisuuden kerrottiin johtuvan tavaroista ja siitä, että toinen saa jotain enemmän. Vanhempien huomion ja suosion kilpailusta ei juuri

kerrottu, vaikka Laurila (1993, 163) on todennut sisaruskateuden näkyvän juuri siten. Toisaalta kuten Laurilakin on sanonut, on mahdollista, että lapset osittain kielsivät etenkin oman kadehtimisensa, mutta avoimemmin kertoivat sijoitetun lapsen kateellisuudesta heitä kohtaan. Ylipäättään vaikuttaa kuitenkin siltä, että sijoitettujen lasten kadehdinta sijais-sisaruksia kohtaan olisi näkyvämpää kuin toisinpäin tapahtuva kadehdinta, vaikka onkin huomioitava, että tässä tutkimuksessa haastateltiin vain suhteen toista osapuolta. Höjer (2001, 152–153) arvelee tämän johtuvan siitä, että sijaissisaruksilla on itsestään selvä ja varma paikka perheessä, kun taas sijoitetun lapsen asema on epävarmempi. Siksi sijoitetut lapset voivat osoittaa hyvinkin kateellista käytöstä sijaissisarustaan kohtaan. Olipa kateellisuus kumman puolelta tahansa tapahtuvaa, voi se liian pitkälle vietyinä toimia sijaissisaruu-  
dessa vakavana stressitekijänä ja uhkana. Tässä tutkimuksessa sellaisesta ei kuitenkaan saatu viitteitä.

Kuten Höjerkin (2001, 145) on todennut, näyttää sijaissisaruu-teen liittyvän tietynlainen epävarmuus siitä, kuinka pitkään sijoitettu lapsi elää perheessä. Kielteisessä mielessä epävarmuuden tunnetta voidaan pitää sijaissisaruu-  
den stressitekijänä, sillä tässä tutkimuksessa osaa sijaissisaruksista pelotti sijoitetun lapsen lähtö perheestä. Toisaalta pari lasta näki tämän myös mahdollisuutena, sillä heidän mielestään sijoitetun lapsen lähtö perheestä on hyvä asia silloin, kun se liittyy aikuistumiseen ja itsenäistymiseen.

Tässä tutkimuksessa suurin osa lapsista koki, ettei joudu kantamaan vastuuta sijoitetuista lapsista, vaikka toiset myös näkivät itsensä vastuunkantajan roolissa. Vastuunkanto sijoite-  
tuista lapsista voidaankin nähdä sekä mahdollisuutena että stressitekijänä. Mahdollisuus se on silloin, kun sijaissisaruu-  
s ei koe sitä taakaksi, ja kantaa vastuuta sopivassa määrin, mielellään. Stressitekijäksi vastuunkanto voi muodostua puolestaan silloin, jos se tuntuu lap-  
sesta itsestään raskaalta.

Kaikkineen lapset kokivat olevansa sijaissisaruu-  
suhteeseensa tyytyväisiä, vaikka sijaissisaruu-  
teen liitettiin sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. Parasta sijaissisaruu-  
dessa koeti-  
tiin olevan vilkkaampi perhe-elämä ja uusien leikkikaverien saaminen, ja ikävintä taas si-  
joitetun lapsen huono käytös ja vanhemmilta saadun huomion ja ajan väheneminen. Aikai-  
semmissa tutkimuksissa on havaittu sama ilmiö kuin tässäkin eli lapset kuvailevat sekä po-  
siitivisia että negatiivisia puolia sijaissisaruu-  
teen liittyen. (Nordenfors 2006; Höjer 2007;

Younes & Harp 2007.) Sijaissisaruiden myönteiset puolet on luonnollisesti luokiteltavissa sijaissisaruiden mahdollisuuksiksi ja voimavaroiksi ja kielteiset puolet vastaavasti uhkiksi ja stressitekijöiksi.

Tutkimuksen mukaan sijaissisarukset pitävät sijoitettua lasta osana perhettään, vaikka toisaalta havaittavissa on myös perheen määrittelyn vaikeus. Ketä perheeseen todella kuuluu ja mikä sijoitetun lapsen asema perheessä on? Perhesuhteiden neuvoteltavuus siis näyttäisi liittyvän läheisesti sijaissisaruuksiin ja jopa sijaissisarusten arkeen. Sijaissisarussuhde voidaan neuvotella eri tilanteissa eri tavalla ja lapset joutuvat esimerkiksi pohtimaan, miten kertovat sijoitetusta lapsesta kavereilleen ja määrittävät suhteensa häneen. Sijaissisarussuhteissa korostuu perheen määrittelyn henkilökohtaisuus, mutta sen lisäksi myös määrittelyn aika- ja tilannesidonnaisuus. Perheen määrittelyn vaikeudesta voi muodostua jopa sijaissisaruiden stressitekijä, ellei lapsi hahmota omaakaan paikkaansa perheessä. Forsberg (2003, 8) on todennut, että arkisuutensa ja tuttuutensa takia perhettä pidetään usein itseltään selvänä ja luonnollisena ilmiönä eikä sen katsota kaipaavan erityistä punnintaa. Sijaissisarusten näkökulmasta tällaista punnintaa kuitenkin kaivataan, sillä perheen käsite yksikössä ei tunnista perheiden ja niissä syntyvien läheissuhteiden eri ulottuvuuksia ja moninaisuutta (ks. Forsberg 2003, 10–11).

Sijaissisarussuhteessa lämpimät tunteet tulevat esille etenkin sijoitetun lapsen joutuessa kiusaamisen kohteeksi. Kaikki sijaissisarukset kertoivat tällöin olevansa valmiita puolustamaan sijoitettua lasta ja menemään apuun. Toisaalta on mahdollista, että lapset sanoivat näin, koska tiesivät sen olevan sosiaalisesti suotava vastaus. Joka tapauksessa tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että sijaissisarussuhdetta kuvaa kiintymys ja että suhde on emotionaalisesti hyvin voimakas. Tätä tukee myös se, että kaikki sijaissisarukset kertoivat pitävänsä sijoitettuja lapsia oikeina siskoinaan ja veljinään, perhesuhteiden määrittelyn ristiriitaisuudesta ja vaikeudesta huolimatta (ks. myös Nordenfors 2006.)

Tämä voidaan myös nähdä sijaissisaruiden ehdottomana voimavarana ja mahdollisuutena ja sosiaaliset ja psykologiset siteet näyttävätkin ainakin tässä mielessä olevan sijaissisarussuhteessa hyvin merkittäviä. Sosiaalisessa sisaruudessa jaetaan yhteinen arki, mutta psykologisessa sisaruudessa korostuvat lasten välinen tunneside ja kiintymys. (vrt. esim. Huttunen 2001, 62, 64; Valkonen 1995, 2–3.) Tutkimuksessa ei tullut esille, kauanko psykologi-



sen tunnesiteen kehittyminen vie, mutta ainakin vähintään kaksi vuotta kestäneissä sijoituksissa sen syntyminen näyttää olevan mahdollista. Kaikkineen sijaissisarussuhteissa korostuu läheisten suhteiden subjektiivinen merkitys samoin kuin se Silvan ja Smartin (1999, 7) mukaan korostuu muissakin perhesuhteissa.

Vaikka sijaissisarussuhdetta kuvaa kiintymys, oli enin osa haastateltavista jossain vaiheessa toivonut, ettei heille olisi sijoitettu lapsia. Useimmiten syiksi nähtiin samat asiat, joita pidettiin sijaissisarouden kielteisinä puolina. Toiveistaan huolimatta sijaissisarukset eivät olleet kertoneet ajatuksistaan kenellekään ja sijaissisarouden yhdeksi merkittäväksi stressitekijäksi voidaankin tämän tutkimuksen perusteella määrittää kielteisistä tunteista vaikeneminen. Sijaissisarukset eivät halua pahoittaa vanhempiansa tai sijoitettujen lasten mieltä ja vaikenevat, kuten myös Ketola (2005, 22) ja Höjer (2007) ovat todenneet. Höjer uskoo, että lasten on sijaissisarouden myötä vaikeampi lähestyä vanhempiaan, sillä vanhempien huomio ja aika keskittyvät usein enemmän sijoitettuun lapseen. Sijaissisarukset tietävät sijaisvanhemmuuden olevan vaativaa ja saattavat siksi pysytellä taustalla, jotta eivät aiheuta vanhemmilleen ainakaan lisää stressiä. Tässä tutkimuksessa lapset kuitenkin myös kertoivat, että kyseiset tunteet olivat yleensä nopeasti ohimeneviä, eivätkä he todellisuudessa haluaisi sijoitetun lapsen muuttavan pois. Siksi tunteista kertomista ei välttämättä koettu tarpeelliseksi.

Kielteisistä tunteista vaikeneminen esiintyi aineistossa kuitenkin myös muissa kohdissa. Sijaissisarukset esimerkiksi kokivat, että sijoitettu lapsi saa vanhemmilta enemmän huomiota, mutta eivät olleet puhuneet asiasta kenellekään. Siksi näyttäisi erittäin tärkeältä, että sijaissisaruksilla olisi joku tai joitakin turvallisia aikuisia, joille puhua sijoitukseen liittyvistä niin myönteisistä kuin kielteisistä ajatuksistaan. Perusteltua voisi olla myös sijaisisarusten vertaisryhmien perustaminen; siellä lapset voisivat purkaa tuntojaan ja huomata, että myös muut vastaavassa tilanteessa elävät käyvät läpi samankaltaisia asioita. Lisäksi koen, että jo sijaissisarusten valmennuksessa olisi jatkossa entistä tärkeämpää painottaa lapsille, kuinka merkityksellistä kielteisistäkin asioista puhuminen on. Pienistä puroista voi syntyä iso joki, ellei asioihin puututa ajoissa. Olisikin tärkeää, että jokaisella sijaissisaruksella olisi jo valmennusvaiheessa nimettynä ainakin yksi luottoaikuinen, jonka puoleen on mahdollista tarvittaessa kääntyä.

*Arjen vuorovaikutus ja roolit.* Sijaissisarussuhteessa lapset viettävät paljon aikaansa yhdessä muun muassa leikkien, pelaten, televisiota ja elokuvia katsellen sekä jutellen. Myös kotitöiden tekeminen, tavaroiden jakaminen ja sisaruksen opettaminen ja auttaminen ovat osa lasten arkea. Yhteistä arkea lapset kuvasivat pääosin kivaksi ja se voidaankin nähdä yhtenä sijaissisarouden voimavarana. Sijaissisarusten mielestä yhdessäolo sijoitettujen lasten ja biologisten sisarusten tai kavereiden kanssa on sekä erilaista että samanlaista.

Sijaissisarussuhteessa komentelun ja määräilyn kerrottiin olevan molemminpuolista, vaikkakin koettiin, että useimmiten komentelijan roolissa toimii suhteen vanhempi osapuoli. Sama ilmiö on havaittavissa myös opettajan roolissa ja ikä näyttäisikin olevan roolijaon suhteen merkittävämpi tekijä kuin se, kumpi on biologinen lapsi ja kumpi sijoitettu lapsi. Myös Dunn (1984, 63–64) ja Cicirelli (1985, 202–203) ovat todenneet, että komentelijan ja opettajan roolit kuuluvat yleensä suhteen vanhemmalle osapuolelle. Lasten ikä ja ikäero näyttävät siis määrittävän sijaissisarussuhdetta samalla tavalla kuin muitakin sisarussuhteita. Auttajan roolissa sen sijaan toimivat tämän tutkimukseen mukaan suhteen molemmat osapuolet, vaikka Cicirelli (1985, 205) sysäisi myös auttajan roolin enimmäkseen vanhemmalle lapselle.

Myös oppiminen näyttää olevan olennaisesti kytköksissä sijaissisaruksen rooliin, vaikka sijoitettua lasta ei aktiivisessa opettajan roolissa nähtykään. Sen sijaan sijaissisarukset kertoivat oppineensa useita asioita jo pelkästään sijoitetun lapsen perheeseen tulon myötä; opittu on muun muassa lastenhoitoa, sosiaalisuutta ja tavaroiden jakamista. Höjerin (2001, 145–151) tutkimuksen mukaan lasten vanhemmat pitävät juuri edellä mainittujen asioiden oppimista sijaissisarudessa tärkeänä. Sijaissisaruksen roolissa oppimista voidaan myös pitää yhtenä sijaissisarouden mahdollisuutena.

Muita sijaissisaruuheen liitettäviä rooleja ovat tämän tutkimuksen mukaan jo aiemmin mainittu sopeutujan rooli sekä vastuunkantajan rooli. Edelleen on huomattava, että vastuunkantajan roolissa sijaissisarukset eivät tämän tutkimuksen valossa toimi kovin usein, vaikka Kaskela (2009, 10) on todennut, että sijaissisaruksista saattaa kasvaa ylihuolehtijoita. Sijoitetun lapsen ja sijaissisaruksen roolit perheessä nähtiin osittain yhdenmukaisina, mutta erojakin havaittiin. Kun määriteltiin perhettä ja perherooleja, merkittävimpinä eroina lapset näkivät erot ulkonäössä ja luonteenpiirteissä sekä siinä, että biologiselle lapselle tehdään

usein isompia hankintoja ja hänellä on ylipäättään tavaraa ja omaisuutta sijoitettua lasta enemmän. Pösö (2003, 155) on maininnut, että yhden- tai samannäköisyydestä voi tulla keskeinen kysymys adoptiosuhteissa ja tämän tutkimuksen perusteella se näyttäisi olevan keskeistä myös sijaissisarussuhteissa.

Riitelyä sijaissisarussuhteessa ilmenee harvoin, aivan kuten Höjerkin (2007, 78) on selvittänyt. Joka tapauksessa riitelyä voidaan pitää yhtenä sijaissisarouden stressitekijänä, sillä mainitsihan muutama lapsi riitelyn yhdeksi sijaissisarouden kielteiseksi puoleksi ja syyksi, miksi on joskus toivonut sijoitetun lapsen lähtevän perheestä. Toisaalta riitely voidaan nähdä myös mahdollisuutena, sillä se tarjoaa lapsille tilaisuuden purkaa ja ilmaista tunteitaan sekä harjoitella avointa kommunikaatiota. Lapset saavat myös mahdollisuuden opetella riitojen ratkaisua. (ks. Högländer-Tamminen 2001, 16; Parker & Stimpson 2002, 138–140.) Riitatilanteissa lapset kertoivat käyttävänsä samoja vuorovaikutuksen muotoja kuin tunteiden ilmaisussa ylipäättään. Korostuneimpia ovat kuitenkin verbaaliset yhteydenotot.

*Vanhempien huomio ja odotukset.* Tässä tutkimuksessa sijaissisarukset kokivat, että sijoitettu lapsi saa vanhemmilta heitä enemmän huomiota. Mainitsemisenarvoista kuitenkin on, että huomion epätasainen jakautuminen oli ongelmallista tai häiritsevää vain muutaman lapsen mielestä ja kaikkineen vanhempia pidettiin tasapuolisina. Myös vanhempien lapsiin kohdistamat odotukset ja vaatimukset koettiin pääosin tasapuolisiksi.

Tutkimuksen mukaan vaikuttaakin siltä, että vanhemmat voivat omalla, lasten tasavertaisella kohtelullaan vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka tasavertaiseksi sijaissisarussuhde kaikkineen muodostuu (vrt. Ollonqvist & Saranpää 2001, 7). Lasten tasavertaista kohtelua voidaan myös pitää sijaissisarouden voimavarana ja ei- tasavertaista kohtelua vastaavasti stressitekijänä.

*Mitä sijaissisaruus on?* Tämän tutkimuksen perusteella sijaissisarussuhde on sosiaalisiin ja psykologisiin siteisiin perustuva sijaisperheen biologisen lapsen ja perheeseen sijoitetun lapsen välinen perhesuhde. Sijaissisaruus sisältää arjen yhdessä oloa, mikä luo puitteet sosiaaliselle sisaruudelle, mutta suhdetta määrittää myös emotionaalinen, kiintymykseen perustuva psykologinen tunneside. Sijoitettuja lapsia pidetään oikeina sisaruksina, mutta silti sijaissisaruuteen liittyvät perheen määrittelyn vaikeus ja perhesuhteiden neuvoteltavuus. Sijaissisaruuutta ei voida määrittellä ulkoapäin, kuten esimerkiksi biologisiin siteisiin perustuvan sisarussuhteen voi. Sen sijaan sijaissisaruus määrittyy kunkin sijaissisaruksen oma-kohtaisena kokemuksena. Vanhemmat voivat omalla, lasten tasavertaisella kohtelulla vaikuttaa siihen, kuinka tasavertaiseksi sijaissisarussuhde muodostuu.

Tutkimuksen perusteella muutokseen sopeutuminen ja kielteisistä tunteita vaikeneminen ovat osa sijaissisaruuutta. Sijaissisarussuhdetta voidaan kuvata vuorovaikutuksen kokonaisuudeksi, johon sisältyy toiminta ja sekä verbaalinen että non-verbaalinen viestintä. Lasten välinen arjen vuorovaikutus ja yhdessä olo koostuvat leikeistä, peleistä, television ja elokuvien katselusta sekä juttelusta. Riitelyä sijaissisarussuhteessa ilmenee harvoin. Sijaissisaruksena eletään useissa erilaisissa rooleissa ja pääsääntöisesti roolijako tapahtuu lasten iän perusteella.

Kaikkineen sijaissisaruuutta kuvaa siis monivivahteisuus ja –ulotteisuus. Sijaissisaruuudesta on myös löydettävissä sekä mahdollisuuksia ja voimavaroja että uhkia ja stressitekijöitä. Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 1 on koottu kaikki tämän tutkimuksen perusteella sijaissisaruuuden mahdollisuuksiksi ja voimavaroiksi sekä uhka- ja stressitekijöiksi määriteltävät tekijät. Monilta osin, kuten lasten välisen arjen vuorovaikutuksen osalta, sijaissisarussuhteet muistuttavat tavallisia sisarussuhteita. Tämän tutkimuksen perusteella tärkeimmät nimenomaan sijaissisaruuteen lukeutuvat ominaisuudet liittyvät perheen määrittelyn vaikeuteen sekä kielteisistä tunteista vaikenemiseen.

Mahdollisuudet ja voimavarat	Uhat ja stressitekijät
<ul style="list-style-type: none"> <li>- hyvä valmennus</li> <li>- tiedot sijoitettujen lasten elämänhistoriasta</li> <li>- muutos</li> <li>- epävarmuus</li> <li>- vastuu</li> <li>- vilkkaampi perhe-elämä</li> <li>- uudet leikkikaverit</li> <li>- sijoitetuilta lapsilta saatu käytännön apu/lahjat</li> <li>- sijaissisaruuksien kasvattajana</li> <li>- kiintymys ja sijaissisaruuksien emotionaalinen voimakkuus → psykologinen ja sosiaalinen sisarus</li> <li>- arjen yhdessäolo</li> <li>- mahdollisuus oppia</li> <li>- vanhempien tasapuolinen kohtelu</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- puutteellinen valmennus</li> <li>- tiedot sijoitettujen lasten elämänhistoriasta</li> <li>- muutos</li> <li>- epävarmuus</li> <li>- vastuu</li> <li>- sisarkateus</li> <li>- sijoitetun lapsen huono käytös</li> <li>- vanhemmilta saadun ajan ja huomion väheneminen</li> <li>- oman ajan väheneminen</li> <li>- riidat ja konfliktit</li> <li>- tavaroiden jakaminen</li> <li>- perheen määrittelyn vaikeus</li> <li>- kielteisistä tunteista väheneminen</li> <li>- vanhempien eriarvoinen kohtelu</li> </ul>

TAULUKKO 1. Sijaissisaruuksien mahdollisuudet ja voimavarat, uhat ja stressitekijät.

## 8.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheita

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaissisaruuksia perheen biologisen lapsen näkökulmasta ja tässä onnistuttiin. Tutkimuksen luotettavuutta tukee se, että asetettuihin tutkimuskysymyksiin saatiin vastaus ja pääsääntöisesti tutkimustulokset vahvistavat aiemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Huomioitava kuitenkin on, että sijaissisaruuksien on etenkin Suomessa vähän tutkittu ilmiö, mikä vaikuttaa mahdollisuuteen verrata eri tutkimusten tuloksia keskenään. Tämän tutkimuksen uusi anti aiempiin tutkimuksiin verrattuna kiteytyykin mielestäni muutamaan tärkeään seikkaan. Ensinnäkin tutkimuksessa on onnistuttu kuvaamaan lasten arkea sisaruskeskustensa eli lapsi-lapsisuhteessa tekemisen ja vuorovaikutuksen kautta. Tällainen näkökulma on aiemmin usein puuttunut. Lisäksi pidän tärkeänä sijaissisaruuksien mahdollisuuksien ja voimavarojen sekä uhka- ja stressitekijöiden määrittämistä. Niin ikään uusi, merkittävä tutkimustulos liittyy sijaissisaruuksien vähenemiseen, vaikka viitteitä siitä on saatu jo aiemmin. Lisäksi mielenkiintoista on sijaissisaruuksien liittyvä perheen ja perhesuhteiden neuvoteltavuus ja tunteiden ristiriitaisuus.

Toivon, että tutkimus voisi tarjota joitain kehittämissideita käytännön lastensuojelun ja etenkin perhehoidon kehittämiseksi. Päällimmäisenä ajatuksena on, että sijaisvanhempien koulutuksessa huomio olisi kiinnitettävä entistä enemmän koko perheeseen. Sijaissisaruk-

set olisi jo valmennusvaiheessa huomioitava nykyistä laajemmin sekä pohdittava, millaista tukea he mahdollisesti myöhemmin, sijoituksen eri vaiheissa kaipaavat.

Lisäksi toivon, että tutkimuksella olisi jotain merkitystä sijaisperheiden arjessa. Tuloksista ilmenee, että sijaissisarudesta on löydettävissä useita voimavaroja ja mahdollisuuksia, jotka toivottavasti auttavat jaksamaan mahdollisten vaikeiden ja haastavien vaiheiden yli. Vaikka toivon, että tutkimuksesta viriää joitain ajatuksia myös käytännön sosiaalityöhön, tutkimuksen varsinaisen merkityksen koen ilmenevän hieman toisaalla. Olen tyytyväinen, että tämän tutkimuksen teon myötä sain tarjota sijaissisaruksille mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan ja näin viestittää heille ”tekemänsä työn” arvokkuutta ja tärkeyttä. Monet vanhemmat kertoivat, että lapset olivat olleet ihmeissään, miksi joku haluaa tulla haastattelemaan nimenomaan heitä. Olivathan he tottuneet, että yleensä työskentely tapahtuu sijoitettujen lasten ympärillä. Ehkäpä tämä tutkimus näin ollen onnistuneesti paikantuu tietyllä tavalla sosiaalityötutkimuksen ytimeen; saivathan tutkimuksessa äänen ne ihmiset, joiden ääni ei muuten välttämättä tule aina kuuluviin (ks. Ragin 1994, 33, 43–45). Lisäksi tutkimus mukailee mielestäni onnistuneesti lapsuustutkimuksen keskeisiä vaatimuksia; olen purkanut aikuisnäkökulmaa auki ja antanut tilaa lasten tulkinnoille tuomalla heidän kokemuksensa ja asioille antamansa merkitykset esille (ks. Miettinen & Väänänen 1998, 97).

Vaikka pidän tutkimusta monin osin onnistuneena, sisältää se silti useita rajoituksia ja kritiikin paikkoja. Olen tutkimuksen luotettavuutta käsitelleessä luvussa 6.5 todennut, että tutkimuksen idea on lähinnä tapaustyyppinen, eikä tulosten yleistettävyyden pohdinta ole relevanttia. Tutkimuksessa haastateltiin vain yhdeksää sijaissisarusta, joten tulosten ei voida olettaa antavan kovinkaan kattavaa kuvaa ilmiöstä. Lisäksi on huomioitava, että sijaissisarusten kokemukset vaihtelivat paikoitellen hyvinkin paljon, mikä tuo oman haasteensa tulosten yleistettävyyteen.

Edelleen voidaan pohtia, tuottivatko henkilövalinnat jollain tapaa vinoumaa tuloksiin. Vaikka etukäteiskriteereillä haastateltavien joukko pyrittiin saamaan mahdollisimman yhtenäiseksi, sisälsi se silti useita eroavaisuuksia. Sijoituksen kestot vaihtelivat varsin paljon ja eroa oli esimerkiksi siinä, kuinka monta biologista lasta perheessä oli. Mikäli biologisia lapsia oli vain yksi, ei biologista sisarusuhdetta ja sijaissisarussuhdetta voitu esimerkiksi verrata ainakaan omakohtaisesti keskenään. Lisäksi, kuten Kinnunenkin (2008, 98) on tut-

kielmassaan huomannut, liittyy yksi selkeä rajoitus aiemman tutkimuksen vähyyteen. Se on vaikuttanut tutkimukseeni koko tutkimusprosessin ajan; suunnitteluvaiheessa esimerkiksi haastattelukysymysten toimivuutta ei ollut juurikaan mahdollista peilata aiempaan tutkimukseen ja edelleen tutkimustulosten käsitteellistäminen osoittautui haastavaksi aiemman tutkimuksen vähyyden vuoksi.

Sijaissisarouden ja sijaissisarussuhteiden jatkotutkimuksen tarve on mielestäni ilmeinen jo pelkästään nykyisen tutkimustiedon riittämättömyyden vuoksi. Kuten Valkonenkin (2008, 117–118) mainitsee, tarvitaan kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa sijaisperheiden tutkimiseen ja tällä hän tarkoittaa, että huomioitava olisi myös sijaissisarukset ja sijaisperheessä syntyvät sisarussuhteet. Lisäksi on ilmeistä, että sijaissisarouden saralla tarvitaan pro gradu ja muita opinnäytetöitä laajempia tutkimuksia hahmottamaan ilmiön kokonaisuutta. Mielenkiintoista ja tärkeää olisi selvittää muun muassa sijaissisarusten kokemuksia saamastaan valmennuksesta ja tuesta. Millaista valmennusta ja tukea lapset itse pitävät tärkeänä? Seurantatutkimuksen avulla olisi kiinnostavaa selvittää esimerkiksi, millaisia eri vaiheita sijaissisarussuhteissa ilmenee ja miten sijaissisarusten tarvitsema tuki vaihtelee sijoituksen aikana.

## LÄHTEET

Abramovitch, Rona, Pepler, Debra, & Corter, Carl (1982) Patterns of sibling interaction among preschool-age children. Teoksessa Lamb, Michael E. & Sutton-Smith, Brian (toim.) Sibling relationships. Their nature and significance across the lifespan. New Jersey: Hillsdale, 61–86.

Ahto, Anja & Mikkola, Pirjo (1999) Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Alanen, Leena & Bardy, Marjatta (1990) Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Alasuutari, Maarit (2005) Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Bianchi, Suzanne M. & Robinson, John (1997) What did you do today? Children's use of time, family, composition, and the acquisition of social capital. *Journal of Marriage & Family* 59 (2), 332–344.

Brannen, Julia & O'Brien, Margaret (1996) Introduction. Teoksessa Brannen, Julia & O'Brien, Margaret (toim.) *Children in families: Research and policy*. London: Falmer Press, 1–11.

Bryant, Brenda. K. (1982) Sibling relationships in middle childhood. Teoksessa Lamb, Michael E. & Sutton-Smith, Brian (toim.) Sibling relationships. Their nature and significance across the lifespan. New Jersey: Hillsdale, 87–121.

Castren, Anna-Maija (2007) Perheen tulevaisuus. Onko perheellä tulevaisuutta? Teoksessa Hatara, Viia & Westermarck, Harri (toim.) *Rakkauden evoluutio*. Helsinki: Studia Generalia. Helsingin yliopiston Vapaan sivistystyön toimikunta, 194–209.



Chamberlein, Mary (1999) Brothers and sisters, uncles and aunts: A lateral perspective on Caribbean families. Teoksessa Silva, Elisabeth Bortolaia & Smart, Carol (toim.) *The new family?* London: Sage, 129–142.

Cicirelli, Victor. G. (1982) Sibling influence throughout the lifespan. Teoksessa Lamb, Michael E. & Sutton-Smith, Brian (toim.) *Sibling relationships. Their nature and significance across the lifespan.* New Jersey: Hillsdale, 267–284.

Cicirelli, Victor. G. (1985) Sibling relationships throughout the life cycle. Teoksessa Abate, Luciano L' (toim.) *The handbook of family psychology and therapy. Volume 1.* Homewood: The Dorsey Press. 177–214.

Dunn, Judy (1984) *Sisters and brothers.* London: Fontana Paperbacks.

Dunn, Judy (2004) Sibling relationships. Teoksessa Smith, Peter K. & Hart, Craig H. (toim.) *Blackwell handbook of childhood social development.* USA: Blackwell Publishing, 223–237.

Dunn, Judy & Kendrick, Carol (1982) *Siblings. Love, envy & understanding.* London: Great McIntyre Ltd.

Eastman, David (1979) The foster family in a systems theory perspective. *Child welfare* 63 (9) 564–569.

Edwards, Rosalind & Alldred, Pam (1999) Children and young people's views of social research: The case of research on home-school relations. *Childhood* 6 (2), 261–181.

Edwards, Rosalind, Hadfield, Lucy, Lucey, Helen & Mauthner, Melanie (2006) *Sibling identity and relationships. Sisters and brothers. Relationships and resources.* London and New York: Routledge.

Elgar, Marian & Head, Ann (1999) "An overview of siblings". Teoksessa Mullender, Audrey (toim.) *We are family: Sibling relationships in placement and beyond*. London: British agencies for adoption and fostering, 19-27.

Eskola, Jari (2007) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–183.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele (2003) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Freeman, Melissa & Mathison, Sandra (2009) *Researching children's experiences*. New York: The Guilford press.

Furman, Wyndol & Buhrmester, Duane (1985) Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development* 56 (2), 448–461.

Furman, Wyndol & Buhrmester, Duane (1990) Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development* 61 (5), 1387–1398.

Gittins, Diana (1993) *The family in question. Changing households & familiar ideologies*. Second Edition. London: Macmillan.

Hakkarainen, Pirjo (2007) Sijaissisaruu antaa ja ottaa! *Pesäpuun lehti* 1/2007, 6.

Hartikainen, Saara (2009) Varttia vaille sisko. *Pesäpuun lehti* 2/2009, 11.

Henttonen, Pia ja työryhmä (2002) Erilainen, samanlainen sisaruus. Opas pitkäaikaissaira-  
raan tai vammaisen lapsen sisaruksen tukemiseen. Tampere: Kehitysvammaisten Tukiliitto,  
Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. Väestöliiton perin-  
nöllisyysklinikka.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoite-  
tuista lapsista. Lastensuojelun kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnissa ja Ete-  
lä-Pirkanmaalla. [Viitattu 9.10.2009.]

<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T21-2008-VERKKO.pdf>

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria  
ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kir-  
jayhtymä.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki:  
Tammi.

Hudson, Pete & Levasseur, Karen (2002) Supporting foster parents: Caring voices. *Child  
Welfare* 81 (6), 853–877.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele,  
Ritala-Koskinen, Anu & Törrönen, Maritta. (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia,  
menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jy-  
väskylä: PS- kustannus.

Höglander-Tamminen, Niina (2001) Vanhempien rooli sisarussuhteen kehityksessä. *Perhe-  
terapia* 2/2001, 13–17.

Höjer, Ingrid (2001) Fosterfamiljens inre liv. Göteborgs universitet skriftserien. Institutionen för socialt arbete. Göteborg: Göteborgs universitet.

Höjer, Ingrid (2007) Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child and Family Social Work* 12 (1), 73–83.

Inkilä, Tuire (2000) Vieraita lapsia perheessä: sijaisperheiden omien lasten kokemuksia sijoituksesta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro Gradututkielma.

James, Allison & Prout, Alan (1996) Strategies and structures: Towards a new perspective on children's family life. Teoksessa Brannen, Julia & O'Brien, Margaret (toim.) *Children in families: Research and policy*. London: Falmer Press, 41–52.

Janhunen, Tarja (2008) Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*. Jyväskylä: PS-kustannus, 123–146.

Jarasto, Pirkko & Sinervo, Niina (1998) *Kouluikäisen lapsen maailma*. Jyväskylä: Gummerus.

Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.

Kalland, Mirjam (2003) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 198–233.

Kaplan, Carol P. (1988) The biological children of foster parents in the foster family. *Child and Adolescent Social Work* 5 (4), 281–299.

Kaskela, Marja (2009) Lojaalit lapsemme. *Pesäpuun lehti* 2/2009, 10–11.

Ketola, Jari (2008) Perhehoito ennen ja nyt. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Jyväskylä: PS- kustannus, 15–26.

Ketola, Jari (2005) Biologiset lapset sijaisperheessä. Perhehoito 4/2005, 22.

Kinnunen, Henna (2006) ”Sehän niinku on silleesti mun pikkusisko” – sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaissisaruuudesta. Kuopion yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Pro Gradu- tutkielma.

Kirmanen, Tiina (1999) Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena – kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa Ruoppila, Isto, Hujala, Eeva, Karila, Kirsti, Kinon, Jarmo, Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena, 194–217.

Korvela, Pirjo (1997) Everyday activity at home. Applying developmental in studying families with young children. A research plan. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Toiminnan teorian ja kehittävän työtutkimuksen yksikkö.

Koskinen, Sirkka-Anneli (2009) Auttavien aikuisten haavoittuvuus. Myötätuntuupumus ja sijaistraumatisoituminen. Lapsi voi hyvin, kaikki hyvin- lastensuojeluseminaari 25.11.2009. Jyväskylä.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina (2007) Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 111.

Kähkönen, Päivi (1991) Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisuja 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikkö.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus 17 (4), 316–332.

Lamb, Michael E. (1982) Sibling relationships across the lifespan: An overview and introduction. Teoksessa Lamb, Michael E. & Sutton-Smith, Brian (toim.) Sibling relationships. Their nature and significance across the lifespan. New Jersey: Hillsdale, 1–11.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Laurila, Anja (1993) Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti. Kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: Kirjapaja.

Laurila, Anja (1999) Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja.

Masson, Judith (2004) The Legal Context. Teoksessa Fraser, Sandy, Lewis, Vicky, Ding, Sharon, Kellett, Mary & Robinson, Chris (toim.) Doing research with children and young people. London: Sage Publications, 43–58.

McHale, Susan, Kim, Ji-Yeon & Whiteman, Shawn D. (2006) Sibling relationships in childhood and adolescence. Teoksessa Noller, Patricia & Feeney, Judith A. (toim.) Close relationships. Functions, forms and processes. New York & Hove: Psychology Press, 127–149.

Metsämuuronen, Jari (2005) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Michalski, Richard L. & Euler, Harald A. (2008) Evolutionary perspectives on sibling relationships. Teoksessa Salmon, Catherine A. & Shackelford, Todd K. (toim.) Family relationships. An evolutionary perspective. New York: Oxford University Press, 185–204.

Miettinen, Sari & Väänänen, Soile (1998) Näkökulmia lapsuustutkimukseen. Teoksessa Laurinen, Leena (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Juva: WSOY, 67–81.

Morrow, Virginia (2005) Ethical issues in collaborative research with children. Teoksessa Farrell, Ann (toim.) Ethical research with children. Maidenhead: Open University Press, 150–165.

Nordenfors, Monica (2006) Ett reflexivt syskonskap. En studie om att växa upp tillsammans med fostersyskon. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete. Göteborg: Göteborgs universitet.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

Ojala, Toini & Uutela, Antti (1993) Rakentava vuorovaikutus. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Ollonqvist, Tiia & Saranpää, Päivi (2001) Sisarukset ja sisarusten asema perheessä - sisarussuhteiden muotoutumiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Perheterapia 2/2001, 6–12.

Paajanen, Pirjo (2001) Lapsen vapaa-aika huoltajan silmin. Perhebarometri 2001 Väestöliitto: Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 12/2001.

Paajanen, Pirjo (2007) Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007. Väestöliitto: Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 30/2007.

Parker, Jan & Stimpson, Jan (2002) Sisarussuhteet. Kilpailua ja rakkautta. Suom. Jänisniemi, Laura & Tuomi, Susanna. Helsinki: Otava.

Patton, Michael Quinn (2002) Qualitative research & evaluation methods. London: Sage Publications.

Pelastakaa Lapset (2009) Valmennus. [Viitattu 28.1.2010.]  
<http://www.pelastakaalapset.fi/index.php?id=168>

Pesäpuu ry (2002) Mitä on sijaissisarus? Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Pfouts, Jane H. (1976) The sibling relationships: A forgotten dimension. *Social Work* 21 (3), 200–204.

Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Helsinki: Gaudeamus, 140–158.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhetyön tieto.* Tampere: Vastapaino, 65–82.

Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.) *Perhesuhteet puntarissa.* Helsinki: Palmenia, 93–107.

Ragin, Charles C. (1994) *Constructing social research. The unity and diversity of method.* Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Rannikko, Ulla (2008) *Yhteinen ja erillinen lapsuus. Sisarusten sosiaalistava merkitys.* Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Akateeminen väitöskirja.

Ritala-Koskinen, Aino (1993) Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. *Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja* 4.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.* Helsinki: Väestöliitto.

Ritala-Koskinen, Aino (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Helsinki: Gaudeamus, 121–139.



Rönkä, Anna, Laitinen, Katja & Malinen, Kaisa (2009) Miltä arki tuntuu? Teoksessa Rönkä, Anna, Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–222.

Rönkä, Anna & Sallinen, Marjukka (2008) Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä. Teoksessa Sevon, Eija & Notko, Marianne (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 43–67.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006a) Aineisto- ja teorialähtöisyys. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarquivo. [Viitattu 8.2.2010.] [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2\\_3\\_2\\_3.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html)

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006b) Realismi vs. relativismi eli erilaiset kielikäsitteet. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarquivo. [Viitattu 12.2.2010.] [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7\\_1\\_2.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1_2.html)

Salmi, Minna (2004) Arkielämä kokoaa yhteen työn ja perheen. Teoksessa Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 11–28.

Salminen, Simo (1999) Sisarusuhteet. *Psykologia* 34 (2), 138–140.

Salokangas, Tuula (1985) Lasten sisarusuhteet. *Lapset ja yhteiskunta* 6-7/1985, 382–385.

Sanders, Robert (2004) *Sibling relationships*. New York: Palgrave Macmillan.

Sevon, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Sevon, Eija & Notko, Marianne (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 13–26.

Silva, Elisabeth Bortolaia & Smart, Carol (1999) The “new” practices and politics of family life. Teoksessa Silva, Elisabeth Bortolaia & Smart, Carol (toim.) The new family? London: Sage, 1–12.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Strandell, Harriet (1992) Uusi lapsi on syntynyt? ”Uuden” lapsitutkimuksen arviointia. Nuorisotutkimus 10 (4), 19–27.

Suomen Akatemian tutkimuseettiset ohjeet (2003) [Viitattu 28.3.2010.] <http://www.aka.fi/Tiedostot/Tiedostot/Julkaisut/Suomen%20Akatemian%20eettiset%20ohjeet%202003.pdf>

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2009) Lastensuojelu 2008. [Viitattu 1.2.2010.] [http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2009/Tr19\\_09.pdf](http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2009/Tr19_09.pdf)

Toivola, Kristiina (2004) Myötätuntouupumus - auttajantyön työperäinen riski. [Viitattu 2.2.2010.] [http://www.ebm-guidelines.com/dtk/ltk/avaa?p\\_artikkeli=ttl00149&p\\_haku=akuutin](http://www.ebm-guidelines.com/dtk/ltk/avaa?p_artikkeli=ttl00149&p_haku=akuutin)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Saarijärvi: Gummerus.

Valkonen, Leena (2008) Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS- kustannus, 99–120.

Vinnerljung, Bo (1996) Svensk forskning om fosterbarnsvård. En översikt. Lund: Liber Utbildning Centrum för utvärdering av social arbete.

Yesilova, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Younes, Maha N. & Harp, Michele (2007) Addressing the impact of foster care on biological children and their families. *Child Welfare* 86 (4), 21–40.

**LIITE 1: Esite/Lupakirje**

Merja Kerola  
Yhteystiedot

Jyväskylä 22.11.2008

Hei!

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen kandidaatin tutkielmani sijaisaruussuhteista, ja tutkimukseni on edennyt vaiheeseen, jossa etsin sopivia lapsia tutkimukseni kohdejoukoksi. Etsin sijaisperheen biologisia lapsia, jotka ovat iältään 6-13-vuotiaita. Biologisen lapsen ja sijoitetun lapsen välinen ikäero saisi olla enintään kolme vuotta ja heidän tulisi olla keskenään samaa sukupuolta. Lisäksi toivon, että sijoitettu lapsi olisi ollut perheessä vähintään kolme vuotta.

Tarkoitukseni on haastatella lasta tutussa kotiympäristössä Teille sopivana ajankohtana. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia, ja tutkimustuloksia käytetään ainoastaan opiskelutarpeisiin. Lisäksi haastateltavat pysyvät nimettöminä, eikä tutkimustuloksista voi tunnistaa yksittäisiä tutkimukseen osallistujia.

Kysynkin Teiltä, voiko lapsenne osallistua edellä mainittuun tutkimukseen? Lapsen oma halukkuus osallistua haastatteluun on ensiarvoisen tärkeää.

Mikäli Teille tulee jotain kysyttävää asiasta, vastaan mielelläni.

Lämpimästi kiittäen ja yhteydenottoanne innolla odottaen,

Merja Kerola

PS. Otathan yhteyttä 10.12.2008 mennessä. Kiitos!

Lapsemme \_\_\_\_\_ voi osallistua haastatteluun.

Pvm/paikka \_\_\_\_\_ Allekirjoitus \_\_\_\_\_

**LIITE 2: Lehti-ilmoitus**

Hyvä sijaisvanhempi,

Onko sijaisperheessänne myös biologisia lapsia? Mikäli vastasitte kyllä, kuulisin mielelläni lastenne kokemuksia sijaissisaruuudesta. Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta ja teen kandidaatin tutkielmaani sijaissisaruuksuhteista. Nyt tutkimukseni on edennyt vaiheeseen, jossa etsin sopivia lapsia tutkimukseni kohdejoukoksi. Etsin sijaisperheen biologisia lapsia, jotka ovat iältään 6-15-vuotiaita. Biologisen lapsen ja sijoitetun lapsen välinen ikäero saisi olla enintään kolme vuotta ja lisäksi toivon, että sijoitettu lapsi olisi ollut perheessänne vähintään kaksi vuotta. Nämä kriteerit ovat ohjeellisia, ja toivon, että otatte yhteyttä, vaikka niistä kaikki eivät täytyisikään.

Tarkoitukseni on haastatella lasta tutussa kotiympäristössä Teille sopivana ajankohtana. Lapsen oma halukkuus osallistua haastatteluun on ensiarvoisen tärkeää. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia, ja tutkimustuloksia käytetään ainoastaan opiskelutarpeisiin. Lisäksi haastateltavat pysyvät nimettöminä, eikä tutkimustuloksista voi tunnistaa yksittäisiä tutkimukseen osallistujia.

Toivon yhteydenottoja 31.12.2008 mennessä puhelimitse tai sähköpostitse.

Kiittäen ja mukavaa joulunodotusta toivottaen,

Merja Kerola

Yhteystiedot

### LIITE 3: Tutkimuspyyntö sijaisperheille

Hyvä sijaisvanhempi,

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen ja sosiaalityön opiskelija Merja Kerola tekee pro gradu- tutkimustaan meille kaikille tärkeästä aiheesta, **sijaissisaruudesta**. Tutkimus on jatkoa hänen viime keväänään valmiiksi saamalleen kandidaatin tutkielmalle. Nyt gradu on edennyt vaiheeseen, jossa etsitään sopivia haastateltavia tutkimuksen kohdejoukoksi. Merja etsii sijaisperheen biologisia lapsia, jotka ovat iältään 6-15- vuotiaita. Biologisen ja sijoitetun lapsen välinen ikäero saisi olla enintään kolme vuotta ja lisäksi hän toivoo, että sijoitettu lapsi olisi ollut perheessänne vähintään kaksi vuotta. Huomion arvoista on, että nämä kriteerit ovat ohjeellisia, eivät ehdottomia. Perheestänne voidaan haastatella yhtä tai useampaa lasta.

Merjan tarkoituksena on haastatella lasta tutussa kotiympäristössä Teille sopivana ajankohdانا. Lapsen oma halukkuus osallistua haastatteluun on ensiarvoisen tärkeää. Haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia, ja haastateltavat pysyvät nimettöminä. Tutkimustuloksista ei voi tunnistaa yksittäisiä tutkimukseen osallistujia eikä perheitä. Tutkimuksessa esille nousseita teemoja ja tuloksia haluaisimme käyttää perhehoidon kehittämiseen, esimerkiksi valmennuksen parantamiseen siten, että myös sijaisperheiden biologisille lapsille järjestettäisiin vertaisryhmiä. Tavoitteenamme onkin saada jo ensi kevääksi ensimmäinen vertaisryhmä toimintaan.

Voit vastata minulle sähköpostilla ja/tai minä palaan asiaan puhelimitse viikolla 49. Mikäli lapsenne on halukas osallistumaan tutkimukseen, annan yhteystietonne Merjalle, ja hän soittaa Teille. Voitte tällöin keskustella enemmän tutkimuksesta sekä sopia tarkemmin haastattelun toteutuksesta.

Yhteistyöterveisin!

Riitta Siekkinen  
Sijaishuollon kehittäjäsosiaalityöntekijä  
Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden  
kehittämishanke Itä- ja Keski-Suomessa  
Yhteystiedot

## LIITE 4: Vanhemman suostumus lapsen tutkimukseen osallistumisessa

### VANHEMMAN SUOSTUMUS LAPSEN TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Tutkimus koskee sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaissisaruuudesta ja sijaissisarussuhteista. Tutkimus on kasvatustieteen ja sosiaalityön pro gradu- tutkimus ja sen toteuttaa Jyväskylän yliopiston opiskelija Merja Kerola. Tutkimusta varten haastatellaan sijaisperheiden biologisia lapsia. Haastattelut nauhoitetaan ja puretaan sen jälkeen tekstimuotoon. Tutkimusaineiston analysoinnissa tai tulosten raportoinnissa ei käytetä sellaisia tietoja, jotka mahdollistaisivat yksittäisten henkilöiden tai perheiden tunnistamisen. Tutkimuksen ohjaajina toimivat Jouko Huttunen ja Kati Närhi Jyväskylän yliopistosta. Lisäksi yhteistyössä on mukana Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden Itä- ja Keski- Suomen kehittämishankkeen sijaishuollon kehittäjäsosiaalityöntekijä Riitta Siekkinen. Tavoitteena on, että tutkimusta voitaisiin hyödyntää perhehoidon kehittämisessä.

Olen saanut riittävästi tietoa yllä mainitusta tutkimuksesta ja tietojen käsittelystä on luvattu seuraavaa:

Lapselta kysytään suostumus osallistua haastatteluun erikseen ja hän voi myös halutessaan perua antamansa luvan tai keskeyttää haastattelun.

**Haastattelussa esille tulevat tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia.** Niitä ei luovuteta muuhun tutkimuskäyttöön, viranomaisille tai ulkopuolisille. Tutkimukseen osallistuminen tai osallistumattomuus ei vaikuta millään tavalla sijaisperheen saamiin palveluihin eivätkä yksittäisen lapsen ja perheen tutkimuksessa antamat tiedot tule missään vaiheessa palveluiden tuottajien tietoon.

Aineistoa käsittelee ainoastaan tutkija ja **henkilötiedot muutetaan anonymiksi**, mikäli tutkimusaineistoa esitellään tai analysoidaan muiden henkilöiden läsnä ollessa. Tutkimustulokset julkaistaan tavalla, jossa yksittäisiä tutkimukseen osallistujia tai perheitä ei voida tunnistaa.

Suostun, että lapsemme \_\_\_\_\_ osallistuu edellä esiteltyyn tutkimukseen.

Päiväys/paikka \_\_\_\_\_

---

Vanhemman allekirjoitus ja nimen selvennys

Halutessanne voitte kysyä lisätietoja:

Merja Kerola

Yhteystiedot

Jouko Huttunen

Yhteystiedot

Kati Närhi

Yhteystiedot



## LIITE 5: Suostumus aineiston uudelleen käyttämisestä

Hyvät sijaisvanhemmat,

On vierähtänyt noin vuosi siitä, kun sain vierailta perheessänne ja haastatella lastanne kandidaatin tutkielmaani varten. Edelleen lämmin kiitos siitä. Opintoni ovat edenneet vaiheeseen, jossa teen kasvatustieteen ja sosiaalityön pro gradu- tutkimusta samasta sijaissisaruuksaiheesta. Tästä syystä olen nyt yhteydessä Teihin, sillä toivon, että voisin graduaineistossani hyödyntää myös jo aiemmin tekemiäni haastatteluja. Edelleen korostan lapsen omaa suostumusta myös haastatteluaineiston uudelleen käyttämisessä. En siis tule haastattelemaan lasta uudelleen, vaan käyttäisin aiemmin tekemääni haastattelua myös gradun aineistona.

Tutkimusaineiston analysoinnissa tai tulosten raportoinnissa ei käytetä sellaisia tietoja, jotka mahdollistaisivat yksittäisten henkilöiden tai perheiden tunnistamisen. Aineistoa käsittelee ainoastaan tutkija ja **henkilötiedot muutetaan anonyymeiksi**, mikäli tutkimusaineistoa esitellään tai analysoidaan muiden henkilöiden läsnä ollessa. Tutkimuksen ohjaajina toimivat Jouko Huttunen ja Kati Närhi Jyväskylän yliopistosta. Lisäksi yhteistyössä on mukana Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden Itä- ja Keski- Suomen kehittämishankkeen sijaishuollon kehittäjäsosiaalityöntekijä Riitta Siekkinen. Tavoitteena on, että tutkimusta voitaisiin hyödyntää perhehoidon kehittämisessä.

**Toivon, että keskustellette asiasta lapsenne kanssa, täytätte sivun alaosassa olevan suostumuksen ja postitatte sen minulle allekirjoitettuna palautuskuoressa. Postimaksu on maksettu.**

Suostumuskirjeen palautusta toivon pe **22.1.2010** mennessä.

Yhteistyöstä kiittäen ja mukavaa alkanutta vuotta toivottaen,

Merja Kerola

Suostun

En suostu

, että lapsemme \_\_\_\_\_ aiemmin tehtyä, sijaissisaruuksia koskevaa tutkimushaastattelua saa edelleen käyttää samaan aihepiiriin liittyvässä pro gradu -tutkimuksessa.

Päiväys/paikka \_\_\_\_\_

---

Vanhemman allekirjoitus ja nimen selvennys

Halutessanne voitte kysyä lisätietoja:

Merja Kerola

Yhteistiedot

Jouko Huttunen

Yhteystiedot

Kati Närhi

Yhteystiedot

## LIITE 6: Teemahaastattelun kysymykset

Teemahaastattelun kysymykset

### TAUSTAKYSYMYKSET

Ketä haastatellaan, ikä, sukupuoli, asema sisarusarjassa

#### 1. SIISSISARUSSUHTTEEN KUVAILUA

- a. kerro, ketä perheeseen kuuluu? sijoitetun lapsen/lasten nimi, ikä?
- b. muistatko, kun sijoitettu lapsi tuli teille? kuinka vanha olit silloin? mitä sinulle kerrottiin etukäteen? kuka kertoi? olisitko halunnut tietää enemmän? kysyttiinkö sinulta mielipidettä asiaan?
- c. kuinka paljon tiedät sijoitetun lapsen aiemmasta elämästä ennen teille tuloa?
- d. minkälainen sijaissisaruset? kiltti, huolehtivainen, ystävällinen, avulias, ärsyttävä...
- e. missä tilanteessa sijoitetusta lapsesta on ollut eniten iloa/hyötyä? miksi on hyvä asia, ettei ole perheen ainut lapsi? osaisitko kuvitella elämää ilman sijoitettua lasta?
- f. onko sijoitetusta lapsesta ollut joskus haittaa? milloin, miksi? (esim. vanhempien huomio, tavaroiden jakaminen, häpeä...)
- g. mitä hyvää keksit siitä että perheeseen on sijoitettu lapsi? mitä huonoa tai ei niin hyvää siinä on?
- h. kerro niin monta hyvää asiaa kuin keksit siitä, että perheessänne on sijoitettu lapsi
- i. entäs ei niin hyviä asioita? mikä siinä harmittaa/ärsyttää?
- j. miten se, että sij. lapsi ei ole biologinen sisaruksesi mielestäsi vaikuttaa suhteeseen? oletko joskus toivonut, ettei häntä olisi sijoitettu perheeseen? miksi, milloin? kerroitko siitä jollekin, kenelle?
- k. oletko tyytyväinen suhteeseen, sijoitettuun lapseen? miksi, miksi et?

#### 2. TUNTEET SIISSISARUSSUHTTEESSA

- a. miltä tuntuu olla sijaissisaruset? mikä siinä on hyvää/huonoa?
- b. miltä sinusta tuntuu, jos joku kiusaa sij. lasta? mitä teet silloin?
- c. ovatko kateus tai kateellinen sinulle tuttuja sanoja? oletko ollut kateellinen sij. lapselle? milloin, miksi? mitä teit silloin? onko hän ollut kateellinen sinulle? milloin, miksi? mitä hän teki silloin?
- d. mitä sinä ajattelet sij. lapsesta? tykkäätkö hänestä?
- e. tiedätkö, mitä sij. lapsi ajattelee sinusta? mistä tiedät?
- f. miten ilmaiset sij. lapselle tykkääväsi hänestä? miten ilmaiset olevasi vihainen?
- g. osaisitko kertoa jonkin tilanteen, jolloin hän on tuntunut sinulle erityisen läheiseltä?
- h. entäs tilanteen, jolloin olit hänelle erityisen vihainen?
- i. pelottaako sij. lapsen ”erilaisuus/elämänhistoria” sinua? pelottaako sinua, että hän joskus lähtee perheestänne?

#### 3. VUOROVAIKUTUS JA ROOLIT SIISSISARUSSUHTTEESSA

- a. mitä teette yhdessä? oletteko paljon yhdessä? haluaisitko, että olisitte enemmän yhdessä?

- b. lasten kotityöt? miten jaetaan? tehdäänkö yhdessä, tekeekö jompikumpi toista enemmän?
- c. oletko huomannut, että sij. lapsi komentaa sinua? missä tilanteissa? usein? totteletko, mitä teet?
- d. komennatko sinä häntä? milloin, totteleeko hän?
- e. riiteletkö usein? millaisista asioista? millä tavoin? kumpi yleensä aloittaa riidat? kumpi haluaa aiemmin sopia?
- f. oletko oppinut sij. lapselta/hänen tulostaan perheeseen jotain? mitä, miten?
- g. oletko opettanut hänelle jotain? mitä, miten?
- h. voiko sij. lapsi auttaa sinua? miten? autatko sinä usein häntä? miten, missä asioissa?
- i. teetkö hänen kanssaan jotain sellaista, jota et tee kenenkään muun kanssa? mitä? teetkö hänen kanssaan samoja asioita kuin ystäväsi kanssa?
- j. onko teillä mitään yhteistä harrastusta? mikä? miksi ei? haluaisitko, että olisi?
- k. kerrotko sij. lapselle salaisuuksia? kerrotko hänelle samoja asioita kuin ystävillesi tai biologisille sisaruksillesi?
- l. miltä sij. lapsen kanssa oleminen tuntuu? Onko hänen kanssaan erilaista olla kuin ystävien/biologisten sisarusten kanssa? Kumman kanssa olet mieluummin, sij. lapsen vai ystävien/biologisten sisarusten? Onko teillä yhteisiä ystäviä?
- m. onko sij. lapsi sinulle sisko/veli? vai kaveri? vai tuntuuko hän täysin vieraalta?
- n. miten kerrot/puhut kavereillesi hänestä?
- o. millaisia leikkejä teillä on? onko hänen kanssaan kiva leikkiä? kumpi leikit yleensä ”keksii”? ovatko leikit samanlaisia kuin esim. kavereiden kanssa? miksi on, miksi ei?
- p. onko teillä yhteisiä leluja tai muita tavaroita? onko sinulla jotain leluja, joita et halua jakaa sij. lapsen kanssa? mitä, miksi?
- q. missä asioissa näkyy, että olet vanhempi/nuorempi?
- r. koetko olevasi vastuussa sij. lapsesta? millaisissa asioissa?

#### 4. VANHEMPIEN TASAPUOLISUUS

- a. tuntuuko sinusta, että sij. lapsi saa vanhemmilta sinua enemmän huomiota? milloin, miksi? miltä sinusta silloin tuntuu (oletko esim. kiukkuinen, surullinen, mustasukkainen?) tuntuuko sinusta, että sinä saat enemmän huomiota?
- b. ovatko äiti ja isä tasapuolisia teitä kohtaan? tuntuuko sinusta, että ne ovat aina jommankumman puolella, jos sinulla on riitaa sij. lapsen kanssa?
- c. tuntuuko sinusta, että sij. lasta lellitään? miksi? miltä se tuntuu sinusta?
- d. ovatko vanhempanne mielestäsi tasapuolisia teitä kohtaan? onko teillä samat säännöt?
- e. missä asioissa näkyy, että olet perheen biologinen lapsi?
- f. tuntuuko sinusta, että vanhemmat kohtelevat sij. lasta eri tavalla kuin sinua johtuen sisaruksesi sijoittamisesta/erilaisuudesta?
- g. teetkö kotitöitä/huolehditko sij. lapsesta mielestäsi yhtä paljon kuin esim. kaverisi huolehtivat sisaruksistaan?

- h. tuntuuko sinusta, että joudut kilpailemaan vanhempiesi huomiosta? vaikuttaako sij. lapsen sijoittaminen/erilaisuus siihen?
- i. osaatko kertoa joitain asioita, jotka ovat perheessänne muuttuneet, kun sij. lapsi tuli perheeseen?